

ਸਾਬਰੀ ਸਰਕਾਰ

ਕੁਤਬਾਂ ਦੇ ਕੁਤਬ
ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸਾਬਰੀ
ਦੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ

ਸੰਪਾਦਕ

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਲਿਕ ਦੀਦਾਰ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ,
ਅਰੂਪ ਸ਼ਰੀਫ਼, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ

ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਨਾਂ: ਸਾਬਰੀ ਸਰਕਾਰ

ਲੇਖਕ: ਹਜ਼ੂਰ ਆਲੀ ਜਨਾਬ ਖ਼ਾਜਾ ਫ਼ਜ਼ਲੁਦ-ਦੀਨ ਸਾਰਿਬ

ਸੰਪਾਦਕ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਲਿਕ ਦੀਦਾਰ ਅਲੀ ਸਾਰਿਬ

ਛਾਪਣਹਾਰ: ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਡਾ। ਮੀਆਂ ਰਫ਼ੀਕ ਅਹਿਮਦ ਸਾਰਿਬ

ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼: ਅਜ਼ੀਜ਼ ਸੰਜ, ਕਮਰਾ ਨੰ 3-4, ਅਕਬਰ ਮੰਜ਼ਿਲ,
ਅਮੀਨਪੁਰ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਫ਼ੈਸਲਾਬਾਦ

ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ : ਸੁਲੇਖ ਕਮਪੋਜ਼ਰਜ਼, 33 ਜੀ ਸ਼ਮ੍ਹਾ ਪਲਾਜ਼ਾ,
ਫ਼ਿਰੋਜ਼ ਪੁਰ ਰੋਡ ਲਹੌਰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ +92 300 44 30 626

ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ: ਮੁਹੰਮਦ ਇਰਫ਼ਾਨ

ਗਿਣਤੀ: 500

ਪਹਿਲਾ ਢੋਆ: 1962ਈ

ਦੂਜਾ ਢੋਆ: 1994ਈ

ਤੀਜਾ ਢੋਆ: 2011ਈ

ਸਮੁਪਤਿ

ਕੁਤਬਾਂ ਦੇ ਕੁਤਬ
ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼
ਰਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ ਚਿਸ਼ਤੀ
ਸਾਬਰੀ ਨੂੰ

ਐ ਖ਼ਿਜ਼ਰ ਦਸਤਗੀਰੇ ਮਨੇ ਬੇਕਰਾਰ ਸ਼ੋ
ਆਵਾਰਾ ਮੈ ਰੋਮ ਕਿ ਨਦਾਨਮ ਦਿਆਰੇ ਦੋਸਤ

(ਅਨੁਵਾਦ: ਮੈਂ ਆਵਾਰਾ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਯਾਰ ਦਾ ਦੱਚ
ਪਛਾਣਦਾ ਨਹੀਂ। ਐ ਖ਼ਿਜ਼ਰ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਬੇਕਰਾਰ ਦੀ ਤੂੰ ਹੀ
ਅਗਵਾਈ ਕਰ।)

ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਕੂਕਰ
ਦੀਦਾਰ ਅਲੀ

ਐ ਬਹਾਰੇ ਸਰਮਦੀ ਐ ਜਾਨੇ ਮਾ
ਯਕ ਨਿਗਾਰਤ ਕੀਮਤੇ ਦੀਮਾਨੇ ਮਾ

ਚਸ਼ਮੇ ਤੂ ਮਿਯਗਾਨੇ ਤੂ ਅਬਰੂਏ ਤੂ
ਮੁਸਹਫੇ ਰੂਏ ਤੂ ਸੁੱਦ ਕੁਰਆਨੇ ਮਾ

ਗੁਮ ਸੁਦਨ ਦਰ ਇਸ਼ਕੇ ਤੂ ਤੋਹੀਦੇ ਮਾ
ਦੀਦਨੇ ਰੂਏ ਤੂ ਸੁੱਦ ਇਰਫਾਨੇ ਮਾ

ਫ਼ਖ਼ਰੇ ਆਦਮ ਫ਼ਖ਼ਰੇ ਆਲਮ ਫ਼ਖ਼ਰੇ ਕੁਲ
ਖ਼ਾਜਾ ਮਾ ਪੀਰੇ ਮਾ, ਸਲੁਤਾਨੇ ਮਾ

ਅਨੁਵਾਦ:

ਐ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਬਹਾਰ, ਐ ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ, ਤੁਹਾਡੀ
ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਸਾਡੇ ਇਸ਼ਟ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ,
ਤੁਹਾਡੇ ਭਰਵੱਟੇ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪਲਕਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਮੁੱਖ ਦੀ ਪੁਸਤਕ
ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੁਰਆਨ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਗਵਾਚਣਾ
ਸਾਡੀ ਤੋਹੀਦ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਮੁੱਖ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਰੱਬ ਨੂੰ
ਪਾਣਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਖ਼ਾਜਾ, ਸਾਡੇ ਪੀਰ, ਸਾਡੇ ਸੁਲਤਾਨ ਸਾਰੀ
ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਮਾਣਯੋਗ ਹਨ।

ਤੱਤਕਰਾ

1	ਮੁਢਲੀ ਗੱਲ	6	18	ਕੱਵਾਲੀ ਦਾ ਸ਼ੋਕ	51
2	ਜਨਮ	9	19	ਮੁਹਾਂਦਰਾ	56
3	ਬਾਲਪਨ	10	20	ਭਰੋਵਾ	57
4	ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਣ ਕਰਨਾ	13	21	ਆਦਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ	57
5	ਮਕੇਰੀਆਂ ਵਿਖੇ ਪਰਵੇਸ਼	17	22	ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਮੇਲੇ	72
6	ਮੁਰਸ਼ਦ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਬਾਂਟ	19	23	ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨਾ	74
7	ਸ਼ਜਰਾ ਤਰੀਕਤ	21	24	ਉਸਤਤ ਨਾਮਾ	86
8	ਸ਼ੋਖ (ਗੁਰੂ) ਦਾ ਸਵੈਮਾਨ ਅਤੇ ਆਦਰ	27	25	ਸਰਧਾਂਜਲੀ	89
9	ਮਜਾਜੀ ਇਸ਼ਕ	30	26	ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਉਸਾਰੀ	92
10	ਡਿਠ ਡਿਠ ਰੁਝੇਵੇਂ	32	27	ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ	94
11	ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਆਵਾ ਜਾਈ	33	28	ਕਵੀ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ	150
12	ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ	35	29	ਮੁਠਾਜਾਤਿ ਸਾਬਰੀ	158
13	ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਹਲਕਾ	37	30	ਚੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ	163
14	ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਲੀਫੇ	40	31	ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਤਕ	174
15	ਐਂਗ ਸਾਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ	43	32	ਅਰਜ਼ਿ ਹਾਲ	184
16	ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਤਪਸਿਆ	44	33	ਰਜ਼ਰਤ ਖਵਾਜਾ ਹਾਫਿਜ਼ ਕਰਮ ਬਖਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸਾਬਰੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ	185
17	ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ 'ਤੇ ਦਿਆ	48	34	ਮੋਲਾਨਾ ਰੂਮ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਿਅਰ	

ਮੁਢਲੀ ਗੱਲ

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖਤੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਉਚਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਘਾਲਨਾ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਾਸਮਝਣ ਯੋਗ ਹਨ। ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਉੱਜ ਤਾਂ ਇਹ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਵੱਡਾ ਸੰਤ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਤਾਈ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸਮਝ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਦੀ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਸੰਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਰਖਦਾ ਵੀ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਲਈ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਉਡਾਣ ਅਤੇ ਉਚਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਬੜੇ ਜਤਨ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਸੰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਸੰਤ ਦੀ ਸੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਰਿਤਰ ਬਣਾਨਾ ਵੀ ਬੜੀ ਔਖੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਕੁਤਬਾਂ ਦੇ ਕੁਤਬ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸਾਬਰੀ ਦੇ ਖਲੀਫ਼ਾ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਬਰਕਤ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ “ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਬਣਿਆ। ਪੈ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਕੀ ਲਿਖ ਸਕਦਾਂ, ਬਹੁਤੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਇਹੋ ਲਿਖ ਸਕਦਾਂ ਕਿ ਇਕ ਸੰਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਉਲੀਕਿਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਲਈ ਇਰਾਦਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

*ਸ਼ਾਹ ਸਨਾ ਹਜ਼ੂਰ ਕੀ ਕਯਾ ਲਿਖ ਸਕੇ ਬਸ਼ਰ
ਨਖਲੋ ਕਲਮ ਕਹਾਂ ਕਿ ਹੋ ਮਾਅਨੀ ਸੇ ਬਾਰਵਰ*

ਹੁਣ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਉੱਘੜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਐਸੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸ਼ਤ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਲਿੱਖਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਨਾ ਚੁਕਿਆ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪਿੜ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਨ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਕਰੇ। ਉੱਜ ਅਸੀਂ ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਲਿਆਈਏ। ਪਰ ਮਨ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਵੀ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉੱਕਾ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠਿਆ ਜਾਏ। ਸੰਪੂਰਨ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਨਾ ਸਹੀ ਵੇਣਗੀ ਦਾ ਚੰਦ ਅਖਰ ਹੀ ਸਹੀ।

ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੋਲੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਪੁਸਤਕ ਪੁੱਛਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਹੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਦਾ ਅਧੀਅਨ ਰੱਬ ਦੀ ਸੂਫੀਵਾਦ ਦੀ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਬੜੇ ਲਾਭਵੰਦ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਮਾੜੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਸ਼ੌਕ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਫ਼ੈਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਾਭ ਅਪੜਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪੈਰ ਪੈਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਰਾਹ ਦਾ ਚਾਣਨ ਬਣ ਕੇ ਆ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਈਮਾਨ ਦੀ ਤਾਜ਼ਗੀ, ਸਰੂਰ ਅਤੇ ਸਕੂਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਲਿਖਣਾ ਅੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਤਾਜ਼ਾ ਖਵਾਹੀ ਦਾਸ਼ਤਨ ਗਰ ਦਾਗ਼ ਹਾਏ ਸੀਨਾ ਰਾ
ਗਾਹੇ ਗਾਹੇ ਬਾਜ਼ ਖ਼੍ਹਾ ਈਂ ਕਿੱਸਾ ਪਾਰੀਨਾ ਰਾ

ਜੇ ਸੀਨੇ ਦੇ ਦਾਗ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਜਰਾ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਤਾਂ ਕਦੀ ਕਦੀ ਇਸ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿੱਸੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੰਨ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਕੇ ਕਾਸ਼ ਕੋਈ ਚੇਲਾ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਲਿਖੇ। ਪਰ ਬਾਈ ਵਰ੍ਹੇ ਲੰਘ ਗਏ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਬੜੀ ਹਸਰਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਲਿਖੇ ਨਾ ਜਾਉਣ। ਸੁਰਧਾਲੂ ਕਿਆਮਤ ਤੀਕ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਉੱਚੀ ਪਿਦਵੀ ਵਾਲੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦਿਆਂ

ਆਪਣੇ ਘੱਟ ਗਿਆਣ ਅਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਕਲਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ।

ਇਸ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਉੱਕੇ ਠੀਕ ਦਰਜ ਹੋਣ ਵੱਧਾ ਘਟਾ ਕੇ ਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਉਣ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਉੱਥੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਛੱਡ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਛਾਣ ਫਟਕ ਮਗਰੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ 73 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। ਹਾਲੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੱਕੇ ਪੀਢੇ ਹਾਲਾਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਹੋਣ, ਉਹ ਲਿਖ ਘੱਲਣ। ਪਰ ਸਿਵਾਏ ਕੁੱਝ ਇਕ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿਚ ਕਈ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਖਰੜੇ ਉੱਤੇ ਦੂੱਜੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾਈ ਅਤੇ ਫ਼ੈਦੇਵੰਦ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਵਾਜ਼ਿਆ। ਲੇਖਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਜਿਹਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਇਹਦੀ ਛਪਾਈ ਦੇ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਕੀਤਾ, ਅੱਲ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਬਕੂਲ ਕਰੇ। ਆਮੀਨ!

ਰੱਬ ਕਰੇ ਇਹ ਨਿਮਾਣੀ ਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਹੋਵੇ

ਤੇਰੇ ਕਰਮ ਕਾ ਸਜ਼ਾਵਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ 'ਹਸਰਤ'
ਅਬ ਆਗੇ ਤੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਜੋ ਸਰਫ਼ਰਾਜ਼ ਕਰੇ

ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਕੁੱਕਰ
ਦੀਦਾਰ ਅਲੀ

ਬਿਸਮਿਲ੍ਹਾ-ਚਿੱਰਹਮਾ-ਨਿੱਰਾਹੀਮ

ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਥੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀ ਚੰਦ ਘੜੀਆਂ
ਉਨ੍ਹੀਂ ਕੀ ਯਾਦ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ

ਜਨਮ

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਪਿਤਾ ਲਾਲਾ ਪੋਹਲੂ ਰਾਮ ਸਾਹਿਬ ਪਿੰਡ ਕਾਇਬਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਸਾਹੂਕਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸਪੁਤਰੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਹਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਚਿਰ ਤੀਕ ਨਰ ਔਲਾਦ ਨਾ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਸੱਧਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਯਾਰੂਵੀਂ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਹਿਮਤ ਅਲੀ ਲਲਾਰੀ ਨੂੰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਘੱਲ ਕੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮਹਿਬੂਬ ਸੁਬਹਾਨੀ, ਕੁਤਬਿ ਰੱਬਾਨੀ, ਗ਼ੋਸਿ ਸਮਦਾਨੀ, ਮੀਰਾਂ ਮੁਹੱਈ-ਉੱਦੀਨ ਸਈਅਦ ਅਬਦੁਲਕਾਦਰ ਜੇਲਾਨੀ ਦਾ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦਵਾਂਦੇ। ਇਕ ਦਿਹਾੜ ਇਕ ਫ਼ਕੀਰ ਨੇ ਰੋਟੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪਾਇਆ। ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਨੇ ਝੱਟ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਵੇਲ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਫ਼ਕੀਰ ਨੇ ਦੁਆ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਲੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਦ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵਰ੍ਹੇ ਈ ਬੀਤੇ ਸਨ ਕਿ ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਾਕ ਨੇ ਇਕ ਸਪੁਤਰ ਦੀ ਦਾਦ ਬਖ਼ਸ਼ੀ। ਆਪ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿਵਾਨ ਚੰਦ ਰੱਖਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਗਾਵਾਂ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪੁਨ ਕੀਤਾ।

ਕਰਨਹਾ ਬਾਈਦ ਕਿ ਤਾਬਕ ਮਰਦਿ ਹੱਕ ਹੈਦਾ ਸੂਦ

ਸਦੀਆਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਮਰਦਿ ਹੱਕ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹੀ ਫ਼ਕੀਰ ਫਿਰ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਦੇ ਈ ਆਪ ਨੂੰ ਸੋਹਾਣ ਲਿਆ। ਕੁੱਛੜ ਚੁੱਕਿਆ, ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਤੇ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਨਸੇ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਨਸ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ। ਦਰਵੇਸ਼ ਮੁਸਕੁਰਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਟੁਰ ਗਿਆ।

ਬਾਲਪਨ

ਆਪ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਬੜੇ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਏਨੀ ਮਹੱਬਤ ਸੀ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਅੱਖੋਂ ਔਲੋ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਚਾਰ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਬਾਲਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ। ਉੱਜ ਤਾਂ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਦੇ ਹਾਣ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਸਨ, ਪਰ ਆਪ ਬਚੁਤਾ ਕਰ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ। ਬਾਂਗ ਸੁਣਨ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਬਾਂਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਨਮਾਜ਼ ਮੁੱਕਣ ਮਗਰੋਂ ਵਾਪਸ ਘਰ ਆਉਂਦੇ।

ਛੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਡਰਤੀ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਬੜੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਸਨ। ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਕਦੀ ਨਾ ਭੁਲਾਇਆ। ਸਕੂਲੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਦੇ। ਆਪ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਖੇਡਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਇਸੇ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਬੋੜਾ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ ਕਦੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲੇ ਤੇ ਆਪ ਖੇਡਣ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਚੁਪ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਨਾ ਯਾਰਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਈ ਆਗਿਆ ਮੰਗਦੇ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੱਭਦੀ, ਆਪ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨੱਸ ਉਠਦੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਮਗਰ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ।

ਯਾਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਮੋਹ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਖਾਵਣ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ੈਵਾਂ ਘਰੋਂ ਲੱਭਦੀਆਂ, ਸਾਂਭ ਛੱਡਦੇ। ਹਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਰੱਲ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਖੇਡਦੇ। ਗਾਵਣ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਅਵਾਜ਼ ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ, ਰਸੀਲੀ, ਉੱਚੀ ਤੇ ਲੋਚਦਾਰ ਸੀ। ਯਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ, ਕਾਫ਼ੀਆਂ ਗਾਂਦੇ ਤੇ ਨਾਅਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਕਦੇ ਕਦਾਰ ਆਪ ਸੁਲਤਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਂ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਦੇ ਦਿਵਾਨ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਟੁੱਰ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਆਲਮ (ਗਿਆਨੀ) ਫ਼ਾਜ਼ਲ ਤੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਕ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਤੋਂ ਕੋਲੋਂ ਨਾਅਤਾਂ ਸੁਣਦੇ, ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਬੜੀ ਮਹੱਬਤ ਕਰਦੇ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣਿਆ ਏ ਕਿ ਜਦੋਂ ਆਪ ਸੱਤ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਰਮਜ਼ਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸਰਘੀ ਵੇਲੇ ਰਾਤ ਦਾ ਬਚਿਆ ਖੁਚਿਆ ਭੋਜਨ ਛਕ ਕੇ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ, ਯਾਂ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਮੌਜੂਦ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਚੁਪ ਚੁਪੀਤੇ ਗੁੰਠਿਆ ਹੋਇਆ ਆਟਾ ਹੱਥ ਦੇ ਦਬਾਅ ਨਾਲ ਰੀ ਤਵੇ ਉੱਤੇ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਲੈਂਦੇ। ਕਦੇ ਕਦਾਰ ਪਿਤਾ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ। ਪੁੱਛਦੇ: “ਕਾਕਾ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏ?” ਚਿਲਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਹੁੰਦੀ, ਫੁਰਮਾਂਦੇ। “ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੁੱਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ।”

ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਰਮਜ਼ਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਗ਼ਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ, ਅਠ-ਸੁਖਾਵਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਗ਼ਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ, ਤੇ ਲੁੱਕ ਛੁਪ ਕੇ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਧਿਆਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸਬਰ ਡਰੇ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣਾ ਕਿੰਨਾ ਔਖਾ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਸਾਧੂ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਇਕ ਪੈਸਾ ਮੰਗਿਆ। ਇਸ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨੇ ਇਕ ਸਿਲਾਈ ਦਵਾਈ ਵਿਚ ਡਬੋ ਕੇ ਪੈਸੇ ਉਤੇ ਚਰਖੜੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਇਆ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਕੋਲਿਆਂ ਉਤੇ ਤਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਕੱਢਿਆ ਤਾਂ ਤਾਂਬਾ ਸੋਨਾ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਵੀ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਸਨ (ਇਹ ਕਥਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਈ ਫੁਰਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ)। ਸਾਧੂ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਇਹ ਕਲਾ ਇਹਨੂੰ ਸਿਖਾ ਦੇਵਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲਵੋ। ਉਹਨੇ ਆਪ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦਾ।

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਪ ਦੀ ਆਵਾ ਜਾਈ ਦਿਵਾਨ ਖ਼ਾਨਾ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ, ਮਹੱਬਤ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਉਹ ਆਪ ਤੋਂ ਨਾਅਤ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦੇ ਤੇ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਸਲਾਮੀ (ਰਿਵਾਇਤਾਂ) ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਹਦੀਸਾਂ (ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਬੜੇ ਗੌਰ ਤੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਈ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਲੈਂਦੇ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪ ਦੇ ਸਭਾਅ ਦੇ ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਮਨ ਰੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਟਿੱਕਾ ਟਪਣੀ ਕਰਦੇ, ਆਪ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਉਹ ਚੁਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਜਦੋਂ ਆਪ ਚੋਬੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਆਪ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰ ਗਏ ਤੇ ਇਸੇ ਵਰ੍ਹੇ ਈ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵੀ ਅਗਲੇ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਟੁਰ ਗਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ ਦਸ ਵਰ੍ਹੇ ਸੀ। ਵੱਡੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਦੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਆਪ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਬਣੇ। ਆਪ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਈਏ ਦੀ ਜੈਦਾਤ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਛੱਡੀ ਸੀ।

ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਦਾ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਡਾਢਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਮੁੱਖ ਪੀਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਅਕਸਰ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ। ਸਭਾਅ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ, ਸਕੂਲ ਜਾਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਯਾਰਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਘੱਟ ਗਿਆ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਰੋਂ ਬਾਹਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਘੱਰ ਵੜਦੇ। ਅਕਸਰ ਸੁੰਜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦੇ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਠੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੱਵਾਲੀ ਯਾਂ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਂਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਫ਼ਕੀਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਬਿਤਾ ਦਿੰਦੇ। ਕਦੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਆਪ ਮਿੱਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਅਪਣੀ ਜਾਨ ਵਾਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ ਕਿ ਸਭਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬੇਨਿਆਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੈਦਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਮੋਹ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਘੱਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਆਪਣੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਚਾਹੁਣ ਲੈ ਜਾਵਣ। ਬਾਕੀ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ।

ਡੇਢ ਦੋ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਆਪ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਜ਼ਰਾ ਸੰਤਲੀ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਘੱਰ ਜਾਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦਿਵਾਨ ਖ਼ਾਨਾ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਖਾਣਾ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖਾਂਦੇ। ਇਕ ਕੋਠੜੀ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਯਾਰ ਵੀ ਆਵਣ ਜਾਵਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਅਕਸਰ ਉੱਥੇ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਹੋਵਣ ਲੱਗਾ।

ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਣ ਕਰਨਾ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪ ਨੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਦੇਵੋ। ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਲੈ। ਤੇਰੀ ਬਰਾਦਰੀ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਵਿਆਹ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇਗਾ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇਗੀ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਇਸ 'ਤੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ। ਤੇ ਇੰਜ ਕਈ ਦਿਹਾੜੇ ਲੰਘ ਗਏ। ਕੁਝ ਦਿਹਾੜਾਂ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫਿਰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਦੇਵੋ, ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸੌਂਹ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਨਹੀਂ ਛੱਕਾਂਗਾ। ਹਾਲੇ ਤੀਕ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਖਟਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਆਪ ਦਾ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ। ਨਾਈ ਸੌਂਦਿਆ ਗਿਆ। ਹਜਾਮਤ ਬਣਵਾਈ। ਗੁਸਲ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਕ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਲਮਾ ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਈਮਾਨ ਦੇ ਨੀਯਮ ਪੜ੍ਹਾਏ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਿਕਰ ਜੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕਲਮਾ ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਈਮਾਨ ਦੇ ਨੀਯਮ ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਯਾਦ ਸਨ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਲੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ੁੱਕਰ ਹੈ ਰੱਬ ਦਾ ਜਿਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਆਪ ਦਾ ਮੁਬਾਰਕ ਨਾਂ ਮੁਹੰਮਦ ਦਿਵਾਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦੀ ਆਯੋ ਤੇਰ੍ਹਾਂ (13) ਵਰ੍ਹੇ ਸੀ।

ਆਪ ਦੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਦਾ ਚਰਚਾ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਥਾਂ ਥਾਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਕੋਈ ਕੁਝ ਆਖਦਾ ਤੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਹੋਈ। ਕੁਝ ਆਖਦੇ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ, ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਹੈ? ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਠੰਡਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪ

ਦੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਰਵਾ ਦੇਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਨਿਫਰ ਭਤਰੀਏ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਚਲ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸੌਂਦਿਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੇਚਲਿਆ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸਲਾਮ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਪੰਜ ਵੇਲੇ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਮਾਜ਼ ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਸਾਰੀਆਂ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਕੁਰਆਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਗ਼ੁਲਾਮ ਅਹਿਮਦ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਮੁਕਾ ਲਿਆ।

ਕੁਰਆਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਮੁਕਾਵਲ 'ਤੇ ਇਕ ਘੱਰ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਹਿਆਤੀ ਨਾ ਵਿਸਾਰਿਆ। ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਜਨਾਬ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਹਥ ਲਾਂਦੇ, ਰੁਪਈਆ, ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸ਼ੈਵਾਂ ਭੇਟ ਕਰਦੇ। ਕਈ ਮੱਝਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਆਦਰ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸੁੰਨਤਾਂ (ਖ਼ਤਨੇ) ਦੀ ਤਕਰੀਬ ਵਿਚ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੁੰਡਾ ਬੜਾ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਰੋਵਣ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁੰਨਤਾਂ ਗ਼ੁਸਲ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪੇ ਹੀ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ।

ਇਸਲਾਮ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਹਵੇਲੀ ਜਿਹਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪ ਦੇ ਮਾਪੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਆਪ ਨੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਦੇ ਹੋਰ ਹਵੇਲੀਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਗ਼ੁਲਾਮ ਅਹਿਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ (ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ) ਤੇ ਦੂਜੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਹੜਾ ਸਾਮਾਨ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ, ਗਿਰਵੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇੱਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ੈਅ ਆਪਣੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ।

*ਯੋ ਅਸ਼ਕਿ ਲਾਈਮੋਤ ਕਾ ਪਹਿਲਾ ਜ਼ਹੁਰ ਬਾ
ਬਰਕਿ ਜਮਾਲਿ ਯਾਰ ਸੇ ਹਰ ਰਖਤ ਜਲ ਗਿਆ*

ਆਪ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਿਵਾਨ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਰ੍ਹੇ ਰਹੇ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਇਹ ਵਿਹਾਰ ਰਿਹਾ ਕਿ ਦਿਹਾੜ ਭਰ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਬਾਹਿਰੋਂ ਜੇਦਰਾ ਲਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਰਾਤੀਂ ਜੇਦਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਆਪ ਬਾਹਿਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਉਂਦੇ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਿਰ ਅੰਦਰ ਮੁੜ ਆਉਂਦੇ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਦਿਵਾਨ ਖਾਨਾ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਕ ਖੂਹ 'ਤੇ ਛਪਰੀ ਪਾ ਲਈ। ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖਾਵਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ੈਵਾਂ ਗੁੜ, ਆਟਾ, ਤੇਲ, ਘਿਓ ਆਦਿ ਉੱਥੇ ਘੱਲ ਦਿਤੀਆਂ ਕਿ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋਵੇ। ਆਪ ਨੇ ਸਭ ਇਕੋ ਹੀ ਦਿਹਾੜੇ ਪਕਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਫਿਰ ਇੰਜ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ 'ਤੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹ ਬੜੇ ਖਰਵੇ ਸਭਾਅ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ, ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਘੱਲਿਆ ਕਰੋ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹਾਲ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਮੇਰਾ ਅੱਲ੍ਹਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਘੱਲਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਆਪ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਰੱਬ ਭਰੋਸੇ 'ਤੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਰੋਟੀ ਲੱਭੀ, ਖਾ ਲਈ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਆਪ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖੂਹ 'ਤੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਇਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਸੜਕ ਦੇ ਪੁਲ 'ਤੇ ਇਸਲਾਮੀਆ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਪੱਕਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਖਣ ਅਨੁਸਾਰ

ਆਵਾਰਗਾਨਿ ਸ਼ੋਕ ਕੋ ਮੰਜ਼ਿਲ ਕੀ ਕਿਆ ਖਬਰ

ਜਿੱਥੇ ਦਿਲ ਕਰਦਾ, ਰਾਤ ਬਿਤਾ ਲੈਂਦੇ। ਰੱਬ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਲਹਿਰ ਐਵੇਂ ਮੋਜਾਂ ਮਾਰਦੀ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ ਨਾ ਰਹੀ। ਠੰਗੇ ਸਿਰ ਤੇ ਠੰਗੇ ਪੈਰੀਂ। ਇਕ ਲਮਾ ਚੋਲਾ ਤੇ ਲੰਗੋਟ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਲੀਨ, ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ, ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਾਈਂ ਦਰਦ ਬਣ ਕੇ, ਜੰਗਲਾਂ ਤੇ ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਆਪ ਬਾਬਾ ਸ਼ਾਹ ਕੁਤਬ ਸਾਹਿਬ

ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪਿੰਡ ਉੱਚੀ ਬਸਤੀ (ਦਸੂਹਾ ਨੇੜੇ) ਵਿਖੇ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ
ਫ਼ੁਰਮਾ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹਰ ਦਿਹਾੜ ਜਾਂਦੇ, ਫਿਰ ਮਗਰੋਂ ਕੇਵਲ ਵੀਰਵਾਰ
ਦੇ ਵੀਰਵਾਰ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਆਪ ਉੱਥੇ ਠਹਿਰ ਜਾਂਦੇ। ਉੱਚੀ ਬਸਤੀ
ਵਿੱਚ ਇਕ ਗੁਜਰੀ ਦੇ ਘੱਰ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ
ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਦੀ (ਦੁਆ) ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਾਕ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦੋ
ਪੁਤਰਾਂ ਦੀ ਦਾਦ ਬਖ਼ਸ਼ੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦੀ ਆਯੋ ਸੋਲ੍ਹਾਂ (16) ਵਰ੍ਹੇ
ਹੋਵੇਗੀ।

ਮਕੇਰੀਆਂ ਵਿਖੇ ਪਰਵੇਸ਼

ਮਕੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ, ਮਾਈ ਭਾਗਣ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਨ।⁽¹⁾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਪ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਬੀਆਤ ਬੜੀ ਮਸਤ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਦੋਂ ਆਪ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਆਟਾ ਗੁੰਨਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੋਤ ਦਾ ਪੂੜਾ ਲਾ ਕੇ ਰੋਟੀ ਪਕਾਈ ਤੇ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਟੋਟਾ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਟੋਟਾ ਖਾਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਕਿ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਰੋਤ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਬੜਾ ਹੀ ਸਵਾਦਲਾ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਘੜੇ ਤੋਂ ਇਕ ਪਿਆਲਾ ਪਾਲੀ ਦਾ ਵੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਹੋਇਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਪਾਲੀ ਵੀ ਬੜਾ ਸਵਾਦਲਾ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਅਧਵਾਲਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਗੁਦਾ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮਲ ਦਿੱਤਾ ਕਿ “ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਤੇਲ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿਆਂ।”

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਰਿਕਾਇਤ ਵੀ ਬਿਆਨ ਫੁਰਮਾਈ:

¹ ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਬੜੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਜੰਜ ਮਕੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਠਹਿਰੀ। ਲਾੜੇ ਨੇ ਅਚਾਨ ਚੱਕ ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਟੋਨਾ ਖੱਟਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਾਈ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਘਰ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਮਾਈ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛਾਹ ਪੈਕੇ ਪਰਤਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਦਿਲ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਉਠ ਗਿਆ ਤੇ ਰੱਬੀ ਇਸ਼ਕ ਨਾਲ ਡਰ ਗਿਆ। ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਡੇਰਾ ਲਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਅਖ਼ੀਰ ਮਜ਼ਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬਣਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਬਦਾਲ ਸਨ।

ਆਪ, ਮਾਈ ਸਾਹਬਰ ਦੇ ਸਲਾਮ ਵਾਸਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਮੋਹ ਸੀ, ਪੁਲੋਕ ਸਧਾਰ ਗਈ ਹੈ। ਦੁਆ ਫੁਰਮਾਓ ਕਿ ਉਹ ਫਿਰ ਤੋਂ ਜੀਵਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੜਾ ਸਮਝਾਇਆ, ਪਰ ਉਹਨੇ ਰਿਹਾੜ ਨਾ ਛੱਡਿਆ। ਉਹ ਦਰਬਾਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਤੀਕ ਅੱਪੜ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਨੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਊਂਦਾ ਕਰ ਦੇ। ਇਹ ਕੀ ਕੂੜ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਸਵਾਦ ਚੱਖਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਪਿਛਾਂਹ ਟੁਰ ਗਿਆ।

ਮੁਰਸ਼ਦ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਭਾਲ

ਗਰ ਦਰ ਸਰਤ ਹਵਾਏ ਵਿਸਾਲ ਅਸਤ ਹਾਫਿਜ਼ਾ
ਬਾਈਦ ਕਿ ਖਾਕਿ ਦਰਗਾਹਿ ਅਹਲਿ ਬਸਰ ਸ਼ਵੀ
ਐ ਹਾਫਿਜ਼ ਜੇ ਕਰ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮੇਲ ਦੀ ਸੱਧਰ ਹੈ
ਤਾਂ ਅੰਤਰਯਾਮੀਆਂ ਦੇ ਦਰਗਾਹ ਦੀ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜਾ।

ਦਸੂਹਾ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਹੁਸੈਨ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਵੀ ਆਪ ਕਈ ਵਾਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਬੜੇ ਮਸਤ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਨ ਤੇ ਪੀਰੀ ਮੁਰੀਦੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਲੜ ਨਾਵਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਭਾਗ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ ਵੀ ਬਥੇਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਗਏ। ਪਰ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲੱਭਿਆ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਅਸਥਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਸੀਬ ਹੈ, ਖੁਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬੈਅਤ ਕਰ ਸਕਦਾਂ।

ਇਕ ਰੋਜ਼ ਮਾਈ ਭਾਗਣ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬਾ ਕੋਲ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਤਬੀਅਤ ਵਿਚ ਬੜੀ ਫ਼ਿਕਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਸੰਪੂਰਨ ਪੀਰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਭਾਲ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫ਼ਿਕਰ ਵਿਚ ਪਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਹਾਫਿਜ਼ ਕਰਮ ਬਖ਼ਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਫ਼ਲਾਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਰੀਦ (ਭਗਤ) ਹੋ ਜਾ। “ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਬੜਾ ਸ਼ੇਰ ਏ।” ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉੱਥੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਆਪ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਪੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਭਾਲ ਸੀ। ਮੁਰੀਦ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਹੋਈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਵਾਪਸ ਮਕੇਰੀਆਂ ਆਏ ਤੇ

ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ। ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਖੱਤ ਲਿਖਣਾ ਭੁਲ ਗਈ, ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾ। ਸੋ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਫਿਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ¹ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਫ਼ਰਮਾ ਲਿਆ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮੁਰੀਦ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀਆਂ ਮਸਾਂ ਫੁਟ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਾਣ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦੀ ਆਖ਼ੋ ਸਤਾਰਾਂ ਯਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

¹ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੀਮਤ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸ਼ਜਰਾ ਤਰੀਕਤ

1. ਰਜ਼ਰ ਸਰਵਰਿ ਕਾਇਨਾਤ ਫ਼ਖਰਿ ਮੋਜੂਦਾਤ ਸ਼ਫੀਉਲ-ਮਜ਼ਨਬੀਨ ਰਹਮਤੁਲ-ਲਿਲਆਲਮੀਨ ਸਈਅਦੁਲ-ਮੁਰਸਲੀਨ ਰਸੂਲਿ ਖੁਦਾ ਅਹਮਦਿ ਮੁਜਤਬਾ ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਸਤਫਾ ਸਲੱਲਾਹੋ ਅਲੈਹਿ ਵਆਲਿਹਿ ਵਸਲੱਮ
2. ਇਮਾਮੁਲ-ਔਲੀਆ ਸਈਅਦਨਾ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਕਰਮ-ਅੱਲ੍ਹਾ ਵਜਹੋ
3. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਸਨ ਬਸਰੀ
4. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਅਬਦੁਲਵਾਹਿਦ ਬਿਨ ਜੈਦ
5. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਫ਼ਜ਼ੈਲ ਬਿਨ ਅੱਬਾਸ
6. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਇਬਰਾਹੀਮ ਬਿਨ ਅਧਮ ਬਲਖੀ
7. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਜ਼ੈਫਾ ਅਲਮਰਅਸ਼ੀ
8. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਬੀਰਾ ਅਲਬਸਰੀ
9. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਮਮਸ਼ਾਦ ਅਲੂ ਦੀਨੋਰੀ
10. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਅਬੂ ਇਸਹਾਕ ਸ਼ਾਮੀ ਸਾਲਾਰਿ ਚਿਸ਼ਤੀਆਂ
11. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਅਬੂ ਅਹਿਮਦ ਚਿਸ਼ਤੀ
12. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਅਬੂ ਮੁਹੰਮਦ ਚਿਸ਼ਤੀ
13. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਅਬੂ ਯੂਸਫ ਨਾਸਿਰੁੱਦ-ਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ
14. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਕੁਤਬੁੱਦ-ਦੀਨ ਮੋਦੁਦ ਚਿਸ਼ਤੀ
15. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਰਾਜੀ ਸ਼ਰੀਫ ਜ਼ੇਦਨੀ
16. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਉਸਮਾਨ ਹਾਰੂਨੀ
17. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਖ਼ਾਜਗਾਨ ਨਾਇਬੁੱਰ-ਰਸੂਲ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਮੁਈਨੁੱਦ-ਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਅਜਮੇਰੀ
18. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਕੁਤਬੁੱਦ-ਦੀਨ ਬਖ਼ਤਿਆਰ ਕਾਕੀ
19. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਫ਼ਰੀਦੁਦ-ਦੀਨ ਮਸਊਦ ਗੰਜਿ ਸ਼ੱਕਰ
20. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਮਖ਼ਦੂਮ ਅਲੀ ਅਹਿਮਦ ਅਲਾਉਦ-ਦੀਨ ਸਾਬਰ
21. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਸ਼ਮਸੁੱਦ-ਦੀਨ ਤੁਰਕ ਪਾਨੀ ਪਤੀ
22. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਜਲਾਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਕਬੀਰੁਲ-ਔਲੀਆ
23. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਅਬਦੁਲ-ਹੱਕ ਸਾਬਰ ਸਾਨੀ

24. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਅਹਿਮਦ ਆਰਿਫ਼ ਸਾਹਿਬ
25. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ
26. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦੁਲ-ਕੱਦੂਸ ਗੰਗੋਰੀ
27. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਜਲਾਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ
28. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਨਿਜ਼ਾਮੁੱਦ-ਦੀਨ ਬਲਖੀ
29. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਅਬੂ ਸਈਦ ਗੰਗੋਰੀ
30. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਦਿਕ ਸਾਹਿਬ
31. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਦਾਉਦ ਗੰਗੋਰੀ
32. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਅਬਦੁਲ-ਕਾਦਰ ਸਨੌਰੀ
33. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਅਬੁਲ-ਫ਼ਤਿਹ ਸਨੌਰੀ
34. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਯੂਸਫ਼ ਸਰਹਿੰਦੀ
35. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅੱਫ਼ਜ਼ਲ ਸਾਹਿਬ
36. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਯਾਰ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ
37. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਜਲਾਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ
38. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਅਮੀਰ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ
39. ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਰਾਫ਼ਿਜ਼ ਕਰੀਮ ਬਖ਼ਸ਼ ਸਾਹਿਬ
40. ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਦਿਵਾਨ ਸਾਬਰੀ

ਸ਼ਜਰਾ ਤਰੀਕਤ ਮਨਜ਼ੂਮ

ਬਗਰਦਾਬਿ ਬਲਾ ਅਫ਼ਤਾਦ ਕਸ਼ਤੀ
ਗ਼ਰੀਬ ਓ ਨਾਤਵਾਂ ਰਾ ਚੁੰ ਤੂ ਪੁਸ਼ਤੀ
ਬਹਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਉਸਮਾਨ ਹਾਰੂਨੀ
ਮਦਦ ਕੁਨ ਯਾ ਮੁਈਨੁੱਦ-ਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ

ਅੱਵਲ ਹਮਦ ਖੁਦਾਵੰਦ ਆਲੀ
ਜੀਂ ਦਰ ਸਭ ਮਖ਼ਲੂਕ ਸਵਾਲੀ
ਅੱਲ੍ਹਾ ਰਾਜ਼ਿਕ, ਕੁਲ ਮਰਜੂਕ
ਓਹ ਖ਼ਾਲਿਕ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਮਖ਼ਲੂਕ
ਮੇਰੇ ਅਮਲ ਸਭੀ ਬੇਕਾਰ
ਚਿਸ਼ਤੀ ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ, ਤਾਰ

ਲੱਖ ਲੱਖ ਨਾਅਤ ਨਬੀ ਸਰਵਰ ਨੂੰ
ਆਲ ਅਸਹਾਬਾਂ ਪਾਕ ਸੀਰ ਨੂੰ
ਵਾਹ ਵਾਹ ਪਾਕ ਮੁਹੰਮਦ ਪਿਆਰਾ
ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਵਿਚ ਤਾਰਨ ਹਾਰਾ
ਅਲੀ ਵਸੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਲਹਾਰ
ਚਿਸ਼ਤੀ ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ, ਤਾਰ

ਸ਼ੋਖ਼ ਹਸਨ ਜਾਂ ਮਿਹਰ ਕਮਾਵੇ
ਗੁਮ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦਿਖਾਵੇ
ਅਬਦੁਲ-ਵਾਹਿਦ ਪੀਰ ਗਰਾਮੀ
ਜਿਸ ਦੇ ਦਰ ਪਰ ਖ਼ਲਕ ਸਲਾਮੀ
ਬਰਕਤ ਸ਼ੋਖ਼ ਫ਼ਜ਼ੈਲ ਕਬਾਰ
ਚਿਸ਼ਤੀ ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ, ਤਾਰ

ਹਜ਼ਰਤ	ਇਬਰਾਹੀਮ	ਪਿਆਰੇ
ਦਿੱਤੇ	ਵਹਦਤ ਦੇ	ਲਸ਼ਕਾਰੇ
ਜਦੋਂ	ਹਜ਼ੈਫਾ ਨਜ਼ਰ	ਉਲਾਰੇ
ਮਓਤਕਦਾਂ	ਨੂੰ ਨਜ਼ਰੋਂ	ਤਾਰੇ
ਪੀਰ	ਹਬੀਰਾ ਵਾਹ	ਸਰਕਾਰ
ਚਿਸ਼ਤੀ	ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ,	ਤਾਰ

ਹਜ਼ਰਤ	ਸ਼ਾਹ ਮਮਸ਼ਾਦ	ਦੀਨੋਰੀ
ਜਿਸ	ਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਹਜ਼ੂਰੀ	ਪੂਰੀ
ਹਜ਼ਰਤ	ਖ਼ਾਜਾ ਅਬੂ	ਇਸਹਾਕ
ਰਮਜ਼ਿ	ਮਆਨੀ ਅਦਰ	ਤਾਕ
ਖ਼ਾਜਾ	ਅਬੂ ਅਹਿਮਦ	ਸਰਕਾਰ
ਚਿਸ਼ਤੀ	ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ,	ਤਾਰ

ਖ਼ਾਜਾ	ਅਬੂ ਮੁਹੰਮਦ	ਚਿਸ਼ਤੀ
ਪਾਰ	ਕਰੋ ਆਜਿਜ਼ ਦੀ	ਕਸ਼ਤੀ
ਅਬੂ	ਯੂਸਫ਼ ਨਾਸਿਰੁੱਦ-ਦੀਨ	ਪਿਆਰਾ
ਚਿਸ਼ਤੀਆਂ	ਅਦਰ ਰੋਸ਼ਨ	ਤਾਰਾ
ਖ਼ਾਜਾ	ਕੁਤਬੁੱਦ-ਦੀਨ	ਸ਼ੁਮਾਰ
ਚਿਸ਼ਤੀ	ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ,	ਤਾਰ

ਹਜ਼ਰਤ	ਖ਼ਾਜਾ ਸ਼ੇਖ਼	ਸ਼ਰੀਫ਼
ਰਾਤ	ਦਿਨੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ	ਲਤੀਫ਼
ਹਾਰੂਨੀ	ਖ਼ਾਜਾ	ਉਸਮਾਨ
ਪਾਕ	ਮਨੱਜ਼ਾ ਜਿਸ ਦੀ	ਸ਼ਾਨ
ਵਿਚ	ਅਜਮੇਰ ਬੜੀ	ਸਰਕਾਰ
ਚਿਸ਼ਤੀ	ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ,	ਤਾਰ

ਖ਼ਾਜਾ	ਪੀਰ ਮੁਈਨੁੱਦ-ਦੀਨ	
ਬੈਤਸਕੀਨਾਂ	ਦੀ ਤਸਕੀਨ	
ਵਿਚ	ਅਜਮੇਰ ਸ਼ਰੀਫ਼	
ਰੂਏ	ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਖ਼ਲਕ	
ਕਰੀਂ	ਪੁਕਾਰ ਤੇਰੇ	
ਚਿਸ਼ਤੀ	ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ,	
		ਤਾਰ

ਖ਼ਾਜਾ ਕਤਬੁੱਦ-ਦੀਨ ਬਖ਼ਤਿਆਰ
 ਇਸ਼ਕਿ ਇਲਾਹੀ ਮੈਂ ਸਰਸ਼ਾਰ
 ਗੰਜ ਸ਼ਕਰ ਵਾਹ ਪੀਰ ਚੱਕਾਨੀ
 ਅੰਦਰ ਕੁਤਬਾਂ ਕੁਤਬ ਲਾਸਾਨੀ
 ਅਲੀ ਅਹਿਮਦ ਸਾਬਰ ਸਾਲਾਰ
 ਚਿਸ਼ਤੀ ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ, ਤਾਰ

ਹਜ਼ਰਤ ਰਾਜਾ ਸ਼ਮਸੁੱਦ-ਦੀਨ
 ਪਾਨੀ ਪੱਤੀ ਜਲਾਲੁੱਦ ਦੀਨ
 ਅਬਦੁਲ-ਹੱਕ ਮਖ਼ਦੂਮ ਪਿਆਰਾ
 ਸ਼ਾਹ ਅਹਿਮਦ ਆਰਫ਼ ਪੀਰ ਦੁਲਾਰਾ
 ਸ਼ੇਖ਼ ਮੁਹੰਮਦ ਹੈ ਸਰਦਾਰ
 ਚਿਸ਼ਤੀ ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ, ਤਾਰ

ਸ਼ਾਹ ਅਬਦੁਲ-ਕੱਦੂਸ ਗੰਗੋਚੀ
 ਜਿਸ ਦੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਧਰੋਈ
 ਹਜ਼ਰਤ ਸ਼ੇਖ਼ ਜਲਾਲੁੱਦ-ਦੀਨ
 ਰਹਿਬਰ ਪਾਕ ਨਿਜ਼ਾਮੁੱਦ-ਦੀਨ
 ਅਬੂ ਸਈਦ ਸਆਦਤ ਕਾਰ
 ਚਿਸ਼ਤੀ ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ, ਤਾਰ

ਸ਼ੇਖ਼ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਦਕ ਆਲੀ
 ਪਾਇਆ ਰੁਤਬਾ ਕੁਰਬ ਕਮਾਲ
 ਸ਼ੇਖ਼ ਦਾਉਦ ਗੰਗੋਚੀ ਰਹਿਬਰ
 ਪੀਰ ਸਨੌਰੀ ਅਬਦੁਲ-ਕਾਦਰ
 ਅਬੁੱਲ-ਫ਼ਤਿ ਤੋਂ ਤਨ ਮਨ ਵਾਰ
 ਚਿਸ਼ਤੀ ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ, ਤਾਰ

ਮੁਹੰਮਦ ਯੂਸਫ਼ ਪੀਰ ਪਿਆਰੇ
 ਮੁਹੰਮਦ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਜੀ ਕੇ ਤਾਰਨ ਹਾਰੇ
 ਹਜ਼ਰਤ ਯਾਰ ਮੁਹੰਮਦ ਪੀਰ
 ਮੇਰੀ ਮੁਆਫ਼ ਕਰੋ ਤਕਸੀਰ
 ਸ਼ੇਖ਼ ਜਲਾਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਨੋਕੋਕਾਰ
 ਚਿਸ਼ਤੀ ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ, ਤਾਰ

ਹਜ਼ਰਤ ਅਮੀਰ ਸ਼ਾਹ ਰਹਿਬਰ ਕਾਮਿਲ
ਜ਼ਿਕਰ ਅੱਲਾ ਵਿਚ ਹਰ ਦੱਮ ਸ਼ਾਗ਼ਲ
ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਕਰੀਮ ਬਖ਼ਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਇਰਫ਼ਾਨ
ਮੰਬਾ ਫ਼ੈਜ਼ ਕਰਮ ਦੀ ਕਾਨ
ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ ਕੇ ਤਾਰਨ ਹਾਰ
ਚਿਸ਼ਤੀ ਪੀਰ ਕਰਮ ਕਰ, ਤਾਰ

(ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਜਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੂਜੇ ਸ਼ਜਰਿਆਂ
ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ।)

ਸ਼ੋਖ (ਗੁਰੂ) ਦਾ ਸਵੈਮਾਨ ਅਤੇ ਆਦਰ

ਅਦਬ ਤਾਜੀਸਤ ਅਜ ਲੁਤਫਿ ਇਲਾਹੀ
ਬਨਾ ਬਰ ਸਰ ਬਰ ਵ ਹਰ ਜਾ ਕਿ ਖ਼ੁਾਰੀ
ਆਦਰ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੀ ਦਾਦ ਦਾ ਤਾਜ ਹੈ,
ਇਹਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਚਾਹੇ, ਟੁਰ ਜਾ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਜਾਂਦਾ, ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ, ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦਾ। ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਗੰਨਾ ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ ਚੂਪਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਆਪ ਗੰਨਿਆਂ ਦਾ ਗੱਠਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦਸੂਹਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਪੈਦਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਜਾਂਦੇ। ਆਦਰ ਦਾ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅੱਖ ਚੁਕ ਕੇ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੁਬਾਰਕ ਨਾ ਵੇਖਿਆ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਫ਼ਖ਼ਰੁੱਦ-ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ (ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ) ਆਪਣੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ (ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੋਹਤਰੇ) ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਬਾਰ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਆਏ। ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਦੋਹਤਰੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਰਲਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਆਦਰ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕਦੀ ਖੁੱਕ ਵੀ ਨਾ ਸੁੱਟਿਆ। ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਵੇਲੇ ਹੋਵਣ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਰਾਂਹ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ। ਦੂਜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਚਿਸ਼ਤੀਆਂ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ ਸਨ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵੱਲ ਕਦੀ ਪੈਰ ਨਾ ਕੀਤੇ।

ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ ਤੋਂ ਸਲਾਮ ਲਈ ਆਉਂਦੇ, ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਤਹੁਫੇ ਤੇ ਭੋਟਾ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ ਟੋਰਦੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਇਕ ਮੋਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦਰਬਾਰ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਹਾੜਾਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਬੜੀ ਆਦਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਰੁਪਿਆ, ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ੈਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਮੋਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਵਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਿ ਮੋਲਵੀ ਜੀ ਦਿਲ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਾਲੇ ਹੋਰ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰੋ। ਮੋਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਜਾਣ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਬੜੇ ਦਿਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਸ 'ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਚੰਗਾ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਤਾਂ ਇਹੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰੋ।

ਅਫਸੋਸ ਢੇਰ ਅਫਸੋਸ! ਕਿਥੇ ਉਹ ਖੁਦਾ ਦਾ ਨੂਰ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਇਕ ਮਨ ਮੂਰਖ ਬੰਦਾ ਤੇ ਇਹ ਅਪਮਾਣ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ।

ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਥਾਹ ਆਦਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹਦੀ ਮਿਸਾਲ ਮਿਲਣੀ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤਸ਼ਰੀਫ ਲਿਆਂਦੇ, ਆਪ ਢੇਰ ਆਦਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ। ਹਦੋਂ ਵੱਧ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ। ਕਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਪੈਰ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਨਾ ਹੀ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਵਣ ਦਿੰਦੇ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਟੁਰਦਿਆਂ ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਨਾ ਵਧਦੇ। ਹਰ ਵਾਰੀ ਨਕਦੀ ਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤਹੁਫੇ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਕਰਦੇ। ਮੁਰੀਦਾਂ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ) ਨੂੰ ਵੀ ਭੋਟਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਬੜੇ ਆਦਰਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਦੇ। ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਆਖਦੇ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਸਾਹਿਬ (ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ) ਨੂੰ ਭੋਟਾ ਦੇ ਦਿਓ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਏਨੀ ਆਦਰ ਵੇਖ ਕੇ ਭੈਪਿਤ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ ਇੰਜ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਫਾਅ ਵਿਰੁੱਧ ਯਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਰ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਵਰਗਾ ਹੀ ਜਾਣਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਯਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਆਦਰ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਣਿਆ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਦੌਲਤ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ (ਹਜ਼ਰਤ ਖੁਆਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਹਿਬ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਪੁੱਤਰ) ਨੂੰ

ਵਿਦਾਅ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਭਾਈ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਮਲੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਮੋਨਢੀਆਂ ਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਬਾਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਜਿਹੜੇ ਬੂਟ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਲਿਆ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਬਿਨ ਬੁਲਾਏ ਕਦੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚੌਖੇ ਬਿਮਾਰ ਸਨ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਨ ਵਾਰੀ ਪੁਕਾਰਿਆ ਤੇ ਆਪ ਆਦਰ ਸਹਿਤ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਤੀਮਾਰਦਾਰੀ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁੱਝੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਅੱਬਰੂ ਬਹਿ ਠਿਕਲੇ। ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਰੋਂਦੇ ਕਿਉਂ ਓ, ਕੀ ਕੁਝ ਥੋੜ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ? ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕੁਤਬ ਤੈਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨਗੇ। ਆਪ ਚੁੱਪ ਰਹੇ ਤੇ ਕੋਈ ਬੇਨਤੀ ਨਾ ਕੀਤੀ।

ਮਜਾਜ਼ੀ ਇਸ਼ਕ (ਸੰਸਾਰਕ ਮੋਹ)

ਗਰ ਇਸ਼ਕਿ ਹਕੀਕੀ ਅਸਤ ਵ ਗਰ ਇਸ਼ਕਿ ਮਜਾਜ਼ ਅਸਤ
ਮਕਸੂਦ ਅਜ਼ੀ ਹਰ ਦੋ ਮਰਾ ਸੋਜ਼ ਓ ਗਦਾਜ਼ ਅਸਤ
ਜੇ ਕਰ ਰੱਬੀ ਮੋਹ ਹੈ ਤੇ ਡਾਵੇਂ ਸੰਸਾਰਕ ਮੋਹ ਹੈ,
ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਮੁਰਾਦ ਅੰਦਰ ਦੀ ਪੀੜ ਤੇ ਕੋਮਲਤਾ ਹੈ

ਦਸੂਹਾ ਦੀ ਇਕ ਮਾਈ ਇਮਾਮ ਬੀਬੀ ਦੇ ਘਰ ਗ਼ੋਸਿ ਆਜ਼ਮ ਦਾ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ 'ਤੇ ਸੰਦਿਆ। ਤੇ ਆਪ ਉੱਥੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਦਸੂਹਾ ਦੇ ਇਕ ਵਪਾਰੀ ਸ਼ੋਖ ਨੂਰ ਮਾਰੀ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਵੀ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੁੰਡਾ ਬੜਾ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਮਹੱਬਤ ਹੋ ਗਈ। ਦਾਅਵਤ ਤੋਂ ਵੇਲੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਪਿੰਡ ਕਾਇਬਾਂ ਵਿਖੇ ਸਾਈਂ ਰਹਿਮਤ ਅਲੀ ਰੋਗੋਜ਼ ਦੀ ਹੱਟੀ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਰਾਤ ਭਰ ਨੀਂਦਰ ਨਾ ਪਈ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪ ਸ਼ੋਖ ਨੂਰ ਮਾਰੀ ਕੋਲ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਕੁਰਆਨ ਪਾਕ ਹਿਫ਼ਜ਼ ਕਰਨ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਕੋਲ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਉੱਥੋਂ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਕੋਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਉੱਥੇ ਰਿਹਾ, ਆਪ ਉੱਥੇ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਰਹੇ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਦਾ ਇਹ ਚਲਨ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਸ ਵਿਦਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਖਲੋਤੇ ਖਲੋਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਨੂੰ ਤੱਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਵੇਲ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵੀ ਕਰਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਸਮਾ ਬੀਤ ਗਿਆ। ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ਼ੋਖ ਨੂਰ ਮਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪ ਦੀ ਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹਾਲ ਮਾਅਲੂਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ਼ੋਖ ਸਾਹਿਬ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਕਮਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ

ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕੋਈ ਕੰਮ ਉਹਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਵੱਖ ਨਾ ਹੁੰਦੇ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਪ ਬਾਹਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਜਾਂਦੇ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਮਹੱਬਤ ਦਾ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਨੂਰ ਮਾਹੀ ਨੂੰ ਆਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਮਹੱਬਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੂੰ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਆਦਮੀ ਏਂ। ਤੇਰਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਸਾਧੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰੇਂਗਾ? ਇਸ ਕਾਰਨ ਸ਼ੇਖ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵਰਤਣੀ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੁੱਖੇ ਸਭਾਅ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ।

ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਦਾ ਵਿਆਹ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਪਿੰਡ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਤੈਅ ਹੋਇਆ। ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਮਿੱਥੀ ਗਈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਵੀ ਜਿਜ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਵਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਸ਼ੇਖ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਪਸੰਦ ਨਾ ਆਇਆ। ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬਾਹਰੋਂ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿਜ ਜਾ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਪ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਹਦਾ ਕੁੰਡਾ ਫੜ ਕੇ ਜ਼ਾਰ ਜ਼ਾਰ ਰੋਂਦੇ ਰਹੇ। ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਬੜਾ ਤੇਜ਼ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਦਰਿਆ 'ਤੇ ਅੱਪੜਦੇ ਅੱਪੜਦੇ ਸਾਰੇ ਜੁੱਸੇ 'ਤੇ ਛਾਲੇ ਠਿਕਲ ਆਏ। ਉਹਦੀ ਖਰਾਬ ਸਥਿਤੀ ਵੇਖ ਕੇ ਜਿਜ ਪਿਛਾਹ ਆ ਗਈ। ਦਸੂਰਾ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਉਹਦਾ ਇਲਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਕੁਝ ਫਰਕ ਨਾ ਪਿਆ ਸਗੋਂ “ਮਰਜ਼ ਬੜ੍ਹਤਾ ਗਿਆ ਜੁੱ ਜੁੱ ਦਵਾ ਕੀ”।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਵੀ ਇਲਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਛੱਡੀ। ਸ਼ੇਖ਼ ਨੂਰ ਮਾਹੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਚੁਣ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਰੱਬ ਰੁੱਸ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਦਿਹਾੜਾਂ ਮਗਰੋਂ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਟੁਰ ਗਏ ਤੇ ਫਿਰ ਕਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਨਾ ਵੇਖਿਆ। ਇਹ ਵਾਕਿਆ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਹੈ।

ਭਿਨ ਭਿਨ ਰੁਝੇਵੇਂ

ਮੁਰੀਦ ਹੋਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਕਈ ਰੁਝੇਵੇਂ ਰੱਖੇ। ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ ਉਹਨੂੰ ਬੜੀ ਖੂਬੀ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦਿੰਦੇ। ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਦੇ ਖੂਹ ਲਾਹੁਣਾ, ਜਿਲਦ ਬਨ੍ਹਣਾ, ਥੱਲਾ ਬਨ੍ਹਣਾ, ਗੁੜ ਬਣਾਨਾ, ਆਤਿਸ਼ ਬਾਜ਼ੀ ਬਣਾਨਾ, ਡੋਲ ਵਜਾਣਾ, ਖੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁੜ ਖਵਾਣਾ, ਢੋਲਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗਾਣਾ ਆਦਿ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਰਹੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਖੂਹ ਲਾਹੁਣ ਵੇਲੇ ਆਪ ਨੇ ਉੱਤੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰੀ। ਚਰਨ ਕੋਈ ਸ਼ੈਅ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਰੂਦ ਦਾ ਗੋਲਾ ਚਲਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਗੋਲਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਾਟ ਗਿਆ। ਹੱਥ ਤੇ ਮੁੱਖ ਮੁਬਾਰਕ ਬੁਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਝੁਲਸ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਆਤਿਸ਼ ਬਾਜ਼ੀ ਬਣਾਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਗੁੜ ਖਵਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਹੱਥ ਵੱਢ ਲਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਢੋਲਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗਾਣਾ ਕੁਝ ਚਿਰ ਆਪ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹਿਤ ਰੁਝੇਵਾਂ ਰਿਹਾ। ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਆਪ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂੰ ਸਨ। ਨਾਲੇ ਮਜ਼ਾਮੀਰ (ਹੱਥ ਨਾਲ ਵਜਾਣ ਵਾਲਾ ਵਾਜਾ) ਦੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਜਾਣੂੰ ਸਨ। ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਗਵੱਈਏ ਆਪ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸਨ ਤੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਆਪ ਕੋਲੋਂ ਵਿਦਿਆ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ, ਮਨ ਮੋਹਿਤ ਤੇ ਉੱਚੀ ਸੀ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਰੱਬੀ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਮਨ ਲੀਨ ਹੋਣਾ ਸੋਨੇ 'ਤੇ ਸੁਹਾਗਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ, ਉੱਥੇ ਅਕਸਰ ਗਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਦੀ ਕਿਦਾਰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗਾਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ। ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਤਾਈ ਅਬਦੁਲ-ਗ਼ਨੀ, ਅਬਦੁਲ-ਕਰੀਮ ਤੇ ਗਾਮਾ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਗਾਂਦੇ।

ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਆਵਾ ਜਾਈ

ਮਜ਼ਨੂੰ ਸਿਫ਼ਤਮ ਦਰਬਦਰ ਖ਼ਾਨਾ ਬਾ-ਖ਼ਾਨਾ
ਸ਼ਾਇਦ ਕਿ ਬਾ ਬੀਨਮ ਰੁਖ਼ਿ ਲੈਲਾ ਬਾ-ਬਹਾਨਾ

ਮਜ਼ਨੂੰ ਵਾਂਗੂੰ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਘੱਰ ਘੱਰ ਫਿਰਦਾ ਰਾਂ।
ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਬਹਾਨੇ ਲੈਲਾ ਦੇ ਮੁਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਾਂ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਆਪ ਨੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਘਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦਿਨ ਕਿਧਰੇ, ਰਾਤ ਕਿਧਰੇ ਜਿਥੇ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਸਮਾ ਬਿਤਾ ਲਿਆ। ਸਿਵਾਏ ਰੱਬ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤਵੱਕਲ ਦੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਹਾੜ ਆਪ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉੱਥੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਬਲਗ਼ਨ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ “ਹਾਕੂ” ਨਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਜੱਟ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਢਾਈ ਸੌ ਘੁਮਾਉਂ ਡੋਏ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਸੀ। ਗਾਲ ਵਜਾਣ ਦਾ ਅਥਾਹ ਸ਼ੋਕੀਨ ਸੀ। ਮਜ਼ਾਮੀਰ ਆਪ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਤੇ ਵੇਚਦਾ। ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਗਰਮੀ ਦਾ ਮੌਸਮ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਨਾਬ ਕੁਝ ਦੇਰ ਇੱਥੇ ਅਰਾਮ ਕਰੋ ਤੇ “ਲੱਸੀ ਪਾਣੀ” ਪੀਵੋ। ਆਪ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਫ਼ਰਮਾ ਲਿਆ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਦਾ ਹਾਕੂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਆਣਾ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਵਸਣੀਕ ਤੇ ਹਾਕੂ ਜੱਟ ਆਪ ਦੇ ਪਰੋਮੀ ਹੋ ਨਿਬੜੇ। ਜਿਵੇਂ ਮਹੱਬਤ ਵਧੀ, ਆਪ ਦੀ ਆਵਾ ਜਾਈ ਵੀ ਵੱਧ ਗਈ। ਡਾਈ ਪੀਰਾਂ ਦਿੱਤਾ ਬਲਵੀ ਸ਼ਾਮੀਂ ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਵੇਲ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਲੱਭ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਰਾਤੀਂ ਹਾਕੂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਦੇਰ ਤੀਕ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਚੁੰਦੀ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕਦੀ ਕਦੀ ਆਪ ਉੱਥੇ ਹੀ ਲੰਮੇ ਪੇ ਜਾਂਦੇ, ਪਰ ਅਕਸਰ ਬਾਹਿਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਹਾਕੂ ਜੱਟ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਬੂਲ ਫ਼ਰਮਾਵੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਿਨ ਚਾਰ ਘੁਮਾਉਂ ਡੋਏ ਆਪ ਦੇ ਨਾਵੇਂ ਲਾ ਦੇਵਾਂ, ਨਾਲੇ

ਉਸ 'ਤੇ ਇਕ ਮਕਾਨ ਵੀ ਉਸਰਵਾ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਉਹਦੀ ਇਹ ਭੇਟਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਾ ਫ਼ਰਮਾਈ। ਉਹਨੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਪਰ ਆਪ ਫਿਰ ਵੀ ਰਾਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋਏ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹਾਕੂ ਜੱਟ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਹਿਬ ਵੀ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਆਏ। ਰਾਤੀਂ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਹਿਬ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਮੁਹੰਮਦ ਦਿਵਾਨ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਗਾਂਦਾ ਵੀ ਹੈਂ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਾ। ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ

ਤੈਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲਾਂ ਦਿਲਦਾਰਾ
ਕੋਈ ਦਸ ਮਿਲਣ ਦਾ ਚਾਰਾ
ਅਜ਼ਾਜ਼ੀਲ ਲੱਟੀ ਮੇਰੀ ਹੱਟੀ ਏ
ਗਈ ਬੇਖ ਜਹਾਨੋਂ ਪੁੱਟੀ ਵੇ
ਹੋਇਆ ਸਾਫ਼ ਹਿਸਾਬ ਹਮਾਰਾ
ਤੈਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲਾਂ ਦਿਲਦਾਰਾ

ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੀਕ ਗਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਬਾਅਦੋਂ ਅਰਾਮ ਫ਼ਰਮਾਵਣ ਲੱਗੇ। ਜਦੋਂ ਸਵੇਰੇ ਜਾਗੇ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਹਿਬ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਚਾਲੇ ਪੈ ਗਏ। ਭਾਈ ਪੀਰਾਂ ਦਿੱਤਾ ਵੀ ਨਾਲ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਜਿਹੜਾ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਆਏ। ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਹਿਬ ਖੁੱਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਰਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਹਿਬ ਫਿਰ ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਆਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉੱਥੇ ਅੱਪੜੇ, ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੈ। ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇੱਥੇ ਤੌਪੜੀ ਪਾ ਲਵੋ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੰਝ ਈ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਥਾਂ ਜਿਹਦਾ ਰਕਬਾ ਤਕਰੀਬਨ ਛੇ ਘੁਮਾਉਂ ਸੀ, ਸ਼ਾਮਲਾਟ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਆਪ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਪਿੰਡੋਂ ਆਉਂਦਾ।

ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਈਂ ਬਾਬਾ ਰੁਸਤਮ ਅਲੀ ਸ਼ਾਹ, ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਇਮਾਮ ਦੀਨ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਭਰਾ ਕਾਕੇ ਸ਼ਾਹ ਮਲੰਗ (ਸਾਧੂ) ਬਣ ਕੇ ਆਏ। ਲੰਗਰ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਪੱਕਣ ਲੱਗਾ। ਮਲੰਗਾਂ (ਸਾਧੂਆਂ) ਨੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਅੰਬਾਂ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਲਗਾਇਆ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਬਟਾਲਾ ਦੇ ਇਕ ਖੱਤਰੀ ਨੇ ਖੂਹ ਲਵਾਇਆ ਤੇ ਗੁਸਲ ਖਾਨੇ ਉਸਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਸੀਤ ਦੀ ਠੀਹ ਵੀ ਰੱਖੀ ਪਰ ਉਸਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ।

ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਇੱਥੇ ਪੱਕਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਾ ਬਣਾਇਆ। ਸਗੋਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਇਕੱਲੇ, ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਮਲੰਗਾਂ (ਸਾਧੂਆਂ) ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਗਈ, ਤਾਂ ਤਿਨ ਚਾਰ ਮਲੰਗ (ਸਾਧੂ) ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ।

ਮਨਸੂਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੇ ਜਗਤਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਖ਼ਾਨਕਾਹਵਾਂ ਬਣਵਾਈਆਂ, ਬਾਗ਼ ਲਵਾਏ ਅਤੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਮਲੰਗਾਂ (ਸਾਧੂਆਂ) ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ।

ਸਕਰਾਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਅਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਸਹਿਬ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਮਸਤ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਦੇ

ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਚਿਰਾਂ ਤਾਈਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰੇ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਦਫ਼ਟਾਏ ਗਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਰਿ ਪਾਕ ਉਸਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਪੱਕੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਇਕ ਮਲੰਗ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਦਿੱਤੀ।

ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਿਕਰ ਜੋਗ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ਾਨਕਾਹਵਾਂ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮਸਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੀਣ ਫ਼ਕੀਰ ਵੀ ਇੱਥੇ ਹੀ ਅਕਸਰ ਡੇਰਾ ਲਾਂਦੇ।

ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਹਲਕਾ (ਚੇਲਿਆਂ ਦਾ ਝੁੰਡ)

ਮਾ ਜਾਮਿ ਜਹਾਂ ਨੁਮਾਈ ਜ਼ਾਤੀਅਮ
ਮਾ ਹਾਦੀਏ ਆਲਮ ਸਫ਼ਾਤੀਅਮ
ਕੋ ਮੁਰਦਾ ਬਿਆ ਕਿ ਰੂਹ ਬਖ਼ਸ਼ੀਅਮ
ਕੋ ਤਿਸ਼ਨਾ ਦਰ ਆ ਕਿ ਮਾ ਫ਼ਰਾਤੀਅਮ

ਅਸੀਂ ਪਵਿਤਰ ਜ਼ਾਤ ਦੇ ਜਾਮਿ ਜਹਾਂ ਨੁਮਾ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਆਲਮਿ ਸਫ਼ਾਤ ਦੇ ਹਾਦੀ ਹਾਂ।

ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਮੁਰਦਾ, ਉਹਨੂੰ ਲਿਆਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਰੂਹ ਦੀ ਦਾਦ ਬਖ਼ਸ਼ੀਏ,

ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਪਿਆਸਾ, ਅੰਦਰ ਆ ਜਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫ਼ਰਾਤ ਦਾ ਦਰਿਆ ਹਾਂ।

ਖੁਰੇ ਤਈ ਚੱਵੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਆਯੂ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ਤ (ਗੱਦੀ) ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼ ਹੋਈ। ਆਪ ਦੇ ਪੀਰ-ਓ-ਮੁਰਸ਼ਦ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਹਿਬ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਪੀਰਾਂ ਦਿੱਤਾ ਥਲਵੀ ਨੂੰ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਈਂ ਬਾਬਾ ਰੁਸਤਮ ਅਲੀ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਮੁਰੀਦ (ਚੇਲਾ) ਕਰਵਾਇਆ। ਮੁਰੀਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਮਲੰਗ (ਸਾਧੂ) ਬਣ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੁੱਢਲੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਨੇ ਬੜੇ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੈਅਤ ਦਾ ਸ਼ਰਫ਼ ਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਫ਼ੁਰਮਾਏ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਮਗਰੋਂ ਬੈਅਤ ਦਾ ਦਾਨ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ। ਬਹੁਤੇ ਮੁਰੀਦ ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਦੱਸਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਬਣਾਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾਮੁਰਾਦ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮੁਰੀਦ ਹੋਵਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਅਕਸਰ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਏ ਕਿ ਬਾਬਾ ਮੈਂ ਬੜਾ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਐਬ ਨੇਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਝ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।

ਕੋਈ ਠੇਕ ਬੰਦਾ ਲੱਭ ਲਵੋ। ਮੈਂ ਇਸ ਜੋਗ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪ ਇਹ ਫੁਰਮਾ ਦਿੰਦੇ ਤੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਅਕੀਦਾ (ਧਾਰਮਕ ਭਰੋਸਾ) ਪੱਕਾ ਕਰ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਫੁਰਮਾਦੇ ਕਿ ਹੁਣੇ ਸੋਚ ਲੈ, ਫਿਰ ਨਾ ਆਖੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿੱਧਰ ਫੱਸ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਫੁਰਮਾਦੇ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਬਾਅਦੋਂ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੁਰੀਦ ਨਾ ਬਣ। ਆਦਿ ਆਦਿ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਧਨ ਸੋਖਿਆਈ ਨਾਲ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੁੰਦਾ।

ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਿਖਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ, ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਕਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਨਾ ਆਉਂਦੇ। ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੱਧਰੇ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹਨੂੰ ਮੁਰੀਦ (ਚੇਲਾ) ਨਾ ਬਣਾਂਦੇ। ਮੁਰੀਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਧਰੇ ਮੁਰੀਦ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਦੀ ਮਹੱਬਤ ਵਿੱਚ ਦੀਵਾਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੋਰਾ ਮੁਰੀਦ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਮੁਰੀਦ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਿਕਰ ਜੋਗ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਤਿਆਗਣ ਤੋਂ ਨੌਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਖ਼ਸ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ ਬਲਵੀ ਨੂੰ ਬੈਅਤ ਦਾ ਦਾਨ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ। ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਮੁਰੀਦ (ਚੇਲਾ), ਦੋਵੇਂ ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਹੀ ਸਨ।

ਚੇਲਾ ਬਣਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਫੁਰਮਾਏ। ਮਸਲਨ ਨਮਾਜ਼, ਰੋਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ। ਝੂਠ ਨਾ ਬੋਲਣਾ, ਚੁਗਲੀ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ, ਹਲਾਲ ਅਤੇ ਹਰਾਮ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਆਪ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ (ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ) ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਜਿਹੜਾ ਬਹੁਤਾ ਲੰਮਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ (ਜਾਪ) ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਵੀ ਫੁਰਮਾ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਨਹੀਂ। ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ ਕਿਬਲੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਆਸਨ ਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੰਦੇ। ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਹਰ ਦੋਸ਼ਬਾ (ਸੋਮਵਾਰ) ਅਤੇ ਚਨ ਦੀ 13, 14 ਤੇ 15 ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੇ (ਵਰਤ) ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਦਿੰਦੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਤੂੰ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜਾਪ ਲੰਮਾ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿੱਥੇ ਲੰਮਾ ਹੈ, ਇੰਨੀ

ਵਾਰੀ ਇਹ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਏਨੀ ਵਾਰੀ ਇਹ, ਤੇ ਇੰਨੀ ਵਾਰ ਇਹ। ਇੱਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਾਪ ਦੁਹਰਾ ਦਿਤਾ। ਹਾਲਾਂ ਜੇ ਜਾਪ ਦਸਿਆਂ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਹਿਬ ਦੇ ਉਰਸ (ਮੇਲੇ) ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਵੋ। ਆਪ ਨੇ ਮੁਸਕੁਰਾ ਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ। ਇਹ ਇਰਸ਼ਾਦਿ ਮੁਬਾਰਕ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹਦੇ ਤੋਂ ਕੀ ਮਤਲਬ

ਫ਼ਿਕਰ ਹਰ ਕਸ ਬਕਦਰਿ ਹਿੰਮਤ ਉਸਤ
ਹਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਉਹਦੀ ਹਿੰਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖ਼ਲੀਫ਼ੇ

(ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ)

*ਇਕ ਸਿਤਾਰਾ ਕਿਤਨੀ ਆਖੋਂ ਸੈਂ ਚਮਕ ਫੈਲਾ ਗਿਆ
ਇਕ ਚਰਾਗ਼ੀ ਜੁਫ਼ਸ਼ਾਂ ਸੇ ਜਲ ਉਠੇ ਕਿਤਨੇ ਚਰਾਗ਼*

ਆਪ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖ਼ਲੀਫ਼ਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਇਹ ਨੇਂ:

11 ਸੁਲਤਾਨੁਲ-ਆਰਫ਼ੀਨ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਬਰਕਤ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ ¹

¹ ਆਪ ਅਰੂਪ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਜਮਾਂਦੂ ਸਾਹੂ ਸਨ। ਬਾਲਪਣ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਅਤੇ ਤਪੱਸਿਆ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਰਾਤਾਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਂਦੇ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਾਲਿਜ ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤੀ। ਉੱਥੇ ਰਿਸਰਚ ਅਸਸਟਨਟ ਵਜੋਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੋਏ। ਉੱਜ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਤਪੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇੰਨੇ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਕਿ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਨਾਂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ, ਫਿਰ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਤਕਰੀਬਨ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਅਖ਼ੀਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅਰੂਪ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਖ਼ਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਹੱਥੋਂ ਢੇਰ ਚਮਤਕਾਰ ਹੋਏ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਰੱਬ ਦੇ ਚਰਨੀ ਜਾ ਲੱਗੇ ਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਦਰਗ਼ਾਹ ਬਣੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼, ਖ਼ਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ “ਬਾਬੂਜੀ” ਆਖ ਕੇ ਸੰਬੋਦਣ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਆਦਰਯੋਗ ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਫ਼ੈਜ਼ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਬੜੇ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਹੂਬ ਅਤੇ ਫਕੀਰ (ਸਾਹੂ) ਹੋਏ ਹਨ। ਇੱਕੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਆਯੋ ਖ਼ਾਜਾ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਨੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕੰਮ ਕਾਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ। ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਡੇ ਘੁਮਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਪੀਰ ਮੱਕੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਕਿੰਗ ਐਡਵਰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਨ।

2) ਸੁਲਤਾਨੁਲ-ਆਰਫੀਨ ਹਜ਼ੂਰ ਆਲੀ ਜਨਾਬ ਖ਼ਾਜਾ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ¹

3) ਸਾਈਂ ਬਾਬਾ ਰੁਸਤਮ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ ²

¹ ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ 1898ਈ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਫ਼ਤੋਆਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਧੋਗੜੀ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਵਸਣੀਕ ਸਨ। ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਧੋਗੜੀ ਤੇ ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤੀ। ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਅਲੀ ਗੜ੍ਹ ਮੁਸਲਿਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਇੰਸਟੀਟਿਊਟ ਪੋਸਟ (ਬਿਹਾਰ) ਤੋਂ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਕੀਤਾ।

ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਦੀ ਵਡਕਰਨੀ ਵਾਲੀ ਜਾਤ ਵਿਚ ਸੰਤ ਪਿਦਵੀ ਦੇ ਮਹਾੜ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਆਪ ਵਿਚ ਭੈ ਨਿਰਮਾਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਰਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬਿਤਾਣਾ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਭੈ ਅਤੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਨਾਣਾ ਆਪ ਦਾ ਨਿਤ ਵਿਹਾਰ ਸੀ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਅੱਪਰ ਏਅਰ ਆਬਜ਼ਰਵੇਟਰੀ ਆਗਰਾ (ਭਾਰਤ) ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ, ਫਿਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਾਲਿਜ ਅਤੇ ਰਿਸਰਚ ਇੰਸਟੀਟਿਊਟ ਫ਼ੈਸਲਾਬਾਦ (ਲਾਇਲਪੁਰ) ਵਿਖੇ ਰਿਸਰਚ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ। ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਬੈਕਟੇਰਿਆਲੋਜਿਸਟ ਵਜੋਂ 1955ਈ ਵਿਚ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਏ। ਸਰਵਿਸ ਸ਼ੇਖ ਪਾਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ। ਢੇਰ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਤਪਸਿਆ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਅਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਅਤੇ ਢੇਰ ਰਿਸਰਚ ਪੇਪਰਜ਼ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਛਪੇ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਪਾਕ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਕਤਾਰ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਛੁੱਟੀਆਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ। ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਦਿਨ ਗਿਣਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਫਿਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਕਦੋਂ ਨਸੀਬ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਮਗਰੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਆਖ਼ਰੀ ਸਵਾਸ ਤੀਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਚਾਲਾਂ ਜੇ ਸਰੀਰ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਨਿਤ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਵਿਚ ਰੱਤੀ ਡਰ ਵੀ ਵੇਗਣ ਨਾ ਪਿਆ। 28 ਜਨਵਰੀ 1978ਈ (ਇਸਲਾਮੀ ਤਰੀਖ ਅਨੁਸਾਰ 18 ਸਫ਼ਰ 1398ਹਿਜਰੀ) ਨੂੰ ਫ਼ੈਸਲਾਬਾਦ (ਲਾਇਲਪੁਰ) ਵਿਖੇ ਰੱਬ ਦੀ ਜਾਤ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਕਲੂਵਾਂ ਚੱਕ ਨੰਬਰ 198 ਗਬ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਪਾਕ ਬਣਿਆ। ਉਰਸ ਮੁਬਾਰਕ 8, 9, 10 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

² ਹਜ਼ਰਤ ਸਾਈਂ ਰੁਸਤਮ ਅਲੀ ਦਾ ਜੱਦੀ ਦੇਸ਼ ਯੂਪੀ ਸੀ। ਵਪਾਰ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਿਬਲਾ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਕਰਵਾਇਆ। ਮੁਰੀਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਮਲੰਗ (ਸਾਧੂ) ਬਣਾ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਹਰ ਦੇ ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਘਲ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਅੰਬਾਂ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਲਾਇਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਮਿਰਤੀ ਮਗਰੋਂ ਸਾਝੇ ਤੋਰ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

- 4। ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਦੌਲਤ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ ¹
- 5। ਸਾਈਂ ਵਲਾਇਤੀ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ
- 6। ਸਾਈਂ ਲਾਨੇ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ
- 7। ਸਾਈਂ ਉਮਰ ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਾਮੀ
- 8। ਸਾਈਂ ਹੁਸੈਨ ਬਖਸ਼ ਸਾਹਿਬ
- 9। ਸਾਈਂ ਉਮਰ ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ਸਿਆਲਕੋਟੀ
- 10। ਪੀਰ ਜਮੀਲ ਹੁਸੈਨ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਪੀਰਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ। ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕੀਂ ਸ਼ੁਧ ਇਸਲਾਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਈਮਾਨ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਪਿੰਡ ਕਾਇਬਾਂ ਤਹਿਸੀਲ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ੈਸਲਾਬਾਦ (ਲਾਇਲਪੁਰ) ਵਿਚ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਆਏ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਆਪ ਦੀ ਮਿਰਤੀ 5 ਮਾਰਚ 1951ਈ ਨੂੰ ਹੋਈ। ਪਿੰਡ ਕਾਇਬਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਦਾ ਨੂਰਾਂ ਡਰਿਆ ਦਰਬਾਰ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਦਾਨ ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

¹ ਹਜ਼ਰਤ ਦੌਲਤ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ, ਹਜ਼ੂਰ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਕਰੀਮ ਬਖ਼ਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸਾਬਰੀ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਪੁਤਰ ਸਨ। ਆਪ ਬੜੇ ਨਿਰਮਲ ਸੁਭਾ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਸਨ। ਬੜਾ ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਫ਼ਕੀਰਾਂ (ਸਾਧੂਆਂ) ਵਾਲਾ ਡਰੇਵਾ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜਾਵਾਂ ਪਾਂਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼, ਆਪ ਦਾ ਬੜਾ ਆਦਰ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ। ਬੜੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਤਹੁਫ਼ੇ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ ਟੋਰਦੇ।

ਆਪ ਦੀ ਮਿਰਤੀ 25 ਰਮਜ਼ਾਨੁਲ- ਮੁਬਾਰਕ 1379ਹਿਜਰੀ (23 ਮਾਰਚ 1959ਈ) ਨੂੰ ਹੋਈ। ਆਪ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਪਾਕ ਮਹਲਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਅਬਾਦ ਸੜਕ ਕੰਢੇ ਹਰ ਸਾਧਾਰਨ ਅਸਾਧਾਰਨ ਵਿਆਕਤੀ ਨੂੰ ਦਾਦਾਂ ਵੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਉਰਸ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮੀਆਂ ਗ਼ੁਲਾਮ ਮੁਸਤਫ਼ਾ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸਾਬਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵੀਰਵਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਕਰਮ ਫ਼ੈਸਲਾਬਾਦ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਅੰਗ ਸਾਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ

ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਸੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏ
ਜੋ ਜ਼ਰਾ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਹੋ ਬੈਠੇ

ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਉੱਕਾ ਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੋਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇਰ ਤੀਕ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਪਰ ਆਪ ਕਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਚਾਹ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਹਾਂ ਉਹ ਕਦੀ ਕਿਦਾਰ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਆਪ ਦੇ ਚਾਰ ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾਅ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਚੇਚਾ ਸਲੂਕ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਜੋ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਸੱਕਾ ਭਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਪਰਤਦੀਆਂ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਇਕ ਭੈਣ ਨੇ ਆ ਕੇ ਰੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਰੋਂਦੀ ਕਿਉਂ ਏ? ਤੇਰਾ ਰਾਹ ਹੋਰ, ਮੇਰਾ ਰਾਹ ਹੋਗ ਸੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਤੇ ਛੱਡ ਦੇ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾ।

ਆਪ ਦੇ ਇਕ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸਾਧੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਦੀ ਕਿਦਾਰ ਆਪ ਦੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਠਹਿਰਦਾ ਵੀ ਰਿਹਾ।

ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਤਪੱਸਿਆ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਮਦ ਬਰਾਏ ਬੰਦਗੀ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੇਬੰਦਗੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ
ਜੀਵਨ, ਬੰਦਗੀ ਲਈ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
ਬਿਨਾ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕੇਵਲ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਹੈ।

ਕਈ ਵੱਡੇ ਵੱਲੀ ਜਮਾਂਦਰੂ ਸੰਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਤੋਂ ਪਿਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਵੀ ਜਮਾਂਦਰੂ ਸੰਤ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਵੱਧੇ ਫੁੱਲੇ। ਪਰ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਮਹੱਬਤ ਭਰੀ ਸੀ। ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਜਾਣਾ, ਨਾਅਤ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਲਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣਾ ਅਤੇ ਮਹੱਬਤ ਰੱਖਣਾ, ਲੁਕ ਕੇ ਹਮਜ਼ਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣਾ, ਬਾਲਪਨ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਣ ਕਰਨਾ, ਭੈਣ ਭਰਾ, ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ, ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਲੁਟਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਰੱਬ ਆਸਰੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਜਮਾਂਦਰੂ ਫ਼ਕੀਰ ਸਨ। ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਬੀ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਉਹ ਲਹਿਰ ਉਠੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਭਰਮ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮੈਲ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਨਫ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਆਪ ਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾ ਉਭਰਿਆ। ਆਪ ਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਇਸੇ ਮਸਤ ਆਸ਼ਿਕ ਹੋਏ ਕਿ “ਯਾਰ ਦੀ ਗਲੀ” ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਪਿਆਨ ਵਿਚ ਨਾ ਬਿਹਾ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਲੋਕ ਮੂਰਖਤਾ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਆਪ ਇਹੋ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਕਰੋ ਯਾਂ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਮੇਰਾ ਅੱਲ੍ਹਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ।

ਆਪ ਨੇ ਨਮਾਜ਼ ਰੋਜ਼ੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਅਤ (ਧਾਰਮਿਕ ਹੁਕਮਾਂ) ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਮਿਥਿਆ। ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਆਪ ਨੇ ਰੱਬ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਰਾਹ ਅਪਣਾਈ ਤਾਂ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਜੜੀ ਬੂਟੀਆਂ ਤੋੜ ਲਿਆਂਦੇ ਅਤੇ ਪਕਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਦੇ। ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਆਪ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਬੇਗਾਨਾ ਰਹੇ, ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਅਤੇ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ ਨਾ ਰਹੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇੱਕੋ ਦੱਮ ਆਪ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉੱਠ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਕਈ ਕਈ ਦਿਹਾੜ ਤੀਕ ਪਤਾ ਨਾ ਚਲਦਾ ਕਿ ਆਪ ਕਿੱਧਰ ਓ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਨੇ ਨਮਾਜ਼ ਵੀ ਨਾ ਪੜ੍ਹੀ। ਸੁਲਤਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਹਿਬ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਨਮਾਜ਼ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਹਿਬ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਦੀ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ

ਦਰ ਕੁਏ ਖ਼ਰਾਬਾਤ ਕਿਸੇ ਰਾ ਕਿ ਨਿਆਜ਼ ਅਸਤ
ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਓ ਮਸਤੀ ਅਸ਼ ਹਮਾ ਐਨ ਨਿਆਜ਼ ਅਸਤ

ਸ਼ਰਾਬ ਖਾਨੇ ਦੇ ਕੂਚੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਆਣਾ ਜਾਣਾ ਹੈ,
ਉਹਦੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਅਤੇ ਮਸਤੀ ਹੀ ਐਨ ਨਿਆਜ਼ ਏ।

ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਨਮਾਜ਼ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾਲ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸ ਤੀਕ ਬਿਮਾਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕਵੇਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਜਾਪ ਅਤੇ ਤਪਸਿਆ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਰੋਜ਼ੇ ਤਾਂ ਹੈ ਸਨ ਨਫ਼ਲੀ ਰੋਜ਼ੇ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਰਹੇ।

ਆਪ ਸਦਾ ਸਰਘੀ ਵੇਲੇ ਉਠਦੇ। ਦੇਰ ਨਾਲ ਸੌਂਦੇ। ਫ਼ਜ਼ਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ) ਦੀ ਨਿਆਜ਼ ਤੋਂ ਵੇਲ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਡੇਢ ਦੇ ਘੰਟੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾ (ਸੂਤੇ) ਦੀ ਨਿਆਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਆਮ ਕਰ ਕੇ ਘੰਟਾ ਡੇਢ ਘੰਟਾ ਮੁਸਲੇ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਘੰਟੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿਮਰਨਾ ਨਾ ਵਰਤਦੇ। ਆਪ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕਦੀ ਤਪ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੀ ਔਲ੍ਹੇ ਹੋ ਬੈਠੇ।

ਫ਼ਜ਼ਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ) ਦੀ ਨਿਆਜ਼ ਦੇ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ (ਜਾਪ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਗ਼ਦਾਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵੱਲ ਮੁਹੰਮਦ ਕਰ ਕੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਰੱਬ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖਲੋਤੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਅਤੇ ਇੰਜ ਈ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਿਆਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਰਦੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵੀ ਸਨ।

ਰਾਤੀਂ ਸੋਵਣ ਵੇਲੇ ਬਲੋਕਤ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ (ਜਾਪ) ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੀਨੇ ਅਤੇ ਪਵਿਤਰ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਦੱਮ ਕਰਦੇ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪਵਿਤਰ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜੁੱਸੇ 'ਤੇ ਫੇਰਦੇ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਪਾਸੇ ਲੰਮੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨਾ ਕਰਦੇ।

1. ਦਰੂਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹਜ਼ਾਰਾ:	11 ਵਾਰੀ
<i>ਅਲੱਹੁਮਾ ਸਲੱਓ ਅਲਾ ਸੱਯਦਨਾ ਮੁਹੰਮਾਦਿਨ ਵਾ ਆਲਾ ਆਲੇ ਸੱਯਦਨਾ ਮੁਹੰਮਾਦਿਨ ਬਿਅਦਿਦਿ ਕੁਲਿ ਜ਼ਰੱਤਿਨ ਮਿਅਾਇ ਅਲਫਿ ਅਲਫਿ ਮਰੱਤਿਨਾ</i>	
2. ਆਇਤੁਲਕੁਰਸੀ	1 ਵਾਰੀ
3. ਅਲਹਮਦ ਸ਼ਰੀਫ਼	1 ਵਾਰੀ
4. ਕੁਲ ਹੁ ਅਲੱਹਾ ਸ਼ਰੀਫ਼	3 ਵਾਰੀ
5. ਤੀਸਰਾ ਕਲਮਾ	1 ਵਾਰੀ
6. ਅਸਤਗਫ਼ਿਰੁੱਲਾਹ ਰੱਬੀ ਮਿਨ ਕੁਲਿ ਜ਼ਬਿਨ ਵ ਅਤੁਬੁ ਇਲੈਹਿ?	11 ਵਾਰੀ
7. ਦਰੂਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹਜ਼ਾਰਾ	11 ਵਾਰੀ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ (ਜਾਪ) ਬਿਆਨ ਫੁਰਮਾ ਕੇ ਮੌਜੂਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਭਾਈ ਚਾਹਵੇ ਇਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰੇ।

ਇਕ ਦੌਰ ਵਿਚ ਆਪ ਅਹਸਨੁਲ-ਕਸਸ ਯਥਾਰਤ ਤਫ਼ਸੀਰ (ਸਟੀਕ) ਸੂਰਤ ਯੂਸਫ਼ (ਕੱਥਾ ਯੂਸਫ਼ ਜ਼ਲੈਖਾ) ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕਿੱਥੋਂ ਕਿੱਥੋਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਸਵੇਰ ਤੀਕ ਮੁਕਾ ਦਿੰਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨਮਾਜ਼ ਵਿਚ ਖਲੋਂਦੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦੇ ਰਕਾਤਾਂ¹ ਵਿਚ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੀ ਰਕੂਅ² ਵਿਚ, ਕਦੀ ਸਜੂਦ³ ਵਿਚ ਘੰਟੇ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੰਦੇ। ਦਿਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਬੇਕਾਰ ਨਾ ਬੈਠਦੇ। ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਅਕਸਰ ਨਾਅਤ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਯਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਾਅਤਾਂ⁴ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਦੇ।

ਖਾਣਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਖਾਂਦੇ। ਇਕ ਅੱਧ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਨਾ ਖਾਂਦੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ ਭਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਐਸੀ ਮਸਤੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਰਹੀ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਿਨ ਬੁਰਕੀਆਂ ਤੋਂ

¹ ਨਮਾਜ਼ ਦੇ ਭਾਗ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਇਕ ਭਾਗ ਨੂੰ ਰਕਾਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
² ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਰਖ ਕੇ ਝੁਕਣਾ।
³ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਨੂੰ ਸਜਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਜੂਦ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ ਹੈ।
⁴ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਕਵਿਤਾ।

ਵੱਧ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਖਾਂਦੇ ਅਤੇ ਸਾਲਨ ਵੀ ਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਲਾਂਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਸਾਰਾ ਸਮਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਖਾਂਦੇ। ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਸੁੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਆਪ ਇਕੱਲੇ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ। ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੱਥਰੂ ਵਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਇਰ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ:

*ਡਰਦੇ ਰਹੀਏ ਅੱਲ੍ਹਾ ਕਾਦਰ ਕੋਲੋਂ ਘੜੀ ਨਾ ਲਾਵੇ ਛੁਨ ਇਕ ਪਲ
ਪਲ ਵਿਚ ਸਈਆਂ ਸੀਸ ਗੁੰਧਾਵਣ, ਪਲ ਵਿਚ ਜੁਲਫਾਂ ਪਈਆਂ ਗੱਲੋਂ*

ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਿਰਤੀ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਪਾਕ ਪੱਤਲ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਉਰਸ ਮੁਬਾਰਕ (ਹਜ਼ਰਤ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ) 'ਤੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੰਗਰ ਤੋਂ ਢਿੱਡ ਭਰ ਕੇ ਖਾਣਾ ਖਾਦਾ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਇਸ ਵਿਚਕਾਰ ਅਠਾਜ ਉੱਕਾ ਨਾ ਖਾਦਾ। ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਇਕ ਪਿਆਲਾ ਲੱਸੀ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਦੇ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਇਕ ਦੋ ਆਲੂ ਵੀ ਖਾ ਲੈਂਦੇ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤਾਈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਕ ਪੱਤਲ ਸ਼ਰੀਫ਼ (ਦਰਬਾਰ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ) 'ਤੇ ਕਲੀਅਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇਵਾਰ ਉਰਸਾਂ (ਮੇਲਿਆਂ) 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ।

ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਫ਼ਸ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਦਿਨ ਭਰ ਕਦੀ ਚਰਨ ਨਾ ਖਿਲਾਰਦੇ। ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਬੈਠਦੇ ਪਰ ਆਸਰਾ ਨਾ ਲੈਂਦੇ। ਘੱਟ ਖਾਂਦੇ, ਘੱਟ ਸੌਂਦੇ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੇ। ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਤ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਾ ਆਇਆ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਿਨ ਸਾਲ ਇਕਤਾਰ ਬੁਖਾਰ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਲਟੀਆਂ ਵੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਨਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਅਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਉਹੀ ਨਿਤ ਵਿਹਾਰ ਰਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਤੋਂ ਤਿਨ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਇਕ ਘੰਟਾ ਬਿਨਾ ਆਸਰੇ ਦੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਤਪੱਸਿਆ ਅਖੀਰੀ ਦੱਮ ਤੀਕ ਨਾ ਛੱਡੀ। ਧਨ ਧਨ

*ਈਂ ਕਾਰ ਅਜ ਤੂ ਆਇਦ ਵ ਮਰਦਾਂ ਚਨੀਂ ਕੁਨੰਦ
ਇਹ ਕੰਮ ਆਪ ਦੇ ਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਰਦ ਇੰਜ ਈ ਕਰਦੇ ਹਨ*

ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ 'ਤੇ ਦਿਆ

*ਇਨਸਾਂ ਹੀ ਪਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਾਰੀ ਸ਼ਫਕਤੋਂ
ਹੈਂ ਜਾਨਵਰ ਭੀ ਉਸ ਓ ਮਹੱਬਤ ਕੇ ਮੁਸਤਹਿਕ*

ਆਪ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਸਭਾਅ ਵਿਚ ਹਰ ਜੀਵ ਵਾਸਤੇ ਮਹੱਬਤ ਭਰੀ ਸੀ। ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਮਾਂ ਬਾਲਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ। ਬਿਮਾਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ। ਐਸੇ ਐਸੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲੋਕੀਂ ਲੰਘਣਾ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਖੇਤੇ ਦੇ ਲੱਕ 'ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਜ਼ਖ਼ਮ ਸੀ। ਜਿਹਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਹਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਆਏ ਅਤੇ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੀਕ ਉਹਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਝ ਹੀ ਫੱਟੜ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਪੌਂਦੇ, ਕੀੜੇ ਕੱਢਦੇ, ਦਵਾਈ ਲਾਂਦੇ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਖਵਾਂਦੇ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਢਗਿਆਂ ਆਦਿ ਕੋਲੋਂ ਸਖ਼ਤ ਕੰਮ ਲੈਣ ਤੇ ਨਿਰਦਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ।

ਧੋਗੜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਜਿਹਦਾ ਨਾਂ “ਭੂਰ” ਸੀ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਹਾੜ ਪਹਿਲਾਂ ਡੇਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਆਪ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਪ੍ਰਿਖਿਆ ਲਈ ਉਹਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਅੱਪੜ ਜਾਂਦੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਗੱਡੀ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਥੇ ਅੱਪੜ ਜਾਂਦਾ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਪੋਹਣੇ ਆਏ, “ਭੂਰ” ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਟੁਰ ਜਾ। ਉਹ ਝਟ ਡੇਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਡੇਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਵੀਹ ਤੀਹ ਗਜ਼ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਿਆ।

ਸਵੇਰ ਸ਼ਾਮ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹੀ ਇਸ ਰਾਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਜਾਂਦੇ। ਕੁੱਤਾ ਬੜੇ ਮੋਹਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ। ਚੁੱ ਚੁੱ ਕਰਦਾ, ਦੁਮ ਹਿਲਾਂਦਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਲੈਟੀਆਂ ਲੈਂਦਾ, ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਗੱਲ ਕੀ ਉਹਦੀ ਮਹੱਬਤ ਦਾ ਢੰਗ ਬੜਾ ਹੀ ਮਨ-ਖਿਚਵਾਂ ਅਤੇ ਮਨ ਮੋਹਣਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਕਦਮ ਨਾਲ ਟੁਰਦਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਿਛਾਂਹ ਆ ਕੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉੱਥੇ ਰਹੇ, ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਇਹੋ ਆਦਤ ਰਹੀ। ਡੇਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ 'ਤੇ ਕਦੀ ਨਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਦਿਨ ਵਾਸਤੇ ਹਮੀਰਾ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਕੁੱਤਾ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੀਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੋ ਦਿਹਾੜਾਂ ਤੀਕ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੈਠਿਆ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਵਾਪਸ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉੱਥੋਂ ਆਇਆ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਆਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਥੇਰਾ ਜਤਨ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰੋਟੀ ਆਦਿ ਕੁਝ ਖਾਵੇ ਪਰ ਉਹਨੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈਅ ਵੱਲ ਵੀ ਉੱਕਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ “ਭੂਰ” ਬਿਨਾ ਰੋਟੀ ਖਾਏ ਕਿਧਰੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ (ਟਾਈਫਾਈਡ) ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਮਾੜੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਆਪ ਰੋਟੀ ਫੜੇ ਉਹਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਦਾ ਪਤਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਇਆ ਹੈ ਯਾਂ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਦਰਬਾਰ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਖੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਿਰ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਕ ਸੇਜੜ ਨੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਚਾਦਰ ਮੁਬਾਰਕ ਵਿਚ ਲੁਕ ਗਿਆ। ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤੇ ਵੀ ਉੱਧਰ ਅੱਪੜ ਗਏ ਅਤੇ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਘੁਮ ਕੇ ਟੁਰ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਵਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਸੇਜੜ ਨੂੰ ਬਾਹਿਰ ਕੱਢਿਆ, ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਮੋਹ ਸੀ। ਇਕ ਜੇਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪੱਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਆਪ ਉਹਨੂੰ ਸ਼ਰਣ ਵੀ ਦੇਵਣਗੇ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਜਾਨਦਾਰ 'ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਨਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਟਾਂਗੇ ਯਾਂ ਗੱਡ ਆਦਿ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੁੰਦੇ।

ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਖੇ ਇਕ ਕੁੱਤੀ ਸੀ। ਆਪ ਸਰਕਾਰ ਕਿਧਰੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਬੱਚੇ ਦਿੱਤੇ। ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਸਫ਼ਰ ਤੋਂ ਪਰਤੇ, ਤਾਂ ਕੁੱਤੀ ਨੱਸਦੀ ਹੋਈ ਆਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੇਟਣ ਲੱਗੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ “ਤੂੰ

ਬਚੋ ਦਿੱਤੇ ਆ, ਮੈਂ ਵੇਖੇ ਹੀ ਨਹੀਂ।” ਕੁੱਤੀ ਝੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਇਕ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕਤੂਰੇ ਚੁਕ ਲਿਆਈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਗਈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਜੇਠ ਦੇ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਾਸਤੇ ਸੌਦਾ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦਸੂਹਾ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਡਾਢੀ ਗਰਮੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਦਸੂਹਾ ਵੱਲ ਨਸ਼ਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਮੁਸੀਬਤ ਪਈ ਏ, ਛਾਂ ਵਿਚ ਅਰਾਮ ਕਰ ਲੈ।” ਉਹ ਕੁੱਤਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੁਖ਼ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਅਸਰ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਦੇ ਵੇਲੇ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਤਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੈਠਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਹਿ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੁੱਪ ਵੇਲੇ ਅਰਾਮ ਕਰ ਲੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਟੁਰ ਗਿਆ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਾਗ਼ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਨਿਤ ਮਾਘੂ ਮੱਖੀਆਂ ਦੇ ਛੱਤੋਂ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਨਾ ਆਪ ਖੁਦ ਮਾਘੂ ਕਢਵਾਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ।

ਜਦੋਂ ਰਾਹ ਤੇ ਟੁਰਦੇ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਠੀਵੀਆਂ ਰੱਖਦੇ ਤਾਂ ਜੇ ਇੰਝ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਕੀੜਾ ਮਕੋੜਾ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਮਰ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਕੇਵਲ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਨਾ ਵਰਜਦੇ।

ਕੱਵਾਲੀ ਦਾ ਸ਼ੋਕ

ਕਰਤੀ ਹੈ ਯਾਦਿ ਯਾਰ ਕੋ ਕੁਛ ਔਰ ਤੇਜ਼
ਬਜ਼ਮਿ ਸਮਾਅ ਅਸਲ ਮੇਂ ਜ਼ਿਕਰਿ ਹਬੀਬ ਹੈ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਾਲਪਣ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਅਤ ਸ਼ਰੀਫ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੋਕ ਸੀ। ਅਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ, ਸੁਰੀਲੀ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਰੋਲਕ ਲਾਂਦੇ, ਉੱਥੇ ਅਕਸਰ ਗਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਪ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਗਏ। ਢੋਲਕੀ, ਤਬਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਾਜ਼ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਜਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਗਾਵਣ ਵਾਲੇ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ਕ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਂਦੇ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਉਰਸਾਂ 'ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਣੇ ਤਸ਼ਰੀਫ ਲੈ ਜਾਂਦੇ, ਉੱਥੇ ਚੋਕੀ ਭਰਦੇ। ਦਿਲ ਰੱਬੀ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਲੀਣ, ਸਭਾਅ ਵਿਚ ਢੇਰ ਪੀੜਤਾ। ਕੱਵਾਲੀ ਐਸੀ ਮਨ ਖਿਚਵੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਮੇਲਾ ਆਪ ਵੱਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਕੱਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਸੁਣਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾਢੀ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕੱਵਾਲੀ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਗਾਣ ਵਜਾਣ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਚਾਲੂ ਰਿਹਾ, ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪ ਕੱਵਾਲੀ ਸੁਣਨ ਦੇ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਸਨ। ਮਹਿਫਲ ਵਿਚ ਅਖ਼ੀਰ ਵੇਲੇ ਤੀਕ ਬੈਠਦੇ, ਇੱਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕੱਵਾਲ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਆਪ ਉੱਤੇ ਕੱਵਾਲੀ ਵਿਚ ਮਸਤੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਛਾਂਦੀ, ਅਤੇ ਆਪ ਨਾ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਨੱਚਣ ਲਗਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਖੱਪ ਰੋਲਾ ਪਾਂਦੇ ਸਗੋਂ ਚੁੱਪ ਬੈਠੇ ਅੱਥਰੂ ਵਗਾਂਦੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਬਸਤੀ ਸ਼ੇਖ ਦਰਵੇਸ਼ ਵਿਚ ਮੀਆਂ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਕੱਵਾਲ ਦੇ ਕੋਲ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ 'ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ ਮਗਰੋਂ ਬਸਤੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਚੋਣਵੇਂ ਕੱਵਾਲਾਂ ਰਲ ਕੇ ਕੱਵਾਲੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਾਅਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ:

ਕੋਈ ਕਾਜ਼ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇ ਯੇ ਅਰਬ ਕੇ ਦਿਲਸਤਾਂ ਸੇ
ਤੇਰੇ ਗ਼ਮ ਮੇਂ ਏ ਮਸੀਹਾ ਕੋਈ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੇ

ਇਸ ਸ਼ਿਅਰ 'ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਸੁਰਤੀ ਜੁੜ ਗਈ। ਸਿਰ ਪੱਟਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਾਰੀ ਮਹਿਫਲ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਹੋ ਗਈ। ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਲ ਸੀ, ਕੱਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਚੱਕ ਮਹਿਰਾ ਵਿਚ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ ਸੀ। ਇਸ਼ਾ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੱਵਾਲੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਕੱਵਾਲਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ:

ਤੂ ਘਰ ਆ ਜਾ ਵੇ ਸ਼ਾਮ ਮੇਰਾ ਸੁਨੜਾ ਦੇਸ
ਨੀਰ ਪਈ ਰੋਨੀ ਆ ਹੰਝੁ ਮੁਖ ਧੋਨੀ ਆ
ਮੈਨੂੰ ਰੋਦੀ ਨੂੰ ਗੱਲ ਲਾ, ਲਾ ਮੇਰਾ ਸੁਨੜਾ ਦੇਸ
ਬਰੱਜ ਕੀ ਨਾਰੀ ਸਬ ਫਗਵਾ ਖੇਲਤ
ਮੈਂ ਕਿਆ ਖੇਲੁੰ, ਮੇਰਾ ਪੀਆ ਪ੍ਰਦੇਸ

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਵਾਕ 'ਤੇ ਹੀ ਮਸਤੀ ਛਾ ਗਈ। ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅੱਥਰੂ ਵੱਗਣ ਲੱਗੇ। ਰੁਪਈਏ, ਕੱਪੜੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੋਲ ਸੀ, ਕੱਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਕੱਵਾਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੱਵਾਲ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੇਖ ਕੇ ਦਿੱਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਗਾਣ ਲੱਗੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹੀਣੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਮਹਿਫਲ 'ਤੇ ਮਸਤੀ ਛਾ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲੀਣ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਸਕਰਾਲਾ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਮਸਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਰਸ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਦੋ ਕੱਵਾਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਗਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਬੜੇ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਕ ਦੀ ਤਾਂ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਮੁੱਕ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਕੋਈ ਬੰਦਾ

¹ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਫ਼ਤਿਹ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਕੱਵਾਲ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਕੱਵਾਲ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਿਅਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਝੁਮ ਉਠੇ।

ਕਹਿਤੀ ਹੈ ਖ਼ੁਦਾਈ ਤੁਝੇ ਕੋਠੈਨ ਕਾ ਖ਼ਾਜਾ

ਇਮਦਾਦ ਕੋ ਆ ਜਾ!

ਬੇਕਸ਼ੋਂ ਕੀ ਖ਼ਬਰ ਕੋਣ ਯਹਾਂ ਤੇਰੇ ਸਿਵਾ ਲੇ

ਐ ਗੋਸ਼ੁਓਂ ਵਾਲੇ!

ਆਪ ਨੇ ਚਾਦਰ, ਦਸਤਾਰ ਅਤੇ ਜਿੰਨੇ ਰੁਪਈਏ ਕੋਲ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਕੱਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੇ। ਕੱਵਾਲੀ ਮਗਰੋਂ ਲੋਕੀਂ ਪਗੜੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਆਪ ਨੇ ਪਹਿਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਪਗੜੀ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੀ ਪਾਲੀ। ਫਿਰ ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਦੇ ਚੇਲੇ ਬਹੁਤੇ ਕਰ ਕੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਹਨ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪਗੜੀ ਨਾ ਪਾਓਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਔਖਿਆਈ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਉਹਦੀ ਪਗੜੀ ਕਬੂਲ ਫ਼ੁਰਮਾਈ ਅਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਕੱਵਾਲਾਂ ਨੇ ਅਮੀਰ ਖ਼ੁਸਰੋ ਦੀ ਇਹ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ:

ਈਦ ਗਾਹੇ ਮਾ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਕੂਏ ਤੂ

ਇੰਬਸਾਤਿ ਈਦ, ਦੀਦਨ ਰੂਏ ਤੂ

ਸਾਡੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਈਦ ਗਾਹ ਤੁਹਾਡੀ ਗਲੀ ਹੈ।

ਆਪ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਡੇ ਲਈ ਈਦ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖਲੋ ਗਏ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਰੋਂਦੇ ਰਹੇ। ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਸ਼ਿਅਰ 'ਤੇ ਇਹੋ ਹਾਲਤ ਹੋਈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਪਿੰਡ ਭਾਗੜਾਂ ਵਿਚ ਰੋਲਕ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇਕ ਜੱਜ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਡੋਲੀ ਵਿਦਾਅ ਹੋਈ ਤਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਇਕ ਗੀਤ ਗਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜਿਹਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁੱਕ ਇਹ ਸੀ

ਸਾਜਨ ਵਿਦਾਅ ਕਰ ਦਈਏ, ਹੁਣ ਕਿਉਂਕਰ ਲੱਗੇ ਜੀ

ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪ 'ਤੇ ਮਸਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅੱਥਰੂ ਵਗਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਇਹੋ ਤੁੱਕ ਲੈ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਘੰਟੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ, ਪਰ ਬੇਚੈਨੀ ਵਿਚ ਰੱਤੀ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਤੁੱਕ ਕੁਝ ਕੁਝੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਪਰ ਬੇਅਰਥ।

ਤਿਨ ਦਿਹਾੜਾਂ ਤੀਕ ਇਹੋ ਹਾਲ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਨਮਾਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ।

ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਿਅਰਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ 'ਤੇ ਮਸਤੀ ਹੋਈ:

1. ਆਓ ਸਹੇਲੀਓ ਮੇਰੀਓ ਨੀ ਸਦਾ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ
2. ਗਰ ਮੈਂ ਔਗੁਣਹਾਰ ਹਾਂ ਪਰ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਹਵਾਲੇ
ਕਮਲੀ ਵਾਲਿਆ! ਸਾਬਰੀ ਕਮਲੀ ਹੇਠ ਛੁਪਾ ਲੇ
3. ਪੁੱਛਦਾ ਨਾਹੀਉਂ ਹਾਲ ਮੇਰਾ ਰਾਂਝਾ ਬੇਪਰਵਾਹੀਆਂ ਕਰਦਾ
4. ਐ ਮੇਰੇ ਦਾਤਾ ਸਰਵਰ ਸਖੀ ਮੇਰੇ ਸੁਤੜੇ ਬਖਤ ਜਗਾਓ
ਸਾਬਰੀ ਆਪ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਡਿਕਾਰੀ, ਖੈਰ ਵਸਲ ਦਾ ਪਾਓ ਮਸਤ ਅਲਸਤ ਬਣਾਓ
5. ਵਾਏ ਵਗ ਨੀ ਠੰਡੀ ਠਾਰ ਵਾਏ, ਇਕ ਬਾਰ ਤੂੰ ਤਰਫ ਮਦੀਨੇ ਦੀ ਜਾ ਪਹਿਲੇ ਰੋ ਕੇ ਨਬੀ ਪਾਕ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮੀਂ, ਨਾਲੇ ਹਾਲ ਆਖੀਂ ਮੇਰਾ ਪਾਸ ਸਾਈਂ
6. ਅੱਛੋ ਰਹੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕ, ਬੁਰੇ ਜਾਏਂ ਕਿਧਰ ਕੇ
ਗੁੱਲ ਹੈਂ ਤੋ ਤੁਮਹਾਰੇ ਹੈਂ, ਅਗਰ ਖਾਰ, ਤੁਮਹਾਰੇ

ਥੱਲੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਿਅਰ ਮੁੱਢਲੇ ਦਿਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਨੀਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਗਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

1. ਕਤਲਾ ਛੋੜਾ, ਤੁੰਬਲਾ ਛੋੜਾ। ਮਾਰੀ ਨੂੰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਕ ਰਜਾਇਆ, ਮਾਰੀ ਇਤ ਗੁਣ ਪਾਇਆ
2. ਇਕ ਜਾ ਬੈਠ ਜਾ ਤੂੰ ਕਰ ਕੇ ਤਸਵਰ ਗੁੱਲ ਕਾ
ਕਿਉਂ ਉੜੀ ਫਿਰਤੀ ਹੈ, ਹਰ ਝਾੜ ਔਰ ਡਾਲੀ ਬੁਲਬੁਲ
3. ਏ ਜ਼ਾਹਿਦਿ ਅਫ਼ਸੁਰਦਾ ਤਕਰੀਰ ਮਕੁਨ ਬੇ-ਜਾ
ਦਰ ਖਲਵਤਿ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਤਕਰਾਰ ਨਮੇ ਗੰਜਨਦ
ਐ ਦੁਖੀ ਜ਼ਾਹਿਦ ਕੁਥਾਈ ਡਾਸ਼ਨ ਨਾ ਦੇ,
ਚੁਪ ਦੀ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬੈਰਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਮੁੱਢਲੇ ਦਿਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਰਸਾਂ 'ਤੇ ਕੱਵਾਲੀ ਜੋਰਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਬੰਦ ਫੁਰਮਾ ਦਿੱਤੀ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਕੱਵਾਲ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਕੱਵਾਲੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਆਪ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਸੁਣਦੇ। ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਕੱਵਾਲੀ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਮਨ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਛਤਾਲੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਆਸੂ ਵਿਚ ਐ ਦੀ ਰਾਹ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ। ਅਤੇ

ਇਹੋ ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਪ ਨੇ ਕੱਵਾਲੀ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ। ਹਜ਼ੂਰ ਦਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੁਬਾਰਕ ਕੱਬਲ ਹੈ ਕਿ ਆਰਿਫ਼ (ਤਪੱਸਵੀ), ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ 'ਤੇ ਕੱਵਾਲੀ ਤੋਂ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੱਵਾਲੀ ਛੱਡਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਅਕਸਰ ਜੁਮ੍ਹੇ (ਵੀਰਵਾਰ) ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਮਗਰੋਂ ਨਾਅਤ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪੜ੍ਹਵਾਂਦੇ। ਜਿਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਮਠਿਆਈ 'ਤੇ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨਬੀ ਮੁਹੰਮਦ ਪਾਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਇਸ਼ਾ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਨਾਅਤ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ।

ਮੁਹਾਂਦਰਾ

ਜ਼ਫਰਕ ਤਾਬਾ ਕਦਮ ਹਰ ਕੁਜਾ ਕਿ ਮੇ ਨਗਰਮ
ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਦਾਮਨਿ ਦਿਲ ਮੀ ਕੁਸ਼ਦ ਕਿ ਜਾ ਈ ਜਾ ਅਸਤ

ਸਿਰ ਤੋ ਪੈਰ ਤੀਕ ਜਿਵਰ ਕਿਥੇ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ,
ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਦਿਲ ਦੇ ਦਾਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦਾ ਏ ਕਿ ਇਹੋ ਥਾਂ ਹੈ।

ਕੱਦ ਬੋੜਾ ਲੰਮਾ, ਕੋਮਲ ਸਰੀਰ, ਰੰਗ ਸੁਰਖ ਅਤੇ ਸਫ਼ੈਦ, ਨੂਰਾਨੀ
ਮੁੱਖ, ਅੱਖਾਂ ਰੱਬੀ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਡੁੱਬੀਆਂ ਅਤੇ ਤੌਰ, ਵੇਖਦਿਆਂ ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ
ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੇਵਲ ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਨ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੱਥ ਚੌੜੇ, ਉਂਗਲਾਂ
ਲੰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਮੋਟੀਆਂ। ਉੱਜ ਤਾਂ ਖੜਾਵਾਂ ਪਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਚਰਨ
ਰੇਸ਼ਮ ਵਰਗੇ ਕੂਲੇ। ਵਾਲ ਨਾ ਸੰਘਣੇ ਨਾ ਘੱਟ। ਦਾੜ੍ਹੀ ਦਰਮਿਆਨੀ (ਇਕ
ਮੁੱਠੀ ਅਤੇ ਦੋ ਉਂਗਲ ਬਰਾਬਰ)। ਅੰਤਿਮ ਆਯੂ ਵਿੱਚ ਵਾਲ ਚਿੱਟੇ ਹੋ ਗਏ
ਸਨ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਇੰਨਾ ਭਲਾ ਅਤੇ ਮਨ
ਖਿੱਚਵਾਂ ਸੀ ਕਿ ਉੱਬੜਵਾਰੇ ਜ਼ਬਾਨ 'ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਿਅਰ ਆ ਜਾਂਦਾ

ਚਿ ਹੁਸਨ ਅਸਤ ਅੰਕਿ ਦਰ ਯਕਦਮ ਰਖਤ ਰਾ ਸੱਦ ਨਜ਼ਰ ਬੀਨਮ
ਹਨੂਜ਼ਮ ਆਰਜ਼ੂ ਬਾਸ਼ੁਦ ਕਿ ਯਕਬਾਰਿ ਦਿਗਰ ਬੀਨਮ
ਕੀ ਹੁਸਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹਨੂੰ ਇਕੋ ਦੱਮ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨੂੰ ਸੋ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ,
ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਛਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬਾਰ ਹੋਰ ਵੇਖਾਂ।

ਭਰੇਵਾ

ਮਲਮਲ ਦੀ ਦਸਤਾਰ, ਮੋਟੇ ਸੂਤੀ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਕੁਝਤਾ ਅਤੇ ਪੋਤੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਢੱਕਣ ਲਈ ਵਰਤਦੇ, ਕੁਝਤੇ ਦੇ ਥੱਲੇ ਦੁਹਰਾ ਸਲੋਕਾ ਪਾਂਦੇ। ਕਦੇ ਚਾਦਰ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਲੈਂਦੇ। ਰੰਗਲਾ ਭਰੇਵਾ ਕਦੇ ਵੀ ਅੰਗ ਨਾ ਛੁਹਾਇਆ। ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ੋਖ ਪਾਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ “ਖੜਾਵਾ” ਪਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਅਰੰਭਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚਿਰ ਆਪ ਸਿਰੋਂ ਪੈਰੋਂ ਨੰਗੇ ਰਹੇ। ਕੇਵਲ ਇਕ ਲੰਮਾ ਕੁਝਤਾ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ। ਲੋਹੇ ਦੀ ਜ਼ੀਜੀਰ ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ ਰਹਿੰਦੀ ਜਿਹਦੇ ਵਿੱਚ ਲੰਗੋਟ ਬੰਨਿਆ ਰਹਿੰਦਾ।

ਆਦਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ

ਐ ਮਜ਼ਹਰਿ ਹਸਨਿ ਲਾਯਜ਼ਾਲ
ਮਿਰਆਤ ਜਮਾਲਿ ਜੁਲਜਲਾਲੀ

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਾਈਂ ਨਿਮ੍ਹਤਾ, ਨੂਰ ਅਤੇ ਇਸ਼ਕ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਆਪ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਸਨ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਕਦੀ ਆਪਣੀ ਦਰਵੇਸ਼ੀ 'ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਪੀਰ (ਗੁਰੂ) ਅਤੇ ਮੁਰੀਦ (ਚੇਲਾ) ਇਕੋ ਥਾਂ ਬੈਠਦੇ ਅਤੇ ਸੌਂਦੇ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿਲਖਣਤਾ ਭਰਪੂਰ ਭਰੇਵਾ ਨਾ ਪਾਂਦੇ। ਕੋਈ ਨਾ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪੀਰ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦ ਕੌਣ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਧਾਰਨ ਲੋਕ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਥਾਂ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਝੱਟ ਆਦਰ ਨਾਲ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉੱਥੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ

ਨਵਾਜ਼ ਅਕਸਰ ਫੁਰਮਾ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਬਾਬੂ ਜੀ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ, ਸਲਾਮ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਆ ਕਰੋ। ਕਈ ਵਾਰ ਇੰਝ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਘੁਮ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਲੋਕੀਂ ਆ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਪੁਛ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਿੱਧਰ ਹਨ, ਸਲਾਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਆਪ ਮੁਸਕੁਰਾ ਕੇ ਫੁਰਮਾ ਦਿੰਦੇ। ਇੱਧਰ ਕਿੱਧਰ ਹੀ ਹੋਣਗੇ, ਆ ਜਾਉਣਗੇ। ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠੋ।

ਆਪ ਦੇ ਸਭਾਅ ਵਿਚ ਅੱਤ ਦੀ ਨਿਮੂਤਾ ਅਤੇ ਹਲੀਮੀ ਸੀ। ਗੱਲ ਬਾਤ ਦਾ ਢੰਗ ਇੰਝ ਦਾ ਸੀ ਜਿਹਦੇ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਕਿ “ਮੈਂ” ਤਾਂ ਨਾਂ ਮਾਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਬਾਨ ਮੁਬਾਰਕ ਤੋਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨੋਗੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ: “ਕੱਪੜੇ ਸਾਬੂਣੀ, ਦਾਲ ਅਲੂਣੀ”।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸੁਣਾਓ ਮਿਹਰ ਜੀ ਵੱਛਾ ਕੈਸਾ ਨਿਕਲਿਆ? ਮਿਹਰ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ: “ਸਰਕਾਰ ਬੜਾ ਸੁਸਤ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਚੰਗਾ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਬੜਾ ਚਾਲਾਕ ਨਿਕਲੇਗਾ।

ਅਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਉੱਕਾ ਪਸੰਦ ਨਾ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਝੱਟ ਰੋਕ ਦਿੰਦੇ। ਸਭਾਅ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਅਤੇ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪੂਰਤੀ 'ਤੇ ਆਪ ਰਿਹਾੜ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਆਪ ਕਦੀ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਆਪ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਦਿੰਦੇ ਕਿ “ਅੱਛਾ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ”। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੇ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਝੱਟ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ।

ਕਿਸੇ ਸੰਸਾਰਕ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਆਪ ਦੇ ਕੋਲ ਹੁੰਦੀ, ਆਪਣੀ ਨਾ ਸਮਝਦੇ। ਸਗੋਂ ਅਕਸਰ ਇਹੋ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਇਹ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ। ਫ਼ਾਇਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਖ਼ਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਮਿਥਿਆ।

ਆਪ ਅਕਸਰ ਕੰਧ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੈਠਦੇ, ਪਰ ਆਸਰਾ ਕਦੀ ਨਾ ਲੈਂਦੇ। ਬਹੁਤਾ ਕਰ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਭਾਰ ਬੈਠਦੇ। ਖਾਣ ਮਗਰੋਂ ਜ਼ੋਹਰ (ਪੋਸ਼ੀ) ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ

ਪਹਿਲਾਂ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਲਈ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਦੀ ਨਾ ਲੰਮੇ ਪੈਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੀ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਕੇ ਬੈਠਦੇ। ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ।

ਸਰਕਾਰ ਰੱਬੀ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਲੀਣ ਸਨ। ਅੱਖਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੱਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅੱਖਾਂ ਸਗੋਂ ਮਨ ਵੀ ਰੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁਰੀਦਾਂ 'ਤੇ ਬੜੀ ਮਿਹਰ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਆਲੂ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਅਤੇ ਹਰ ਮਿੱਤਰ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਿੱਤਰ ਸਨ। ਹਰ ਮਾੜੇ ਤਗੜੇ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਅਜਿਹਾ ਮਨ ਖਿਚਵਾਂ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਮਹੱਬਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ

ਐ ਕਿ ਬਾਤੂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ਼ ਦਿਗਰ
ਹਰ ਗਦਾਰਾ ਬਰ ਦਰਤ ਨਾਜ਼ ਦਿਗਰ

ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।
ਹਰ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਬੂਰੇ 'ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਨਾਜ਼ ਹੈ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਇੰਝ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਵੱਤਰ ਕਰਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਬੁਰਕੀ ਪਾਈ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਇੰਝ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੁਰੀਦ (ਚੇਲੇ) ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜ ਆਪ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਟੁਰਨਾ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਅਪੜਿਆ ਤਾਂ ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਇਕ ਦਰਿਆ ਉਹਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸੀ। ਜਿੰਨੀ ਖੋਚਲ ਉਹਨੂੰ ਅਪੜਨ ਵਿਚ ਹੋਈ, ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਧਰੇ ਵੱਧ ਉਹਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ।

ਇਹ ਘਟਨਾ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਰਾਤੀਂ ਕਵੇਲੇ ਅੱਪੜੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਲਾਲਟੈਨ ਫੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ।

ਖੁਸ਼ ਇਕਬਾਲ ਓਹਾ ਜਿਸ ਤੇਰੇ ਜਾਨ ਕਦਮ ਤੋਂ ਵਾਰੀ

ਪ੍ਰੇਰਣਿਆਂ ਦੀ ਢੇਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ। ਲੱਸੀ, ਚਾਹ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਦਾ ਵੀ ਮੋਕਾ ਹੁੰਦਾ, ਦਿੰਦੇ। ਅਤੇ ਕਈ ਕਈ ਦਿਹਾੜ ਜਾਵਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦਿੰਦੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਏ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਜਿਹੜੇ ਮੁਰੀਦ ਆਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਿਹਾੜ ਹੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ। ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਾ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਕੁਝ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਆਗਿਆ ਵਾਸਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇੰਨੀ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਆਂਗਾ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਹਾੜ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਹੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ

ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਰੁੱਸ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ “ਚੰਗਾ ਟੁਰ ਜਾਓ” ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਨਿਕਲ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਰਤਾਰੇ ’ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਲੱਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਖੁੱਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਹੋਰ ਠਹਿਰਾ ਕੇ ਵਿਦਾਅ ਕੀਤਾ।

ਆਪ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਿਸਤਰ ਵਛਾਂਦੇ, ਕੱਪੜੇ, ਲੇਫ਼ ਆਦਿ ਵੰਡਦੇ। ਸੋਵਣ ਲਈ ਥਾਂ ਮਿਥਦੇ। ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਂਦੇ। ਪੌਰਣਿਆਂ ਨੂੰ ਅਰਾਮ ਪਹੁੰਚਾਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਰਾਮ ਦਾ ਉੱਕਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇੰਝ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਉੱਤੇ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਲੇਫ਼ ਨਾ ਬਚਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਤਲਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਰਾਤ ਬਿਤਾ ਦਿੱਤੀ।

ਐ ਜ਼ਹੇ ਮੁਰਸ਼ਦ, ਜ਼ਹੇ ਇਹਸਾਨਿ ਉ
ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਮਚੇ ਮਨ ਕੁਰਬਾਨਿ ਉ

ਕੀ ਚੰਗੇ ਮੁਰਸ਼ਦ (ਗੁਰੂ) ਹਨ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਢੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਹਨ।
ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਲੱਖਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ’ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਵਣ।

ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਆਦਰ ਭਾ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਕੋਈ ਸਲਾਮ ਕਰੇ ਯਾਂ ਨਾ ਕਰੇ, ਕੋਈ ਭੇਂਟਾ ਲਿਆਵੇ ਯਾਂ ਨਾ ਲਿਆਵੇ, ਆਪ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਤਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ।

ਰਾਜ਼ਗੀ ਵੇਲੇ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਮੁਰੀਦ ਦਾ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਸਲਾਮ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮੁਰੀਦ ਦਾ ਹੱਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੀਕ ਅੱਪੜਦਾ। ਪਰ ਵਿਦਾਅ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵਡਿਆਈ ਨਸੀਬ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦੀ। ਅਕਸਰ ਮੁਰੀਦ ਚਰਨਾਂ ’ਤੇ ਸੀਸ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ। ਕਈ ਚੁਮ ਲੈਂਦੇ। ਭਾਈ ਇਕਬਾਲ ਅਹਿਮਦ ਤਾਂ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀਸ ਜ਼ਮੀਨ ’ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ। ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅੱਥਰੂ ਵੱਗਣ ਲਗਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਆਪਣੇ ਪਾਵਨ ਕਰਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ। ਆਪ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਦੀ ਨਾ ਵਰਜਿਆ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੁੱਝ ਲੋਕੀਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਚੁਮਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਉੱਕਾ ਪਾਪ ਹੈ।

ਆਪ ਪ੍ਰੋਹਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾਅ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਦੂਰ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ। ਵਿਦਾਅ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਗੱਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਂਦੇ। ਵਿਦਾਅ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਖਲੋਤੇ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਪ੍ਰੋਹਣੇ ਅੱਖੋਂ ਐਲੋ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਖਣ ਅਨੁਸਾਰ

ਦੇਖਾ ਕੀਏ ਹੈ ਉ ਕੋ ਜਹਾਂ ਤੱਕ ਨਜ਼ਰ ਗਈ

ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅੱਤ ਦਾ ਭੈ ਛਾ ਜਾਂਦਾ। ਜ਼ਬਾਨੋਂ ਉੱਬੜਵਾਰੇ ਅਸਤਗ਼ਫ਼ਾਰ ਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਆਦਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਪੈਂਦੀ। ਇਹੋ ਵਿਚਾਰ ਮਨ ਨੂੰ ਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਪਾਪੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਰਮ ਦਾ ਮੀਂਹ।

ਪਹਿਲੀ ਯਾਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪੌਰਣਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਖਾਣਾ ਆਦਿ ਪੁੱਛਣ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਪੁੱਛਦੇ ਕਿ ਕੌਣ ਓ, ਕਿੱਧਰੋਂ ਆਏ ਓ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਆਏ ਓ? ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੈਠੇ ਛੱਡ ਕੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਂਦੇ। ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਕਿ ਆਪ ਨਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ “ਜੀ ਆਇਆਂ” ਨਹੀਂ ਆਖਦੇ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੰਦੇ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰੀ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਕਦੀ ਨਾ ਆਏ। ਜੇ ਕੋਈ ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਡਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਇੰਝ ਵੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਕਈ ਮੁਰੀਦ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੇ, ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਕਿ ਬਿਮਾਰੀ ਮੁੱਕ ਗਈ ਹੈ, ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਵੇਲਾ ਬੀਤਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪੀਰ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਮਹੱਬਤ ਹੈ ਤਾਂ ਲੈਲਾ ਮਜਨੂੰ ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਵੇ।

ਸਰਕਾਰ ਘੱਟ ਖਾਂਦੇ, ਘੱਟ ਸੌਂਦੇ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੇ। ਆਮ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾ ਛਕਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਖਾਣੇ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਸ਼ੈਅ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਆਪ ਅੱਧਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਹੀ ਖਾਂਦੇ। ਦਿਨ ਭਰ ਮਠਿਆਈ ਅਤੇ ਫੱਲ ਆਦਿ ਕਈ ਸ਼ੈਵਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸ਼ੋਕ ਨਾ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ। ਕਦੀ ਕਿਦਾਰ ਇਕ ਅੱਧ ਪਤਾਸਾ ਯਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈਅ ਦਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਬਚਿਆ ਖੁਚਿਆ ਚੁਰਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ। ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਮੋਸਮ ਵਿਚ ਦਿਨ ਭਰ ਅੰਬ ਵੰਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਆਪ ਕਦੀ ਇਕ ਅੰਬ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਰਾ ਜਿਹਾ ਦੱਬ ਕੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਰਸ ਕੱਢ ਕੇ ਪੀ ਜਾਂਦੇ। ਇੰਝ ਵੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਅੰਬ ਨੂੰ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰੀ ਚੂਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੁੱਧ ਪਿਆਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਦੀ ਦੋ ਤਿਨ ਘੁੱਟ ਪੀਤੇ।

ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਵੇਲ੍ਹੇ ਹੋਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਜਾਂਦੇ। ਘੱਟ ਖਾਵਣ ਕਾਰਨ ਕਦੀ ਮੇਂਦੇ ਦੀ ਪੀੜ ਨਾ ਹੁੰਦੀ।

ਅੰਡਾ ਅਤੇ ਗੋਸ਼ਤ ਨਾ ਖਾਂਦੇ। ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਦਿਹਾੜ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਿਆਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਬੁਰਕੀ ਜ਼ਰਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ੋਰਬਾ ਲਾ ਕੇ ਖਾ ਲੈਂਦੇ। ਖਾਣਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਂਦੇ। ਆਪਣੇ ਖਾਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋੜਾ ਬੋੜਾ ਨਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਾਨ ਕਰਦੇ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਹਣੇ ਬਹੁਤੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਆਪ ਵੀ ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਹਣਾ ਦੇਰ ਤੀਕ ਖਾਣਾ ਖਾਵਣ ਵਿਚ ਰੁਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਕੁਝ ਹੋਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਵੀ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਇਹਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖਾਵਣ ਦੀ ਆਦਤ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਰੱਬ ਨਾ ਖਿੱਚ ਲਵੇ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਕੁਝ ਬੁਰਕੀਆਂ ਪਲੇਟ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ। ਆਪ ਇਹ ਪਸੰਦ ਨਾ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਰੋਟੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਪਰੋਂ ਚੁੱਕਦੇ, ਥਲਿਓਂ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ।

ਖਾਣੇ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਟਿੱਕਾ ਟਿਪਲੀ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦਾਅਵਤ ਵਿਚ ਹਲਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਹਦੇ ਵਿੱਚ ਘੌਰ ਵਾਲੇ ਚੀਨੀ ਪਾਣਾ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਆਦਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਖਾ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਘੌਰ ਵਾਲੇ ਆਪ ਖਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਚੀਨੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਗਈ। ਉਹ ਮੁਆਫ਼ੀ ਵਾਸਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ “ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਖਾਦਾ ਹੀ ਗਿਆ ਏ।”

ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਅਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸੌਂਦੇ। ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਮਗਰੋਂ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਸੌਂਦੇ। ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਵੇਲਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਸੁਬਹਾਨ ਅੱਲ੍ਹਾ (ਧਨ ਧਨ)! ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਦਰਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੇਲਾ ਵੱਖਰਾ ਬੈਠਣ ਦਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਇੰਝ ਖੋਰੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਫਕੀਰ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਬੇਕਾਰ ਬੈਠਦੇ। ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰੋਹਣੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹੁੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਨਾਅਤ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਦਿੰਦੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਸੋਤੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਇਹ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਨਾਅਤ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਲਿਖਾਈ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਠੀਕ ਕਰਦੇ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰੱਬੀ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਅਤੇ ਰਸੂਲ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸ਼ੋਕ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਅਧੀਨ ਅਕਸਰ ਨਾਅਤਾਂ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀਆਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ। ਆਪ

ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਇਕ ਨਾਅਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਰਕਾਰ ਬਿਨਾ ਲੋੜ ਦੇ ਗਲ ਬਾਤ ਨਾ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਆਮ ਕਰ ਕੇ ਚੁਪ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਮੂਰਖ ਲੋਕੀਂ ਆਪ ਦੀ ਮਹਿਫਲ ਵਿਚ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਜਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੁੰਦੇ। ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਪਾਕ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ “ਫਜ਼ਲ ਕਰਮ” ਦੇ ਅੱਖਰ ਨਿਕਲਦੇ। ਕਦੀ ਬਾਕਾਆਦਾ ਸਿਖਿਆ ਨਾ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਹਾਂ ਜੇ ਕਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿਚਕਾਰ ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਹਦਾਇਤ ਵੀ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਧਰਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਪੁੱਛਦਾ ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਗਿਆਲੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛ ਲਵੋ। ਗੱਲ ਦੇ ਰੇਹੜਕੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈਂਦੇ। ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਹਟਕਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ।

ਸਰਕਾਰ ਖਿਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਕਦੀ ਨਾ ਹੱਸਦੇ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਮੁਸਕੁਰਾਂਦੇ ਅਤੇ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਮਖੌਲ ਵੀ ਕਰਦੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਫ਼ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹਨੇਰ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ “ਤੂੰ ਲਾਲਟੈਨ ਫੜ ਕੇ ਖਲੋ ਜਾਇਆ ਕਗ”

ਕੜਾਕੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਵੀ ਨੰਗੇ ਪਿੰਡੇ ਨਾ ਹੋਏ। ਪਿੰਨੀ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੱਤ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਨਾ ਵੇਖਿਆ।

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਯਾਂ ਐਬ ਨਾ ਕੱਢੇ। ਸਗੋਂ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਉਹਦੀ ਖੂਬੀ ਨੂੰ ਹੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ।

ਆਪਣੇ ਪਰੋਹਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸਹਾਰਨ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਅਬਦੁਰ-ਰਸ਼ੀਦ ਅਤੇ ਭਾਈ ਇਕਬਾਲ ਅਹਿਮਦ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ। ਰਾਤੀਂ ਬਿਸਤਰ ਕੋਲ ਕੋਲ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੀ ਅਰਾਮ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਅਰੰਭ ਦਿਤੀਆਂ ਕਿ ਖੁਰੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਕ ਸੌਂ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ।

¹ ਭਾਈ ਫ਼ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਰਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਪੀਰ ਭਾਈ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋਸਤ ਵੀ।

ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਮੁਕਾਈਆਂ। ਸਰਕਾਰ ਪਾਕ ਨੇ ਨਾ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਜਿਆ। ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾਂਟਿਆ ਕਿ ਅਫਸੋਸ, ਤੁਸਾਂ ਅਪਣੀ ਗਲ ਬਾਤ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਪਾਕ ਨੂੰ ਬੇਅਰਾਮ ਕੀਤਾ

ਸਬਰ ਏਨਾ ਸੀ ਕਿ ਕੈਸੀ ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਪੀੜ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹਦਾ ਉੱਕਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਉਮਰ ਭਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੁਬਾਰਕ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ “ਹਾ” ਦਾ ਅੱਖਰ ਨਾ ਸੁਣਿਆ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਚੌਖਾ ਬੁਖਾਰ ਹੈ। ਆਪ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਓ, ਯਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਓ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹਦਾ ਗਿਆਣ ਤੀਕ ਨਹੀਂ। ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਵਿਚ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤਾਈਂ ਪੀੜ ਰਹੀ। ਬਾਂਹ ਕੁਝ ਸੁੱਕ ਗਈ, ਪੱਠੇ ਆਕੜ ਗਏ। ਹਥ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਲਣੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਬਾਂਹ ਉਤਾਰ ਨਾ ਉਠਦੀ, ਕੁਰਤਾ ਪਾਣ ਵਿਚ ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਇਹਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਦਬਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਬਾਂਹ ਵਿਚ ਪੀੜ ਹੈ।

ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਆਖਰੀ ਲੰਮੀ ਬਿਮਾਰੀ ਸਮੇਂ ਵੀ ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਜਾਪ ਅਤੇ ਮਾਲਾ ਜਪਦੇ ਰਹੇ। ਇਲਾਜ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ। ਲੋਕੀਂ ਆਪ ਲਈ ਸ਼ਰਬਤ, ਮੁਰੱਬੇ ਅਤੇ ਯਾਕੂਤੀਆਂ ਆਦਿ ਬਣਵਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ, ਪਰ ਆਪ ਖੁਦ ਵਰਤਣ ਦੀ ਥਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੰਦੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਵਾਈ ਉੱਕਾ ਨਾ ਵਰਤਦੇ, ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਨਾ ਵਰਜਦੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਧੌਗੜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਫ਼ੋਜੀ ਅਫਸਰ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਾਹ ਦੀ ਦਾਅਵਤ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਹਦੇ ਵਿੱਚ ਵਲਾਇਤੀ ਬਿਸਕੁਟ¹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਬਿਸਕੁਟ ਉੱਕਾ ਨਾ ਖਾਏ ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਵੀ ਨਾ।

ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹੇ। ਮੌਸਮ ਕੈਸਾ ਵੀ ਤਿੱਖਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਸਥਿਤੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਵੀ ਅਨਸੁਖਾਵੀਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਕਦੀ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਅੱਖਰ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਨਾ ਲਿਆਂਦੇ। ਇਹੋ ਲਗਦਾ ਕਿ ਆਪ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਓ

ਸਰਿ ਤਸਲੀਮ ਖਮ ਹੈ ਜੋ ਮਜ਼ਾਜਿ ਯਾਰ ਮੈਂ ਆਏ

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦਿੰਦੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਆਪਣੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਆਪ

¹ ਵਲਾਇਤੀ ਬਿਸਕੁਟ ਹਰਾਮ ਚਰਬੀ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕੋਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਆਪ ਇਹੋ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਏ: “ਮੈਂਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਆਪੇ ਹੀ ਜਿੰਦਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ, ਨਿਬੜੋ।”

ਮਾ ਕਿੱਸਾ-ਏ ਸਿਕੰਦਰ ਓ ਦਾਰਾ ਨਾ ਖਵਾਂਦਾ ਟੀਮ

ਅਜ ਮਾ ਬਜ਼ੁਜ਼ ਹਕਾਇਤਿ ਮਹਿਰ ਓ ਵਫਾ ਮਪੁਰਸ

(ਅਸੀਂ ਸਿਕੰਦਰ ਅਤੇ ਦਾਰਾ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ,

ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਸਿਵਾਏ ਮਹੱਬਤ ਅਤੇ ਵਫਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਪੁਛ)

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਇਕ ਗੁਲਾਮ (ਚੇਲਾ) ਜਿਹੜਾ ਬੜਾ ਹੀ ਮਾੜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਟੁਰ ਫਿਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਸਲਾਮ ਵਾਸਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਡਿਗ ਪਿਆ। ਪਾਖਾਨਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਾਦਰ ਨਾਪਾਕ ਹੋ ਗਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਠ ਕੇ ਟੁਰ ਪਿਆ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਜਾ ਕੇ ਗੁਲਾਮ ਖਾਣੇ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰੇਗਾ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦੁਆਵਾਂ ਮੰਗਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਐ ਰੱਬਾ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਵੇਖ ਮਗਰੋਂ ਨਸੀਬ ਹੋਵਣ। ਜਦੋਂ ਪਾਕ ਬੂਚੇ ਤੇ ਅਪੜਿਆ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਮੁਸਕੁਰਾਇਆਂ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ “ਅੱਪੜ ਗਿਆ ਏ।” ਅਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧੇ। ਉਹਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬੰਦਾ ਅਪਵਿਤਰ ਹੈ, ਕੱਪੜੇ ਗੰਦੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਉਹ ਮੁਰੀਦ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਰਿਹਾ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਹਨੂੰ ਢੇਰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਇਹ ਮੌਹ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉੱਬੜਵਾਹੇ ਜ਼ਬਾਨੋਂ ਨਿਕਲਦਾ: ਸੁਬਹਾਨ ਅੱਲ੍ਹਾ! ਸੁਬਹਾਨ ਅੱਲ੍ਹਾ! (ਸਾਰੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਹਨ)

ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ 'ਤੇ ਏਨਾ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਲੱਭੋ। ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦਾ ਭਾੜਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਿਲ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਭਾੜਾ ਮੈਂ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਾੜੇ ਹਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਮੁਰੀਦ ਤੋਂ ਟਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਆਖਦੇ, ਰਚਿਣ ਦੇ, ਮੈਂਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਦਾਨ ਫੁਰਮਾਏ।

ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰਾਹ ਵਿਖਾਣ ਦਾ ਢੰਗ ਵੀ ਦੁਰਲਭ ਸੀ। ਇਵੇਂ ਸੇਨਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝਾਂਦੇ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਫ਼ਰਮਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਹਰ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਾਂਦੇ ਅਤੇ ਇਕ ਵੇਲੇ ਆਪ ਇਕ ਜੋੜੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੱਪੜੇ ਨਾ ਰੱਖਦੇ। ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਨਾ ਲਾਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਤਰ ਆਦਿ ਦਾ ਸ਼ੋਕ ਸੀ। ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਦੇ ਦਿਹਾੜ ਨ੍ਹਾਉਂਦੇ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਦਾ ਖ਼ੁਤਬਾ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਪਰ ਇਮਾਮਤ ਨਾ ਕਰਾਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਰਾਹ ਟੁਰਦੇ, ਸਿਰ ਮੁਬਾਰਕ 'ਤੇ ਚਾਦਰ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ, ਨਜ਼ਰ ਨੀਵੀਂ ਕਰ ਕੇ ਟੁਰਦੇ। ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਤੇਜ਼ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਟੁਰਦੇ। ਰਾਹ ਦੇ ਸਾਥੀ ਅਕਸਰ ਬੜੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਆਪ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾ ਲੈਂਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਰਾਹ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕੁਝ ਬਹੁਤੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਟੋਰ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਆਪ ਚਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ। ਆਪ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਅਕਸਰ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਕੇ ਟੁਰਦੇ। ਅਬਾਦੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਖੜਾਵਾਂ ਲਾਹ ਦਿੰਦੇ, ਰੋਤ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਤੱਤੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਠੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ।

ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ, ਈਸਾਈ, ਚੂੜੇ, ਚਮਾੜ, ਗੱਲ ਕੀ ਹਰ ਧਰਮ ਅਤੇ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਆਪ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਕਸਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਏਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਦਰ ਭਾਅ, ਦਿਲੀ ਖਲੂਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਰਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਅੰ। ਅਸਲੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੁਰੀਦੀ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਫ਼ਰਮਾਇਆ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਇਸ ਯੋਗ ਸਾਂ

*ਅਕਸੀਰ ਖਾਕ ਕੋ ਤੇਰੇ ਪਰਤੂ ਨੇ ਕਰ ਦੀਆ
ਵਰਨਾ ਮੈਂ ਜਾਨਤਾ ਹੂੰ ਜੋ ਥੀ ਆਬੂਰ ਮੇਰੀ*

ਆਮ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਰੱਬੀ ਤੇਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਾ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ। ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਲ ਕਰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮਾਮਲਾ ਆਪ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਲੰਗ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੋਲੋਂ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਨੇ ਆਖਿਆ: “ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ

ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਮਲੰਗ ਨੂੰ ਬੜੀ ਭੈੜੀ ਲੱਗੀ। ਉਹਨੇ ਤਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਈ ਝੂਠੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜਾ ਦੱਸੀਆਂ। ਇਹਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਨਰਾਜ਼ ਹੀ ਰਹੇ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਦੋ ਤਿਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੀ ਬੋਝ ਪਾਰੋਂ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਦੂਜੇ ਭਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ। ਇਸ 'ਤੇ ਆਪ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਰਗੜਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੇਗਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਮੁਰੀਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਆਪ ਇਹ ਉੱਕਾ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਤੀਤਰ ਦਾ ਗਿਆਣ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੁਰੀਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਭੇਤ ਪ੍ਰਗਟ ਫ਼ੁਰਮਾ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਉਹਦੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਦਾ ਗਿਆਣ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਇਸੇ ਕਾਰਜਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਰੂਝਿਆ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਸ ਮੁਰੀਦ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਆਪ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਬਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਨੱਸਦੇ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪ ਨਾਲ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕਈ ਬੱਚੇ ਰੋਂਦੇ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ, ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਕਰਦੇ।

ਸਰਕਾਰ ਜਿਥੇ ਜਾਂਦੇ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ, ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਰੁਪਿਆ ਦਾਨ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਅਤੇ ਬੜੀ ਮਹੱਬਤ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ।

ਧੋਗੜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ। ਦੁਪਹਿਰੀਂ ਜਦੋਂ ਆਪ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਵਾਸਤੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਰਾਹ ਦੇ ਦੂਰਾਂ ਪਾਸੇ ਪੁਰਸ਼, ਮਹਿਲਾਵਾਂ, ਬਾਲ ਅਤੇ ਬਿਰਦ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਵਿਛਾਏ ਖਲੋਤੇ ਹੁੰਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਸਿਰ ਮੁਬਾਰਕ 'ਤੇ ਚਾਦਰ ਪਾਈ, ਨਜ਼ਰਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਕੀਤੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ। ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਠਹਿਰਦੇ, ਇੰਜ ਦਾ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ।

*ਸੁਲਤਾਨਿ ਖ਼ੁਬਾਂ ਮੀਰੁਦ ਹਰ ਸੁ ਹਜ਼ੂਮਿ ਆਸ਼ਿਕਾਂ
ਚਾਬਕ ਸਵਾਰਾਂ ਯਕ ਤਰਫ਼ ਮਿਸਕੀਂ ਗਦਾਯਆਂ ਇਕ ਤਰਫ਼*

(ਮਹਿਬੂਬਾ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਆਸ਼ਿਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਹੈ।
ਚੁਸਤ ਸਵਾਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਸਕੀਨ ਮੰਗਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ)

ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਜਿਥੇ ਕਿਹਰੇ ਆਪ ਡੇਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਬਣਾਏ, ਉਥੇ ਕਦੀ ਵੀ
ਡੇਰਾ ਨਾ ਬਦਲਦੇ। ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੰਪਰਕ ਬਣ ਜਾਂਦੇ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ
ਕਿਨਾ ਬਦਲ ਜਾਵੇ ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਕਦੀ ਅੰਤਰ ਨਾ ਆਉਂਦਾ।

ਜ਼ਰੋ ਨਸੀਬ ਕਿ ਤੂ ਦਸਤਗੀਰਿ ਮਾ ਸੁਦਾ ਈ
(ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਸਾਡਾ ਹੱਥ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਸਕਰਾਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼
ਵਿਖੇ ਰੋਣਕ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਰਸ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਬਾਬਾ ਮਸਤ ਸਾਹਿਬ ਮੁੱਕ
ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਬਕੇਵੇਂ ਮਗਰੋਂ ਦੁਪਹਿਰੀਂ ਅਰਾਮ ਫ਼ੁਰਮਾਣ
ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਏਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਮੁਨਸ਼ੀ ਨਾਈ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪੋਸਤ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ
ਮੰਗਿਆ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਪੋਸਤ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਚੁਕਿਆ ਸੀ।
ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਰਾਮ
ਕਰਨ ਦੇ ਪਰ ਉਹ ਬੈਰਸ ਤੋਂ ਨਾ ਹਟਿਆ। ਉਹਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ
ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹਨੂੰ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਨਾ ਦਿੱਤੇ।
ਅਖੀਰ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਸਰਕਾਰ ਪੀਰੀ ਮੁਰੀਦੀ
ਬੱਸ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕੋਈ ਉੱਤਰ
ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਹੈ

ਲੱਜ ਪਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਨਹੀਂ
ਜਿਹਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਦੇ ਉਹਨੂੰ ਛੋੜਦੇ ਨਹੀਂ

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਭੈੜਾ ਅੰਖਰ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਕ
ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਲੰਗ ਨੇ ਮੱਝ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢੀ। ਆਪ ਨੇ ਉਹਨੂੰ
ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਆਏ ਏਨੇ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਕਦੀ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਵੀ ਗਾਲ੍ਹ
ਸੁਣੀ ਆ।

ਰਾਤੀਂ ਭੁੱਜੇ ਸੌਂਦੇ। ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਠੰਡ ਹੁੰਦੀ, ਗੱਦਾ ਨਾ ਵਛਾਂਦੇ। ਇੱਥੋਂ
ਤੀਕ ਕਿ ਆਖਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਢੇਰ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਕਿ
ਬੱਲੇ ਗੱਦਾ ਵਿਛਾ ਦੇਣ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਿਰ੍ਹਾਣਾ ਹਮੇਸ਼ਾ
ਬਾਂਹ ਆਦਿ ਦਾ ਹੀ ਰੱਖਦੇ। ਕਿਉਂਜੋ ਪ੍ਰੇਰਣੇ ਬਹੁਤੇ ਹੁੰਦੇ, ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੌਂਦੇ।
ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਲਭਿਆ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ
ਮੁਬਾਰਕ ਜੁੱਸੇ 'ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਯਾਂ ਚੰਬੜ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ, ਪਰ ਆਪ ਕਦੇ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਉਠਾਂਦੇ। ਸਗੋਂ ਜੇ ਕੋਈ ਉਠਾਣਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਫ਼ੁਰਮਾ ਦਿੰਦੇ

ਕਿ ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲੋਟਾ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਿਰ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਰਾਤੀਂ ਕਦੀ ਨਾ ਉੱਠਦੇ।

ਕਦੀ ਕਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਾਦਾ ਸੁਰਮਾ ਵੀ ਪਾਂਦੇ।

ਬਹੁਤਾ ਕਰ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਭਾਰ ਵਿਰਾਜਦੇ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਚੌਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਵੀ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ। ਪੈਰ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਕਦੀ ਨਾ ਬਹਿੰਦੇ। ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਰਾਜਦੇ ਪਰ ਇਹਦਾ ਸਹਾਰਾ ਨਾ ਲੈਂਦੇ। ਉੱਠੀ ਕੱਪੜੇ, ਕੋਬਲ, ਕਾਲੀਨ ਆਦਿ 'ਤੇ ਚਰਨ ਨਾ ਰੱਖਦੇ। ਸਾਵੇ ਰੰਗ ਦੀ ਬੜੀ ਆਦਰ ਕਰਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਲੋਫ਼ ਵਿਚ ਸਾਵਾ ਰੰਗ ਲੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆਦਰ ਕਾਰਨ ਉੱਤੇ ਨਾ ਲੈਂਦੇ। ਸਾਵੀ ਸ਼ਲਵਾਰ, ਧੌੜੀ ਅਤੇ ਜੁੱਤੇ ਵਿਚ ਸਾਵਾ ਰੰਗ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ। ਗਿਆਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਈਆਦਾਂ ਨੂੰ ਭੈਂਟਾ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਬੜਾ ਆਦਰ ਕਰਦੇ। ਸਈਆਦਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਣ ਦਿੰਦੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਝੂਠਾ ਸਈਆਦ ਹੈ ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਸਈਆਦ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗ਼ਰਜ਼ ਨਹੀਂ।

ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਆਪ ਸੌਦਾ ਖ਼ਰੀਦਦੇ, ਮੁੱਲ ਘੱਟ ਕਰਾਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਫ਼ਾ ਅਤੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਆਪ ਮੁੱਲ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਖਦੇ। ਜਦੋਂ ਸੌਦਾ ਤੈਅ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦਰਿਆ ਬਹਾ ਦਿੰਦੇ। ਸੌਦਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ੈਵਾਂ ਗੰਢਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦਿੰਦੇ। ਉਹ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦੁਆਵਾਂ ਦਿੰਦੇ ਵਿਦਾਅ ਹੁੰਦੇ।

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੁਆਰੇ ਰਹੇ। ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਠੇੜੇ ਆਉਣ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਟੋਰ ਦਿੰਦੇ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਖੇ ਮਨਸੂਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਈਆਂ। ਹਜੇ ਉਹ ਅੱਠ ਦਸ ਗਜ਼ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੋਣ ਗੀਆਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਾਓ ਸਲਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁਰੀਦ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਮਲੰਗ ਵੀ ਕੋਲ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਦੁੱਧ ਦਰੀ ਆਦਿ ਲਿਆਂਦੇ ਲਿਆਂਦੇ ਸਿਰ ਵੀ ਪਿਸ਼ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਲਾਮ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਓ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਚੁਪ ਰਹੇ। ਤੀਵੀਆਂ ਅੱਗੇ ਆਈਆਂ। ਠੇੜੇ ਆ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਿਛਾਂਹ ਹੋ ਟੁਰੀਆਂ।

ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਜਾਇਆ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ। ਸਾਧਾਰਨ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਵੀ ਏਨੇ ਪਿਆਨ ਨਾਲ ਸਾਂਭਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਵੀ ਇੰਜ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਲੋਕੀਂ ਏਠੇ ਤਹੁਫੇ ਲਿਆਂਦੇ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਆਪ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਾ ਬਚਦੀ। ਪਰ ਸਿਵਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਰੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਅਰਾਮ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਵੰਡ ਦਿੰਦੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ ਕਿ ਵਸਤੂ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਸਭ ਦੇਗਾਂ, ਪ੍ਰਾਤਾਂ, ਗੈਸ ਲੈਂਪ ਆਦਿ ਅਤੇ ਕੁਝ ਡੰਗਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਨੇੜੇ ਹੈ।

ਆਪ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਮੋਹ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਆਪ ਦੀ ਸੰਖਿਆ 'ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼' ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਈ। ਕੁਝ ਲੋਕੀਂ 'ਸੱਚੀ ਸਰਕਾਰ' ਵੀ ਆਖਦੇ।

ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨਿਤ ਵਿਹਾਰ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਧਨਵੰਤ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਕੁਝ ਭੋਰੇ ਯਾਂ ਲੋਫ ਲੈਂਦੇ ਆਓ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਲੋਫ ਅਤੇ ਕੰਬਲ ਆਉਂਦੇ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੰਦੇ।

ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪਈਏ, ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦਿੰਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਬੜਾ ਹੀ ਗ਼ਰੀਬ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਪੰਜ ਧੀਆਂ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇੱਕੋ ਰਾਤ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਖਾਣੇ, ਕੱਪੜੇ, ਗਹਿਣਿਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਲਿਓਂ ਕੀਤਾ।

ਲੋਕੀਂ ਆਪ ਕੋਲ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਤਾਂ ਆਪ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਇਹ ਨਾ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਮੁਰੀਦ ਹੈ, ਯਾਂ ਬੱਚਾ ਹੈ, ਯਾਂ ਇਹ ਫਲਾਣਾ ਅਫਸਰ ਹੈ। ਇਹਦੀ ਪੰਜ ਸੌ ਯਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਏ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਤਨਖ਼ਾਹ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਆਪ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਹੀਲੀ ਸੀ।

ਕਦੀ ਕਦੀ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਖੱਤ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲਿਖਦੇ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਇਹ ਦੁਆ ਲਿਖਦੇ: "ਖੁਦਾਵੰਦ ਕਰੀਮ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਕ ਹਬੀਬ ਦੀ ਮਹੱਬਤ ਅਤਾ ਫੁਰਮਾਏ।"

ਜਵਾਬ ਬੜਾ ਸੰਖੇਪ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦਾ ਖੱਤ ਮੁਬਾਰਕ ਵੇਖ ਕੇ ਏਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮੁਰੀਦ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਚੁੰਮਦੇ, ਅੱਖਾਂ

ਠਾਲ ਲਾਂਦੇ ਅਤੇ ਕਈ ਕਈ ਦਿਹਾੜ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵਖ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਜਦੋਂ ਉੱਤਰ ਲਿਖਣ ਬੈਠਦੇ ਤਾਂ ਕਈ ਘੰਟੇ ਮੁਰਸ਼ਦ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਵਾਸਤੇ ਜਚਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਭਾਲਣ ਵਿਚ ਬੀਤ ਜਾਂਦੇ। ਅਖੀਰ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੋ ਸ਼ਬਦੀ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਟੋਰ ਦਿੰਦੇ।

ਬਸ਼ਰਿਹਿ ਸ਼ੋਕ ਤੂ ਤੈ ਸੁੱਦ ਤਮਾਮ ਨਾਮਾ ਉਮਰ
ਹਨੂਜ਼ ਨਾਮਾ-ਇ ਸ਼ੋਕਤ ਨਮੇ ਰਸਦ ਤਮਾਮੀ

(ਆਪ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਖੱਤ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ,
ਪਰ ਹਜੇ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ)

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਜਾਨਵਰਾਂ 'ਤੇ ਢੇਰ ਮਹਿਰ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ, ਗੱਡ, ਟਾਂਗੇ ਆਦਿ ਦੀ ਵੀ ਸਵਾਰੀ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਚਮੜੇ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਵੀ ਨਾ ਪਾਂਦੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਰਹੇ ਫਿਰ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਰਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਖੜਾਵਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਸੌਂਦੇ, ਮੰਜੀ, ਕੁਰਸੀ ਆਦਿ 'ਤੇ ਨਾ ਬੈਠਦੇ। ਮਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ 'ਤੇ ਨਾ ਜਾਂਦੇ। ਕਿਸੇ ਖੇਡ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਭਾਗ ਨਾ ਲੈਂਦੇ। ਵੇਸ਼ਵਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਗ ਵੀ ਨਾ ਸੁਣਦੇ।

ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਮੇਲੇ

ਗਰ ਆਰਫਾਨਿ ਹੱਕ ਸੇ ਚਾਹਤੇ ਹੋ ਰਸਮ ਓ ਰਾਹ
ਤੋ ਆਅਰਾਸ ਉਨ ਕੇ ਦਿਲ ਸੇ ਮਨਾਇਆ ਕਰੋ ਸਦਾ

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਬੜੇ ਚਾਹ ਨਾਲ ਕਰਵਾਂਦੇ। ਮੁੱਹਰਮ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ-ਦੀਨ ਗੰਜ ਸ਼ਕਰ ਮਸਊਦ ਦਾ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਕਰਵਾਂਦੇ ਅਤੇ ਨੌਵੀਂ ਦਸਵੀਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖਦੇ। ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ ਇਮਾਮ ਹੁਸੈਨ ਦਾ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਕਰਵਾਂਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਬਤ ਅਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਦੀ ਸਬੀਲ ਵੀ ਸੜਕ ਉਤੇ ਲਗਵਾਂਦੇ।

12 ਰੱਬੀਉਲ-ਅੱਵਲ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਲਾਦ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦਾ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ 'ਤੇ ਹੋਰ ਖਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਦੁੱਧ ਦੀ ਖੀਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਕਵਾਂਦੇ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਬੜੀ ਨਿਮਤਾ ਅਤੇ ਆਦਰਸਹਿਤ ਬਲੋਕਤ ਸ਼ਿਅਰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ

ਕੁਨ ਨਜ਼ਰ ਬਰਹਾਲਿ ਜ਼ਾਰਮ ਬੇਸਿਰੋ ਪਾ ਬੇਨਵਾ
ਲੈਸਾ ਫਿੱਦਾਰੈਨਿ ਗ਼ੈਰੁਕ ਯਾ ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਸਤਫਾ

ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਬਿਨਾ ਸਿਰ ਪੈਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਾੜੇ ਹਾਲ 'ਤੇ
ਨਜ਼ਰ ਕਰੋ
ਐ ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਸਤਫਾ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਦੋਵਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ
ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਸੋਜ਼, ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਅਥਰੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਨਬੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰ

ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਹਾਜ਼ਰ ਲੋਕ ਰੋਣ ਲਗਦੇ ਅਤੇ ਦੇਰ ਤੀਕ ਸੰਗਤ ਦੀ ਇਹੋ ਸੁਰਤੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਤੇਰਾਂ ਤੇ ਚੋਦਾਂ ਰਬੀਉਲ-ਅਵਲ ਨੂੰ ਮਖਦੂਮ ਅਲੀ ਅਹਿਮਦ ਸਾਬਰ ਅਤੇ ਖ਼ਾਜਾ ਕੁਤਬ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੁੰਦੇ। ਛੇ ਰਜਬ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਲਾਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੁੰਦਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਖ਼ਾਜਾ ਖ਼ਾਜਗਾਨ ਖ਼ਾਜਾ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਮੁਈਨ-ਉਦ-ਦੀਨ ਹਸਨ ਸੰਜਰੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਨੌਵੀਂ ਰਮਜ਼ਾਨ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ ਸ਼ਰਫ਼-ਉਦ-ਦੀਨ ਬੁ ਅਲੀ ਕਲੰਦਰ ਦਾ ਅਤੇ ਇੱਕੀ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਦਾ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੁੰਦਾ।

ਦੋ ਤਿਨ ਜੇਠ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉਰਸ ਮੁਬਾਰਕ ਹੁੰਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਇਕੱਠ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮੇਲਾਦ ਦੀ ਸੰਗਤ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਕੱਵਾਲੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਬੰਦ ਫ਼ੁਰਮਾ ਦਿੱਤੀ। ਫ਼ੁਰਮਾਦੇ ਕਿ ਬਚੁਤੇ ਉਹ ਲੋਕੀਂ ਕੱਵਾਲੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਹਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਅਤੇ ਲੋਕੀਂ ਹੁੱਕਾ ਤੇ ਸਿਗਰਟ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕੱਵਾਲੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਆਦਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਰਤਾਲੀ ਉਰਸ ਕਰਵਾਏ।

ਮਕੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਮਾਈ ਭਾਗਣ ਸ਼ਾਹ ਦਾ, ਉੱਚੀ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਕੁਤਬ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਤੇ ਸਕਰਾਲਾ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਮਸਤ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵੀ ਕਰਵਾਂਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਰਸਾਂ 'ਤੇ ਕੱਵਾਲੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ। ਮੇਲਾਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਵਾਂਦੇ। ਸੰਗਤ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਕਰਵਾਂਦੇ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਯਾਰੂਵੀ ਨੂੰ ਸਈਅਦ ਅਬਦੁਲ-ਕਾਦਰ ਜੇਲਾਨੀ ਦਾ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੁੰਦਾ।

ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਪਾਰਨਾ

ਹਰਗਿਜ਼ ਨਾ ਮੀਰਦ ਆਂ ਕਿ ਦਿਲਸ਼ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸੁੱਦ ਬਾਇਸ਼ਕ
ਸਬਤ ਅਸਤ ਬਰ ਜਰੀਦਾ ਆਲਮ ਦਵਾਮਿ ਮਾ

ਉਹ ਬੰਦਾ ਜਿਹਦਾ ਦਿਲ ਇਸ਼ਕ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਦੇ
ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ
ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਸਾਲੇ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸਾਡਾ ਨਾਂ ਅਮਰ ਹੋ
ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ ਖ਼ਾਜਾ
ਖਵਾਜਗਾਨ ਖ਼ਾਜਾ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਮੁਈਨ-ਉਦ-ਦੀਨ ਹਸਨ ਸੰਜਰੀ
ਪੋਗੜੀ ਵਿਚ ਕਰਵਾਂਦੇ। 1940ਈ ਵਿਚ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਬਹੁਤ
ਵੱਧ ਪਿਆ। ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਮਕੋਰੀਆਂ ਰੇਲਵੇ ਲਾਇਨ ਟੁੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਆਵਾ
ਜਾਈ ਰੁਕ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ
ਪੋਗੜੀ ਨਾ ਅੱਪੜ ਸਕੇ। ਇੱਧਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਾਸ ਖ਼ਾਜਾ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ
ਉਰਸ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਅੱਪੜ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ
ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹਰ ਦਿਹਾੜ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸਵਾਗਤ
ਲਈ ਜਾਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਗੱਡੀ ਅੱਪੜਦੀ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਲੂੰ
ਲੂੰ ਜਿਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ, ਨਜ਼ਰਾਂ ਇਸੇ ਸ਼ੋਕ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗੱਡੀ ਦੇ
ਨਾਲ ਨਾਲ ਦੋੜਦੀਆਂ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਵਿਚ ਇੰਜ
ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਹੋਰ ਕੁਝ ਖਬਰ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ
ਅਮੀਰ ਖਸਰੋ ਨੇ ਬੜੇ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ

ਖਬਰਮ ਰਸੀਦ ਇਮਸ਼ਬ ਕਿ ਨਿਗਾਰ ਖ਼ਾਹੀ ਆਮਦ
ਸਰਿ ਮਨ ਫ਼ਦਾਏ ਰਾਹੇ ਕਿ ਸਵਾਰ ਖ਼ਾਹੀ ਆਮਦ

ਹਮਾ ਆਹੁਆਨਿ ਸੈਰਾ ਸਰਿ ਖੁਦ ਨਿਹਾਦਾ ਬਰ ਕਫ
ਬਾ ਉਮੀਦ ਆਂਕੇ ਰੋਜੇ ਬਸ਼ਿਕਾਰ ਖ਼ੁਰੀ ਆਮਦ

ਅੱਜ ਰਾਤੀ ਸੈਨੂੰ ਖਬਰ ਅਪੜੀ ਕਿ ਮਹਿਬੂਬ ਤਸ਼ਰੀਫ਼
ਲਿਆਵਣਗੇ।

ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਉਸ ਰਾਹ 'ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਜਿਥੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਵਾਰੀ ਲੰਘੇਗੀ।
ਸੈਰਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚਿਰਨ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਇਸੇ ਆਸ 'ਤੇ ਤਲੀ ਤੇ
ਲਈ ਖਲੋਤੇ ਹਨ

ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਆਪ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਓਗੇ।)

ਅਖੀਰ ਖੁਦਾ ਖੁਦਾ ਕਰ ਕੇ ਉਡੀਕ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਮੁੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਛੇ
ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਆਪ ਧੌਗੜੀ¹ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ। ਆਪ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ
ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਸੀਬ ਹੋਈ, ਉਹਦਾ ਅਨੁਭਵ ਉਹੋ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਜਿਹਨੇ ਯਾਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਲੰਮੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਬਿਤਾਈਆਂ ਹੋਵਣ।

ਸਲਾਮ ਦੁਆ ਤੋਂ ਵੇਲੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਇਕ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ
ਬਾਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਜ਼ਰੂਰ ਨੇ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲ-ਉਦ-ਦੀਨ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ
ਕਿਨੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਡਰਦਿਆਂ ਡਰਦਿਆਂ
ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਛੁੱਟੀ (36) ਦਿਨਾਂ ਦੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਕੋਈ
ਟਿਪਣੀ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਆਪ ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਨੂੰ ਵੀ
ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਛੁੱਟੀ ਮੁੱਕਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ
ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੋਰ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਵੋ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ
ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਰ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਦੀ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਲਿਖੀ।
ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੋਰ ਕਿਨੀ ਛੁੱਟੀ ਮੰਗੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ
ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਦਸ
ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਲਿਖ। ਇਹੋ ਗੱਲ ਭਾਈ ਇਨਾਇਤ-ਉੱਲਾ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ
ਹੋਈ। ਇਸ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਠਹਿਰਨ
ਵਾਸਤੇ ਆਖਦੇ ਰਹੇ। ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨੇੜੇ ਸੀ ਇਸੇ
ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੋਕ ਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਇਸ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਧੌਗੜੀ ਨੂੰ
ਟੁਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਉਮਰ ਦੀਨ ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ

¹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਰੇਲਵੇ ਲਾਇਨ ਦੀ ਖ਼ਰਾਬੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਸੂਰਾ ਤੋਂ ਪੈਦਲ ਟਾਂਡਾ
ਸ਼ਰੀਫ਼ ਅੱਪੜੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਥੋਂ ਰੇਲ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਧੌਗੜੀ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ।

ਤੁਹਾਡੇ ਜਾਵਣ ਮਗਰੋਂ ਮਨ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਅਤੇ ਤਬੀਆਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਹੁਣ ਦੀ ਵਾਰ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ਫਿਰ ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ।

ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਦਿਹਾੜ ਆਪ ਨੇ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਅਗਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਇਹ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਾਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਔਕੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਦਮਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਹਦੇ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਵਾਪਸ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਪਵਿਤਰ ਫੁਰਮਾਨ ਵੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਾ ਆਇਆ।

ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਦਿਹਾੜਾਂ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਦਰਾਂ ਯਾਂ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਜੁਮੇ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਵੇਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਚੋਖਾ ਬੁਖਾਰ ਹੈ। ਪਵਿਤਰ ਮੁੱਖ ਸੁਰਖ਼ ਸੀ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਬੜੇ ਗਰਮ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਈ ਦਿਹਾੜਾਂ ਤੀਕ ਬੁਖਾਰ ਨਾ ਉਤਰਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਟਾਈਫ਼ਾਈਡ ਹੈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪਵਿਤਰ ਸਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮਰੋੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਦਸ ਵੀਹ ਵਾਰੀ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਹਾਲਾਂ ਜੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਨਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੋਟੀ ਫੜਦੇ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦੇ। ਹਕੀਮ ਆਏ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਦਵਾਈਆਂ ਢੇਰ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਰਬਤ ਅਤੇ ਯਾਕੂਤੀਆਂ (ਮੁਰਬੋ) ਵਗ਼ੈਰਾ ਆਉਂਦੇ ਉਹ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੰਦੇ। ਆਪ ਗਾਓ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਖ਼ਮੀਰੇ ਅਤੇ ਇਸਪਗ਼ੋਲ ਦੇ ਛਿਲਕੇ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦਵਾਈ ਨਾ ਵਰਤਦੇ।

ਆਪ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹਰ ਥਾਂ ਫੈਲ ਗਈ। ਲੋਕੀਂ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਢੇਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਟਾਈਫ਼ਾਈਡ ਬੁਖਾਰ, ਦੂਜਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾ ਜਾਈ, ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਪਰੋਹਣਚਾਰੀ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੇ। ਰੋਜ਼ ਵੀਹ ਤੀਹ ਪ੍ਰੋਹਣੇ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਓਨੇ ਹੀ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਕੋਈ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ? ਤਾਂ ਆਪ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹਾਂ। ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਪੀੜ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਕਦੀ ਹਾਏ ਹਾਏ ਨਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪੀੜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਬਿਸਤਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਤੁੰਜੇ ਹੀ ਵਿਛਿਆ ਰਿਹਾ। ਦਿਨੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਰਾਤੀਂ ਬਾਹਿਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਥੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰੂਈ ਵਾਲਾ ਗੱਦਾ ਥੱਲੇ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਅਰਾਮ

ਲੜੇ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਾ ਫੁਰਮਾਇਆ। ਨੀਂਦਰ ਉੱਕਾ ਮੁੱਕ ਗਈ। ਬਹੁਤਾ ਸਮਾ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਢੇ ਨਾ ਲਾਂਦੇ। ਪੰਜ ਵਕਤੀ ਨਮਾਜ਼, ਜਾਪ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਾਤੀਂ ਨੀਂਦਰ ਨਾ ਪੈਂਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਕਸਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਹਕੀਮ ਮਾਲਜ਼ ਲਈ ਆਖਦੇ। ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਉੱਕਾ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦਿੰਦੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਇਨਾਇਤ-ਉੱਲ੍ਹਾ ਨੂੰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ, ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਸੈਂਤੀ (37) ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਇਕ ਮਿੰਟ ਲਈ ਵੀ ਨੀਂਦਰ ਨਹੀਂ ਪਈ।

ਇਕ ਰਾਤੀਂ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲ ਜੀ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਫ਼ਜ਼ਲ-ਉਦ-ਦੀਨ। ਫੁਰਮਾਇਆ: ਕੌਣ ਫ਼ਜ਼ਲ-ਉਦ-ਦੀਨ? ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਬਾਬੂ ਨੂਰ ਦੀਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਬਾਬੂ ਨੂਰ ਦੀਨ? ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ: ਬਾਬੂ ਨੂਰ ਦੀਨ ਪੈਨਸ਼ਨਰ ਸਬ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪੋਗੜੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ।

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਾਮ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਮਾਗ਼ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਲ੍ਹਾ ਮਾਫ਼ ਕਰੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਠੀਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਆਪ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਲੈ ਕੇ ਲੋਕੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਟੁਰ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਆਸੋ ਪਾਸੋ ਚਰਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਹਨ। ਲੋਕੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਆਪ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਮੈਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹਾਂ, ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਮਲੰਗ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗੇ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਚੁਪ ਕਰ ਤੈਨੂੰ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਮੁਹੱਬਤ ਹੈ।

ਤਕਰੀਬਨ ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਬੁਖਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋਲਾ ਹੋ ਕੇ ਲਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਅਰੋਗਤਾ ਦਾ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਇਨਾਇਤ-ਉੱਲ੍ਹਾ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ ਨਿਆਜ਼ ਪਕਾਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਚਾਵਲ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਖਾਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਦੇਗ, ਦਰਬਾਰ ਮਖ਼ਦੂਮ ਅਲੀ ਅਹਿਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਤਕਲੀਫ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਗਈ। ਪਵਿਤਰ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਖੁਰਕ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਜੁੱਸਾ ਤਰਫੜਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਇਕ ਮਲੇਗ ਨੇ ਦੋ ਵਾਰ ਆਤਮ ਹਤਿਆ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਉਹਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਤੁਸਾਂ ਲੋਕਾਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਬਿਮਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲ-ਉਦ-ਦੀਨ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਮੁੱਕ ਗਈ। ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਕਮਰਾ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਖੇਪ ਇਹ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ “ਬਾਬਾ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਖਰਚ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਤੂੰ ਟੱਬਰ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣਗੇ, ਤੂੰ ਅਫ਼ਸਰ ਮਾਲ ਹੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹੈਂ, ਕੀ ਹੈਂ ਤੂੰ?” ਵਾਰ ਵਾਰ ਇਹੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਫ਼ੁਰਮਾਈ। ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ “ਤੂੰ ਅਫ਼ਸਰ ਮਾਲ ਹੈਂ, ਕੀ ਹੈਂ ਤੂੰ?” ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਏ। ਉਹ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋਂਦੇ ਰਹੇ।

ਇਹਨਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਤੋਂ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਏਨਾ ਸਦਮਾ ਅਪੜਿਆ ਕਿ ਸੁਰਤ ਨਾ ਰਹੀ। ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਆਖੀਆਂ, ਪਰ ਉਹ ਉੱਕਾ ਸੁਣਾਈ ਨਾ ਦਿਤੀਆਂ। ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੁਰਅਤ ਹੋਈ ਕਿ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁਛ ਲੈਣ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੀਆਂ ਰਹਿਮਤ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਮੀਆਂ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਉਥੇ ਜਾਵਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਰਾਹ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਪਰਤ ਆਏ।

ਤਿਨ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਜਾਵਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹਾਲੇ ਬੁਖਾਰ ਲੰਘਿਆ ਨਹੀਂ, ਤਬੀਅਤ ਬੜੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਰਮਜ਼ਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੀਕ ਏਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕਬੂਲ ਨਾ ਫ਼ੁਰਮਾਈ। ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਰਾਖਾ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ।

ਇਹ ਘਟਨਾ ਨਿਤ ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਾ ਆਖਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਆਖਰੀ

ਵਾਰੀ ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਰੱਬ ਰਾਖਾ ਆਖਿਆ। ਉਸੇ ਦਿਹਾੜ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਟੁਰ ਗਏ। ਟੁਰਨ ਵੇਲੇ ਹਥ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੁਆ ਫ਼ੁਰਮਾਈ ਤੇ ਉਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਆਖਿਆ “ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਦੀ ਖ਼ੈਰ!”

ਰਮਜ਼ਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦਾ ਚੰਨ ਦਸੂਹਾ ਅੱਪੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਹਾਲਾਂ ਚੌਖੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਸੂਹਾ ਤੋਂ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪੈਦਲ ਹੀ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਬੁਖਾਰ ਵੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਤਰਫ਼ੜਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਮਜ਼ਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਛੱਡ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਘਿਓ ਦਾ ਕਨਸਤਰ, ਇਕ ਬੋਰੀ ਆਟਾ ਅਤੇ ਦਾਲਾਂ ਆਦਿ ਮਸਕੀਨਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤੀਆਂ। ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਆ ਕੇ ਆਪ ਬਿਸਤਰ 'ਤੇ ਲੰਮੇ ਨਾ ਪਏ, ਸਗੋਂ ਇਧਰ ਉਧਰ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਸਰਕਾਰ ਸਖ਼ਤ ਬਿਮਾਰ ਸਨ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਟੁਰਨ ਫਿਰਨ ਅਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਨਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਆਪ ਏਠੇ ਬਿਮਾਰ ਓ ਚੋਧਾਂ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲ-ਉਦ-ਦੀਨ ਲਾਇਲਪੁਰ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਚੋਖਾ ਬੁਖਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਣ ਨਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਕੁਝ ਤਗੜੇ ਹੋ ਗਏ ਓ ਜੇ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਇਹੋ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੁਣ ਰਾਜ਼ੀ ਹਾਂ, ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਬਾਕੀ ਹੈ।

ਤਰਫ਼ੜਾਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਫੋੜੇ ਵੀ ਨਿਕਲ ਆਏ ਸਨ। ਪਵਿਤਰ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਬੜੀ ਖੁਰਕ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖੁਰਕਾਵਣ ਲਈ ਆਖਦੇ। ਸਰਦੀਆਂ ਦਾ ਮੌਸਮ ਸੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਖੁਰਕਾਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਮੁੜ੍ਹਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਏਨੀ ਪੀੜ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਬਾਕਾਆਦਾ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਵਾਂਦੇ ਪਏ।

ਇਕ ਰਾਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲ-ਉਦ-ਦੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਖੁਰਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੋਹਣੇ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕੀਂ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੀਰ ਕੋਲ ਆਏ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਇੰਜ ਸੋ ਰਹੇ

¹ ਧੋਗੜੀ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ 1947ਈ ਦੇ ਫ਼ਸਾਦਾਂ ਵੇਲੇ ਧੋਗੜੀ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਿਹਾ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦੁਆ ਦੀ ਬਰਕਤ ਸੀ।

ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਫਿਰ ਦਾਦ ਵੀ ਇਹੋ ਜਹੀ ਹੀ ਅਪੜੇਗੀ।

ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਾਉਣ ਲਈ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਚੱਲ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਆਵਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਢੇਰ ਨਿਮ੍ਹਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋ ਜਾਏ। ਵਾਰ ਵਾਰ ਇਹ ਆਖਣ 'ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਬੂਲ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਥੋਂ ਹੀ ਸਲਾਮ ਕਰ ਕੇ ਟੁਰ ਪਏ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਤੋਂ ਨੌਂ ਦਿਹਾੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ ਬਲਵੀ ਨੂੰ ਮੁਰੀਦ ਕੀਤਾ।

ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮਲੂ ਨਾਈ ਨੂੰ ਕੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 23 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਕੰਧ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਤਜ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਕੰਧ ਬਣਦੀ ਰਹੀ, ਆਪ ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਉਸੇ ਦਿਹਾੜ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਘਬਰਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਵਾਲੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦੇ ਛੱਡੇ। ਇਕ ਤਾਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਬੂ ਜੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਜਲੰਧਰ ਅੱਪੜੇ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸਾਲਮ ਬੱਸ ਕਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਅੱਪੜ ਗਏ। 24 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਮਸਤ ਰਹਿਮਤ ਅਲੀ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਠ ਜਾਵੇ। ਪਰਵਾਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਕ ਮਲੰਗ ਨੂੰ ਆਖਿਆ: “ਬਗੜਾ ਤੁਸਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।”

ਡਾਕਟਰ ਹਕੀਮ ਆਏ ਪਰ ਚੁਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਿਆ। ਹਕੀਮਾਂ ਨੇ ਸੁਝਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚੀਰਾ ਲਾ ਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਹਿਰੀ ਖੂਨ ਬਾਹਿਰ ਕਢਿਆ ਜਾਏ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ “ਮੈਂ ਇਹ ਉੱਕਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿਆਂਗਾ, ਹੋਰ ਜਿਹੜਾ ਇਲਾਜ ਹੈ ਕਰੋ।”

26 ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਆਪ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਘੰਟਾ ਚੁਪ ਚਾਪ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਮਗਰੋਂ ਲੇਟ ਗਏ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਅੱਖ ਖੋਲ ਕੇ ਵੀ ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ। ਅਖੀਰ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ 26 ਅਕਤੂਬਰ 1940ਈ (23 ਰਮਜ਼ਾਨ-ਉਲ-ਮੁਬਾਰਕ 1359ਹਿਜਰੀ) ਨੂੰ ਆਪ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰੇ।

ਅਨੁਮਾਣ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਮਰ ਸ਼ਰੀਫ 73 ਵਰ੍ਹੇ¹ ਦੀ ਹੋਈ।
 ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਜਮ੍ਹਾਂ ਸੀ। ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਚਾਰਾਂ ਪਾਸੇ ਦੇ
 ਰਾਹ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ। ਹਰ ਥਾਂ ਬੰਦੇ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋ
 ਰਹੇ ਸਨ। ਅਜਬ ਰੋਲਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਅਸਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਨਮਾਜ਼ਿ ਜਨਾਜ਼ਾ ਹੋਈ।
 ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਨਮਾਜ਼ਿ ਜਨਾਜ਼ਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾ
 (ਸੋਤੇ) ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਪ ਦਾ ਪਵਿਤਰ ਸਰੀਰ ਕਬਰ ਵਿਚ ਲਾਇਆ
 ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਹਾੜ ਪਵਿਤਰ ਦਰਬਾਰ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ।

ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਈ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਦਾਸ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜ
 ਤੋਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬੇਤਾਬ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹਨ। ਢੇਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ
 ਇਹੋ ਵਿਚਾਰ ਉਘੜਦਾ ਹੈ ਕਿ

*ਹੈਫ ਦਰ ਚਸ਼ਮ ਜਦਨ ਸੋਹਬਤਿ ਯਾਰ ਆਖਿਰ ਸੁੱਦ
 ਰੂਏ ਗੁੱਲ ਸੈਰ ਨਦੀਦਮ ਓ ਬਹਾਰ ਆਖਿਰ ਸੁੱਦ*
 ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਅੱਖ ਝਪਕਣ ਵਿਚ ਹੀ ਯਾਰ ਦਾ ਸਾਥ ਮੁੱਕ ਗਿਆ।
 ਫੁਲ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬਹਾਰ
 ਮੁੱਕ ਗਈ।

ਕੁਝ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਭੇਂਟਾ ਘੱਲਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
 ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਬਾਬੂ ਨੂਰ ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੋਗੜੀ ਘਲ ਦਿਆ ਕਰਨ।
 ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼, ਖ਼ਾਜਾ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਵਰ੍ਹੇਵਾਰ ਉਰਸ ਪੋਗੜੀ
 ਵਿਚ ਕਰਵਾਂਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾ ਕੇ ਦਸਵੰਧ
 ਅਦਾ ਕਰਦੇ। ਆਖ਼ਰੀ ਸਮੇਂ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ
 ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਿਕਰ ਜੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ
 ਰੁਪਈਏ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਉੱਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਬੂ
 ਨੂਰ ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਹਦਾਇਤ ਫ਼ਰਮਾਈ।
 ਅਖ਼ੀਰ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਆਪ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ 'ਤੇ ਖ਼ਰਚ ਕੀਤਾ
 ਗਿਆ।

¹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮੁਰੀਦ ਹੋਇਆ ਉਦੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਮੱਸਾਂ ਫੁਟ
 ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਪਾਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ 12 ਵਰ੍ਹੇ
 ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਰਾਫਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਰਤਾਲੀ (43)
 ਉਰਸ ਕਰਵਾਏ। ਜੇ ਮੁਰੀਦ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਪਵਿਤਰ ਆਯੂ ਅਠਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਮਨ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਮਰ
 ਸ਼ਰੀਫ 18+12+43 ਕੁਲ 73 ਵਰ੍ਹੇ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਵੀ ਨਾ ਮਿਥਿਆ ਅਤੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਵਸੀਅਤ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲ੍ਹਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਲ੍ਹਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈਅ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਆਪ ਅਕਸਰ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ

*ਉਨ ਕਾ ਮੁਕਾਮ ਕਯਾ ਹੈ ਕਰੇ ਕਯਾ ਬਿਆਂ ਕੋਈ
ਜਿਨ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਮੈਂ ਹੋਚ ਹੋ ਹਰ ਤਾਜਿ ਖੁਸਰਵੀ*

ਮਿਤ੍ਰ ਮਗਰੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਕਿਸ਼ਮਿਸ਼ ਵੀ ਬਖਸ਼ੀ। ਪਰ ਦਰਸ਼ਨ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਆਇਆ ਕਿ ਆਪ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰ ਚੁਕੇ ਓ। ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਦੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਮੁੱਕ ਗਿਆ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲ-ਉਦ-ਦੀਨ ਨੂੰ ਖ਼ਾਬ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ਅਤੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਆਖਦਾ ਸੈਂ ਕਿ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਸਲਾਮ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਅੱਜ ਜਿਨਾ ਚਾਹਵੇਂ ਸਲਾਮ ਕਰ ਲੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਡਿਗ ਗਏ ਅਤੇ ਢੇਰ ਮੁਹੱਬਤ ਨਾਲ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗੇ। ਆਪਣੇ ਰੋਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਅੱਖ ਖੁੱਲ ਗਈ। ਮੁਖ ਅਥਰੂਆਂ ਨਾਲ ਭਿੱਜਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਿਲ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਅਵਸਥਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

*ਸੁਪਨੇ ਮੇਂ ਮੋਰੇ ਪੀ ਮਿਲੇ ਕਰ ਨਾ ਸਕੀ ਕੁਛ ਬਾਤ
ਸੋਤੀ ਥੀ ਰੋਤੀ ਉਠੀ ਮਲਤ ਰਹੀ ਦੋ ਹਾਥ*

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਸੰਤ ਮਰਦੇ ਨਹੀਂ। ਕੁਰਆਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਆਤਮਾ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਢੇਰ ਬਰਕਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਵੀ ਆਤਮਿਕ ਸੰਬੰਧ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਾਅਦੋਂ ਔਖਾ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ੇਖ਼ ਦਾ ਸਰੀਰ ਚੇਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਜਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਉਹ ਫ਼ਰਿਆਦਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦਾ।

ਸੰਸਾਰਕ ਦਾਸਾਂ 'ਤੇ ਮਿਤ੍ਰ ਦਾ ਢੇਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਇਆ। ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਉਹ ਜੋਕ ਸ਼ੋਕ ਅਤੇ ਜਜ਼ਬਾ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਯਾਦ ਘਟਦੀ ਗਈ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਗ਼ਮ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਇਸ ਸ਼ਿਅਰ ਵਰਗਾ ਹੈ

ਹਰ ਹਰ ਕਦਮ ਪੇ ਮੰਜ਼ਲੇ ਰਾਹੇ ਹਯਾਤ ਮੇਂ
ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੁਮਹਾਰੀ ਕਮੀ ਮੁੜੇ

ਸਰਕਾਰਿ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਗ਼ਮ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਆਖ਼ਰਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਕਦੀ ਨਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਆਖਣ ਅਨੁਸਾਰ

ਤੁਮ ਮੇਰੇ, ਦੁਨੀਆ ਮੇਰੀ, ਉਕਬਾ ਮੇਰੀ
ਅਬ ਕਮੀ ਮੁੜ ਕੇ ਭਲਾ ਕਿਸ ਬਾਤ ਕੀ

ਜਦੋਂ ਸਲਾਮ ਲਈ ਟੁਰਦੇ, ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸੱਧਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਹੁੰਦੀ। ਭਿਨ ਭਿਨ ਵਿਚਾਰ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗੇ, ਉਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਪਵਿਤਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਗ਼ਮ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚੇਤੇ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ

ਦਰ ਕੂਏ ਤੂ ਨਸ਼ਿਸਤਮ ਵ ਦੁਨੀਆ ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤਮ
ਹਮ ਦਰ ਖਿਆਲੇ ਕੂਏ ਤੋ ਉਕਬਾ ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤਮ
ਤੁਹਾਡੇ ਕੂਚੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ।
ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਖ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਅਗਲਾ ਜਹਾਨ ਵੀ ਭੁਲਾ
ਬੈਠਿਆ।

ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰੀਦ, ਆਪਣੇ ਪੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਦਰਬਾਰ 'ਤੇ ਰਾਜ਼ਗੀ ਦਿੰਦਾ ਰਹਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਰਾਹ ਨੂੰ ਨਾ ਛੱਡੇ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਦਰ 'ਤੇ ਰਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਰਾਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕਿਸ ਕਦਰ ਬਦਨਸੀਬ ਹੈਂ ਹਮ ਲੋਗ
ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਸੇ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਹੈਂ

ਕਈ ਵਾਰ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਮਨ 'ਤੇ ਅਜੀਬ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਚਣਚੇਤ ਅੱਥਰੂ ਵਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਪਾਪੀ ਅਤੇ ਬਦਨਸੀਬ ਲੋਕ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ। ਇਹੋ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਸਾਡੇ ਪਾਪ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਪਣਾ ਕਰਮ ਫ਼ਰਮਾਇਆਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਥਾਂ ਦੇਣ

ਗਰਚਾ ਹੈਂ ਗੁਸਿਆਹ ਔਰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹੈਂ ਬਹੁਤ
ਦਿਲ ਪੀਰ ਜੀ ਕੇ ਫ਼ਜ਼ਲ ਪਰ ਅਬ ਤੋ ਲਗਾ ਹੁਵਾ

ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਬੜੀ ਮੁਹੱਬਤ ਸੀ। ਵਿਛੋੜਾ ਸਿਹਾ ਨਾ ਜਾਂਦਾ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਿਚਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ। ਇਹੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਹੀ ਬੀਤ ਜਾਵਣ। ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦਿਨ ਗਿਣਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਹੁਣ ਫ਼ਲਾਣੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਇਸੇ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਦਿਹਾੜ ਲੰਘਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੋ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੱਭ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖ਼ੁਸ਼ਨਸੀਬੀ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜਾਵਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ 1950ਈ ਵਿਚ ਦਵਾਈ, ਤੇ ਇਹ ਰਾਹ ਖੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਕਰ ਬਾਬੂ ਜੀ ਨੱਸ ਭੱਜ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਜਾਵਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੀ ਨਾ ਲੱਭਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਕਦੀ ਸਲਾਮ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਰਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਦਾ ਸ਼ੋਕ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ।

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਿਨ ਦਿਨ ਉੱਥੇ ਠਹਿਰ ਕੇ ਫਿਰ ਬੜੇ ਨਿਮੋਝਾਣ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਜਾ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਸਾਬਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਦਰਬਾਰ ਦੀਆਂ ਜਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਸਦਾ ਟਕਰਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਾਜ਼ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀਆਂ, ਇਹ ਕੇਧਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਵਣਾ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰ ਸਕਣਾ ਆਮੀਨ ਸੁਮ ਆਮੀਨ।
ਰਸੂਲ ਮੁਹੰਮਦ ਪਾਕ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ

*ਮੀਤਵਾਨੀ ਕਿ ਦਰੀ ਅਸਕੇ ਮਰਾ ਹੁਸਨੇ ਕਬੂਲ
ਐ ਕਿ ਦੂਰ ਸਾਖਤਾ ਈ ਕਤਰਾ ਬਾਰਾਨੀ ਰਾ*

ਐ ਕਿ ਜਿਹਨੇ ਮੀਂਹ ਦੇ ਕਤਰੇ ਨੂੰ ਮੋਤੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅਥਰੂਆਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਫੁਰਮਾ ਲਵੋ।

ਆਸਿਫ਼ ਸਾਬਰੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਮਿ੍ਤੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਆਖੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇੰਜ ਹੈ

*ਖਵਾਜਾ ਦੀਵਾ¹ ਮੁਹੰਮਦ ਦਰ ਜਹਾਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸ਼ੁੱਦ
ਦਰ ਨਗ਼ਾਹਿ ਰਹਿਮਤ ਲਿਲਆਲਮੀਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸ਼ੁੱਦ
ਆਸਿਫ਼ ਅਜ਼ ਕਦੂਸੀਆਨਿ ਆਸਮਾਂ ਦਰ ਗੋਸ਼ਿ ਮਨ
ਈਂ ਨਦਾ ਆਮਦ ਕਿ ਮਾਹਿ ਸਾਬਰੀ ਮਸਤੂਰ ਸ਼ੁੱਦ*

1359ਹ

*ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਏ।
ਨਬੀ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਗਏ।
ਆਸਿਫ਼ ਆਸਮਾਨ ਦੇ ਕਦੂਸੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਮੇਰੇ ਕੰਨੀਂ
ਪਈ ਕਿ ਸਾਬਰੀ ਚੰਨ ਲੁਕ ਗਿਆ।*

¹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਾਂ “ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ” ਸੀ, ਪਰ ਸ਼ਿਅਰੀ ਲੋੜ ਲਈ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ “ਦੀਵਾਨ ਮੁਹੰਮਦ” ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਉਸਤਤ ਨਾਮਾ

ਕੁਸ਼ਤਾ ਖੰਜਰਿ ਰਜਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ
ਬਾਲਕਿ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਫਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਰਜਾ ਦੇ ਖੰਜਰ ਨਾਲ ਕਤਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।
ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਵਫਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਹਲਾਕ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਸੈ ਕਸ਼ੋ ਬਾਦਾ ਫ਼ਨਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ
ਰਾਮਲਿ ਕੁੱਕਾ ਬਕਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਫ਼ਨਾ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।
ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਸਦਾ ਜੀਵਤ ਦਾ ਪੱਤਰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਬੈਹਰ ਨੋਸ਼ੀਦ ਵ ਬਾਹਮੀਂ ਤਿਸ਼ਨਾ
ਮਜ਼ਹਰੇ ਕੁਦਰਤੇ ਖੁਦਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਸਮੇਦਰ ਪੀ ਕੇ ਵੀ ਤਿਹਾਏ ਹਨ।
ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਰੱਬ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹਨ।

ਬਾਈਂ ਹਮਾ ਕਿ ਸ਼ੇਰੇ ਯਜ਼ਦਾਂ ਅਸਤ
ਇਜ਼ਜ਼ ਹਰ ਵਕਤ ਸ਼ੇਵਾ ਰਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਉਹ ਰੱਬ ਦੇ ਸ਼ੇਰ ਨੇ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ
ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਸਵੈਮਾਨ ਹੈ।

ਰੁਸਤ ਅਜ ਕੈਦੇ ਹਸਤੀ ਨਾਚੀਜ਼
ਤਾਇਰੇ ਨਾਮਕਾਂ ਰਸਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਨਾਚੀਜ਼ ਦੀ ਕੈਦੋਂ ਛੁੱਟ ਗਏ,
ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਪਖੇਰੂ ਰਨਾ

ਚੁੰ ਜ਼ਮੀਂ ਸੱਦ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਰੇ ਗਰਾਂ
ਬੁਰਦ ਬੇ ਚੁੰ ਚਰਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਂਗੂੰ ਲੱਖਾਂ ਭਾਰੀ ਬੋਝ
ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਚੁੰ ਚਰਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨਾ

ਅਜ ਖੁਦੀ ਕਰਦ ਦੀਗਰਾਂ ਆਜ਼ਾਦ
ਹਸਤ ਚੁੰ ਖੁਦ ਰਿਹਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਆਪੇ ਤੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ,
ਕਿਉਂ ਜੇ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ ਆਪ ਵੀ ਖੁਦੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰਨਾ

ਆਂ ਜਮਾਲ ਜਮੀਲ ਲੰਮ ਯਜ਼ਲੀ
ਆਮਦ ਆਂ ਰਾ ਰਿਦਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਉਸ ਸੋਰਣੇ ਲੰਮ ਯਜ਼ਲ ਦੇ
ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਚਾਦਰ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਨੇਂ।

ਸੈਹਰਾ ਰਾ ਨਾਜ਼ ਕਿ ਮੁਸ਼ੱਫ ਗਸ਼ਤ
ਅਜ ਕਦਮ ਬੋਸੀਏ ਹੁਮਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਸੈਹਰਾ ਨੂੰ ਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਹੁਮਾ ਦੇ
ਚਰਨ ਚੁੰਮਣ ਦੀ ਸੋਝਾਗਣ ਹੋਈ।

ਖਾਤਿਮ ਓ ਹੁਜਤੇ ਹਮਾ ਅਸ਼ਾਕ
ਸ਼ਮਾ ਓ ਪਰਵਾਨਾ ਰਾ ਹੁਦਾ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਹਿਦਾਇਤ ਦੀ ਸ਼ਮਾ ਅਤੇ ਪਰਵਾਨਾ ਹਨ ਅਤੇ
ਸਾਰੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਹੁੱਜਤ ਹਨ।

ਫਾਰਗ ਅਜ਼ ਕੈਦਿ ਕਬਜ਼ ਵ ਹਮ ਅਜ਼ ਬਸਤ
ਸਾਹਿਬ ਮੰਜਲੇ ਅਲੋ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਉੱਚੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਹਨ
ਅਤੇ ਕਬਜ਼ ਓ ਬਸਤ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹਨ।

ਈ ਸਗੋ ਅਦਨਾ ਗੁਲਾਮ ਤੂ
ਮੁਨਤਜ਼ਰਿ ਯਕ ਨਜ਼ਰ ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ

ਇਹ ਕੁੱਕਰ ਤੁਹਾਡਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬੰਦੀ ਹੈ
ਅਤੇ ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਇਕ ਨਿਗਾਹ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਉਸਤਤ ਨਾਮਾ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਰਕਾਰ
ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ। ਅਸਲੀ ਉਸਤਤ
ਨਾਮਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਥਾਂ “ਅਸੂਲ-ਦੀਨ” ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
ਬਾਬੂ ਜੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੀਨ ਦੀ ਅਸਲ “ਮੈਂ” ਦਾ ਨਾ ਹੋਣਾ
ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਵਿਚ “ਮੈਂ” ਦਾ ਨਾਂ ਨਿਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ
ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਲਕਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ‘ਤੇ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬੂ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਕਵਤਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ
ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਵੀ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਆਏ। ਜਦੋਂ ਸੁਣਾ
ਚੁਕੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ “ਅਸੂਲ-
ਦੀਨ” ਸਾਹਿਬ ਕਿੱਥੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਬੂ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ
ਸਰਕਾਰ, ਏਥੇ ਹੀ ਕਿਧਰੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ
ਉਸਤਤ ਨਾਮਾ ਇਕ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ “ਅਸੂਲ-ਦੀਨ” ਦੀ ਥਾਂ
“ਸ਼ਹਿ ਦੀਵਾਨ” ਪੜ੍ਹਿਆ।

ਉਸਤਤ ਨਾਮਾ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ
ਉਸਤਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਕਾ ਸੱਚ ਹੈ।

ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ ਸਾਬਰੀ ਦੀ ਭੇਟ

(ਆਸਿਫ਼ ਸਾਬਰੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ)

ਸਬਾ ਸਲਾਮ ਮੇਰਾ ਮੇਰੇ ਸ਼ਾਹ ਸੇ ਕਹਿਨਾ
ਨਿਰਾਲੇ ਤੋਰ ਨਈ ਰਸਮ ਓ ਰਾਹ ਸੇ ਕਹਿਨਾ

ਮੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ, ਮੇਰੇ ਕਿਬਲਾ ਗਾਹ ਸੇ ਕਹਿਨਾ
ਜਨਾਬੇ ਸਾਬਰੀ ਆਲਮ ਪਨਾਹ ਸੇ ਕਹਿਨਾ

ਭੇਵਰ ਮੇਂ ਪੜ ਗਈ ਕਸ਼ਤੀ ਮੇਰੀ ਤਮਨਾ ਕੀ
ਬਲੋਂ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਮੇਰੇ ਕਿਬਲਾ ਗਾਹ ਸੇ ਕਹਿਨਾ

ਗ਼ਰੀਬ ਪਰ ਤੀ ਹੋ ਨਜ਼ਰ ਕਰਮ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼
ਦੀਆਰੇ ਚਿਸ਼ਤ ਕੇ ਉਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੇ ਕਹਿਨਾ

ਤੁਮਹਾਰੇ ਹਿਜਰ ਮੈਂ 'ਆਸਿਫ਼' ਕਾ ਹਾਲ ਹੈ ਅਬਤਰ
ਨਸੀਰ ਓ ਯਾਵਰ ਓ ਪੁਸ਼ਤ ਪਨਾਹ ਸੇ ਕਹਿਨਾ

ਸ਼ਰਧਾ ਭਰਿਆ ਸਲਾਮ

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ ਸਾਬਰੀ ਦੀ ਭੋਂਟ

(ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਬਰਕਤ-ਉੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ)

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਮਜ਼ਹਰੇ ਜ਼ਾਤੇ ਇਲਾਹੀ ਅੱਸਲਾਮ
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਅਕਸੇ ਨੂਰੇ ਮੁਸਤਫ਼ਾਈ ਅੱਸਲਾਮ

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਮਾਨੀਏ ਇਲਮ ਖ਼ੁਦਾਈ ਅੱਸਲਾਮ
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਸ਼ਰਿਹ ਲਫ਼ਜ਼ੇ ਓਲਿਆਈ ਅੱਸਲਾਮ

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਖ਼ਾਜਾ ਦੀਵਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਅੱਸਲਾਮ
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਪਰਤੂਏ ਹੁਸਨੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅੱਸਲਾਮ

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਸੱਈਅਦੇ ਅਜਮੇਰ ਕੇ ਨੂਰੇ ਨਜ਼ਰ
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਖ਼ਾਜਾ ਕੁਤਬਦ-ਦੀਨ ਕੇ ਰੋਸ਼ਨ ਕਮਰ

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਮਹਰੇ ਚਰਖ਼ੇ ਹਜ਼ਰਤਿ ਗੰਜ ਸ਼ਕਰ
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਸਾਬਰੀ ਆਈਨ ਕੇ ਪੈਗ਼ਾਮਬਰ

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਰੋਨਕੇ ਬਜ਼ਮੇ ਖ਼ਮਸਤਾਨੇ ਹਿਜ਼ਾਜ਼
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਜ਼ੀਨਤੇ ਕੈਫ਼ੀਅਤ ਹੁਸਨੇ ਮਜ਼ਾਜ਼

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਦਸਤਗੀਰਿ ਬੇਕਸਾਂ ਤੁਝ ਕੋ ਸਲਾਮ
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਚਾਰਾ ਬੇਚਾਰਗਾਂ ਤੁਝ ਕੁ ਸਲਾਮ

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਮੁਫਲਸੋਂ ਕੇ ਮਹਿਰਬਾਂ ਤੁਝ ਕੁ ਸਲਾਮ
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਬੁਰੋਂ ਕੇ ਨਿਰੋਬਾਂ ਤੁਝ ਕੁ ਸਲਾਮ

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਮਜਮਾਏ ਖੂਬੀ ਤੁਝੇ ਲਾਖੋਂ ਸਲਾਮ
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਹੁਸਨਿ ਮਹਿਬੂਬੀ ਤੁਝੇ ਲਾਖੋਂ ਸਲਾਮ

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਰਹਬਰਿ ਰਾਹੇ ਤਰੀਕਤ ਅੱਸਲਾਮ
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਮਸ਼ਾਲੇ ਬਜ਼ਮੇ ਹਕੀਕਤ ਅੱਸਲਾਮ

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਮਾਲਕਿ ਤਾਜਿ ਵਲਾਇਤ ਅੱਸਲਾਮ
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਵਾਰਸਿ ਤਖਤਿ ਰਸਾਲਤ ਅੱਸਲਾਮ

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਸਾਕੀ ਪੈਮਾਨਾ ਸਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ
ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਮੁਰਸ਼ਦਿ ਸੈ ਖਾਨਾ ਸਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ

ਅੱਸਲਾਮ ਐ ਮੀਠੀ ਨੀਦੋਂ ਸੋਨੇ ਵਾਲੇ ਮਾਹ ਰੂ
ਦੇਖ ਤੋ ਘੁੰਗਟ ਉਠਾ ਕੇ ਆਰਜ਼ੇ ਜ਼ੋਬਾ ਸੇ ਤੂ

ਬਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ 'ਹਾਫ਼ਜ਼ਿ' ਬਿਸਮਿਲ ਕੀ ਆਖੋਂ ਸੇ ਲਹੂ
ਇਕ ਨਜ਼ਾਰੇ ਸੇ ਤੂ ਕਰ ਦੇ ਬੋਠਿਆਜ਼ੇ ਆਰਜ਼ੂ

ਤੇਰੇ ਜੋਬਨ ਕਾ ਗੁਲਿਸਤਾਂ ਫੂਲਤਾ ਫਲਤਾ ਰਹੇ
ਤੇਰੇ ਮਸਤੋਂ ਸੈਂ ਤੇਰਾ ਜਾਮੇ ਕਰਮ ਚਲਤਾ ਰਹੇ

ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਉਸਾਰੀ

ਬਰ ਜ਼ਮੀਨੋ ਕਿ ਨਿਸ਼ਾਨਿ ਕਛੇ ਪਾਏ ਤੂ ਬੂਦ
ਸਾਲਹਾ ਸਜਦਾ ਸਾਹਿਬ ਨਜ਼ਰਾਂ ਖਵਾਹਦ ਬੂਦ

ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਹਦੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੋਵੇਗਾ,
ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੀਕ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੀ ਥਾਂ ਰਹੇਗੀ।

ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰਨ ਦੇ ਕੋਈ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਮਗਰੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਹਾਫਿਜ਼ ਬਰਕਤ ਉੱਲ੍ਹਾ ਜਾਲੰਧਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਰਾਏ ਨਾਲ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਮਿੱਥੇ ਗਏ। ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਚੁਣਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਕੰਮ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਗੇ ਮਰਮਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਛੋਰਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਬੂ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ‘ਤੇ ਢੇਰ ਪੈਸਾ ਲਾਇਆ। ਹਾਲੇ ਅੱਧਾ ਕੰਮ ਬਾਕੀ ਸੀ ਕਿ 47 ਦੀ ਵੰਡ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਸਰਦਾਰ ਲਾਭ ਸਿੰਘ¹ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ 1961ਈ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ।

¹ ਸਰਦਾਰ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਾਲਜ ਲਾਇਲਪੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਨ। ਉਹ ਹਜ਼ੂਰ ਬਾਬੂ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਲਾਸ ਫੈਲੋ, ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਅਪੜਨ ਦਾ ਸੋਫਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੜੀ ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮੁਰੀਦ ਸਨ। ਸੇਵਾਦਾਰੀ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹੋ ਗਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਸ

ਚਮਨੇ ਕਿ ਤਾਕਿਆਮਤ ਗੁੱਲ ਉਰਾ ਬਹਾਰ ਬਾਦਾ
ਸਨਮੇ ਕਿ ਬਰਜਮਾਲਸ਼ ਦੇ ਜਹਾਂ ਨਿਸਾਰ ਬਾਦਾ

ਇਸ ਬਾਗ਼ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਤੀਕ ਬਹਾਰ ਰਹੇ।
ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਮਹਿਬੂਬ ਓ ਜਿਹਦੇ ਸੁਹੱਪਣ 'ਤੇ ਦੋ ਜਹਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਵਣ।

ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਪਵਿਤਰ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। 1947ਈ ਮਗੋਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ 'ਤੇ ਢੇਰ ਪੈਸਾ ਆਪਣੇ ਪੱਲਿਓਂ ਲਾਇਆ ਸਗੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ ਨੂੰ ਇਹਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਹਥੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਅਪੜਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵੀ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਖਿੜੇ ਮਿਥੇ ਸਹੀਆਂ। ਅਖੀਰੀ ਵੇਲੇ ਵਸੀਅਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਵਾਰ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਅੰਬਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਵਣ। ਸੋ ਇੰਜ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ

*ਦਮੇ ਮਸੀਹ ਓ ਚਰਾਗਿ ਬਿਜਰ ਸੇ ਕੇਮ ਤੋ ਠਹੀ
ਕਿਸੀ ਵਲੀ, ਕਿਸੀ ਗੋਸਿ ਜਮਾਂ ਕੇ ਮਲਫੂਜ਼ਾਤ*

ਇਕ ਵਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਰਵੇਸ਼ ਨੇ ਅਪਣਾ ਕੰਬਲ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਕੇ ਮਠਿਆਈ ਖਰੀਦੀ ਅਤੇ ਟਾਂਡਾ ਸ਼ਰੀਫ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਜਾ ਕੰਬਲ ਛੁਡਾ ਲਿਆ। ਰਾਤੀਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਭਾੜਾ ਦੇ ਕੇ ਟੋਰਿਆ।

ਅਰੂਪ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਹਾਫਿਜ਼ ਜਲਾਲ-ਉਦ-ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲਾਂ ਵਹਾਬੀ ਸਨ। ਫਿਰ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਹਿਲੀ ਦੇ ਸਦਕੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਹੋਏ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਰਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ‘ਤੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹਾਫਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਯਾਰੂਵੀਂ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ ‘ਤੇ ਦੱਬੇ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਟਿਪਣੀ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਹਾਫਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ। ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਹਾਫਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਬੜੀ ਠਰਮੀ ਸਹਿਤ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹਾਫਿਜ਼ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਰੂਵੀਂ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ ‘ਤੇ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅੱਥਰੂ ਵਗ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਵਿਤਰ ਸਰੀਰ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਾਫਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਹਾਫਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਿਰ ਕਦੀ ਐਸੀ ਤਕਰੀਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਿਹਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵਹਾਬੀਅਤ ਦੀ ਬੋ ਆਏ।

ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਬਿਆਨ ਫ਼ਰਮਾਈ:

ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਤਰਖਾਣ ਕਸੀਦਾ ਗ਼ੋਸੀਆ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਆਉਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਉਹਦੀ ਸ਼ਰਗਵਾਸੀ ਦਾ ਵੇਲਾ ਠੇੜੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਮੰਨਦਾ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਸਾੜਨਾ ਨਾ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣਾ, ਉਹ ਦਫ਼ਣਾ ਦੇਣਗੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਸਭ ਮੰਨ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਉਹ ਕਹਿਣੀ ਕਰਨੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਨਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਲੱਗੇ। ਸਾਰਾ ਬਾਲਣ ਸੜ ਗਿਆ ਪਰ ਕਫ਼ਨ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ ਬਾਲਣ ਤੇ ਘਿਓ ਪਾ ਕੇ ਅੱਗ ਲਾਈ ਗਈ ਪਰ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਅਖ਼ੀਰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਲਾਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸਲਾਮੀ ਢੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਣਾ ਦਿਤਾ।

ਯਾ ਗ਼ੋਸੇ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਨੂਰੇ ਹੁਦਾ, ਮੁਖ਼ਤਾਰੇ ਨਬੀ, ਮੁਖ਼ਤਾਰੇ ਖ਼ੁਦਾ
ਸੁਲਤਾਨੇ ਵਲਾਇਤ ਕੁਤਬੇ ਅੱਲਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਜਲਾਲ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ
ਅਤੇ ਅਸਮਾਨ ਹੈਰਾਨ ਹਨ।

(ਖ਼ਾਜਾ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼)

ਐ ਗ਼ੋਸੇ ਮੁਅੱਜ਼ਮ, ਨੂਰੇ ਹੁਦਾ, ਮੁਖ਼ਤਾਰੇ ਨਬੀ, ਮੁਖ਼ਤਾਰੇ ਖ਼ੁਦਾ,
ਸੁਲਤਾਨੇ ਵਲਾਇਤ, ਕੁਤਬੇ ਅੱਲਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਜਲਾਲ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ
ਅਤੇ ਅਸਮਾਨ ਹੈਰਾਨ ਹਨ।

ਤੁਈ ਸ਼ਾਹ ਹਮਾ ਸ਼ਾਹਾਂ ਹਮਾ ਸ਼ਾਹਾਂ ਗਦਾਏ ਤੂ
ਗਦਾਯਾਨੇ ਜਹਾਂ ਯਾ ਬੰਦ ਅਜ਼ ਤੂ ਸ਼ਾਨੇ ਸੁਲਤਾਨੀ

(ਖ਼ਾਜਾ ਕੁਤਬ ਸਾਰਿਬ)

ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਓ। ਸਾਰੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੁਹਾਡੇ
ਮਾਂਗਤ ਨੇ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫ਼ਕੀਰ ਆਪ ਕੋਲੋਂ ਸੁਲਤਾਨੀ ਦੀ
ਸ਼ਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਨ ਆਮਦਮ ਬਾ ਪੇਸ਼ ਤੂ ਸੁਲਤਾਨੇ ਆਸ਼ਿਕਾਂ
ਜ਼ਾਤੇ ਤੂ ਹਸਤ ਕਿਬਲਾ ਈਮਾਨੇ ਆਸ਼ਿਕਾਂ
ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਕੋਣ ਜੁਜ਼ ਤੂ ਕਿਸੇ ਨੀਸਤ ਦਸਤਗੀਰ
ਦਸਤਮ ਬਗੀਰ ਅਜ਼ ਕਰਮ ਐ ਜਾਨੇ ਆਸ਼ਿਕਾਂ

(ਮਖ਼ਦੂਮ ਅਲੀ ਅਹਿਮਦ ਸਾਬਰ ਕਲੀਰੀ)

ਐ ਆਸ਼ਿਕਾਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।
ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਾਤ ਆਸ਼ਿਕਾਂ ਦੇ ਈਮਾਨ ਦਾ ਕਿਬਲਾ ਹੈ,
ਦੋਵਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਵਾ ਕੋਈ ਦਸਤਗੀਰ ਨਹੀਂ।
ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਨਾਲ ਫੜ ਲਓ ਆਸ਼ਿਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ।

ਸਗਿ ਦਰਗਾਹੇ ਜੇਲਾਨੀ
ਬਹਾ-ਉਲ-ਹਕ ਮੁਲਤਾਨੀ

(ਹਜ਼ਰਤ ਬਹਾ-ਉਲ-ਹਕ ਜ਼ਕਰੀਆ ਮੁਲਤਾਨੀ)

ਬਹਾ-ਉਲ-ਹਕ ਮੁਲਤਾਨੀ, ਜੇਲਾਨੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਕੁੱਕਰ ਹੈ।

ਖੁਦਾਵੰਦੇ ਬਹੱਕੇ ਸ਼ਾਹਿ ਜੇਲਾਂ
ਮੋਹਈ-ਉੱਦੀਨ ਗ਼ੋਸ ਓ ਕੁਤਬੇ ਦੋਰਾਂ
ਬਕੁੱਨ ਖਾਲੀ ਮਰਾ ਅਜ਼ ਹਰ ਖਿਆਲੇ
ਵ ਲੋਕਿਨ ਆਂ ਕਿ ਜੋ ਪੈਦਾਸਤ ਹਾਲੇ

(ਅਲਹਾਜ਼ ਮੁਹੰਮਦ ਇਮਦਾਦ ਉਲੂ ਮਹਾਜਰ ਮੱਕੀ)

ਐ ਰਬ ਸ਼ਾਹੇ ਜੇਲਾਂ ਮੋਹਈ ਉੱਦੀਨ ਗ਼ੋਸ ਅਤੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਕੁਤਬ
ਦਾ ਵਾਸਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਵੋ, ਸਿਵਾਏ ਉਸ
ਚਿਰਾ ਦੇ ਕਿ ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਸੁਰਤੀ ਜੁਝਦੀ ਹੈ।

ਐ ਸਬਾ ਅਜ ਮਨ ਬਾਠ ਸੁਲਤਾਨੇ ਗੋਲਾਨੀ ਬਗੋ
ਸੋਖਤਮ ਅਕਨੋ ਬਿਆ ਬਰਬਾਦਾ ਖਾਕਸਤਰਮ
ਮਰਦਮ ਅਜ ਗ਼ਮ ਅਲਗਿਆਸ, ਐ ਗੋਸੇ ਆਜ਼ਮ ਅਲਗਿਆਸ
ਵਕਤ ਆਂ ਆਮਦ ਕਿ ਬਨੁਮਾਈ ਜਮਾਲਿ ਅਨਵਰਮ

(ਸ਼ਾਰ ਅਬੁਲ-ਮੁਆਲੀ)

ਐ ਵਾਅ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਸੁਲਤਾਨ ਗੋਲਾਨੀ ਨੂੰ ਆਖੀਂ ਮੈਂ ਸੜ ਗਿਆਂ,
ਹੁਣੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚੇ ਕਿ ਮੈਂ ਬਰਬਾਦ ਸੜ ਚੁੱਕਿਆ ਵਾਂ।
ਮੈਂ ਗ਼ਮ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ। ਮਦਦ ਕਰ ਐ ਗੋਸੇ ਆਜ਼ਮ ਮਦਦ,
ਹੁਣ ਵੇਲਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਸਨ ਦਾ ਠੂਰ ਵਿਖਾਓ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕਪੂਰ ਬੱਲਾ
ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਕੋਲ ਅੱਪੜੇ। ਉਥੇ ਮੇਲਾਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ
ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਸਲਾਮ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ
ਮੌਲਵੀ ਨਵਾਬ ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਅਰਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ
ਉਹ ਸਲਾਮ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ
ਕਾਪੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਸਲਾਮ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਦੇ
ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਚੋਖੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ ਪਰ ਅਦਬ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਮ ਨਾ
ਮਾਰਿਆ। ਅਰਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਤੁੱਕ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਸੁਰੀਲੀ ਅਵਾਜ਼
ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ। ਦੂਜੀ ਤੁੱਕ ਕੁਝ ਹੌਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਤੁੱਕ 'ਤੇ ਗਲਾ
ਬਿਲਕੁਲ ਰੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਨਾ ਠਿਕਲ ਸਕੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਚੁਪ ਹੋ
ਗਏ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਸਲਾਮ ਪੜ੍ਹਿਆ।

ਦਰਬਾਰ ਮਨਸੂਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰੋਹਣੇ ਦਾ ਬਦਹਜ਼ਮੀ ਕਾਰਨ
ਪਾਖ਼ਾਨਾ ਠਿਕਲ ਗਿਆ। ਜਿਹਦੇ ਕਾਰਨ ਬਿਸਤਰ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ
ਬੰਦਾ ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਗੰਦੇ ਕੱਪੜੇ ਲੈ ਕੇ ਧੋਣ ਵਾਸਤੇ ਚਲਿਆ। ਸਰਕਾਰ
ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਹੈ? ਸਰਕਾਰ ਨੇ
ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਗੰਦਾ ਕੱਪੜਾ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮਲੰਗ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ
ਪਾਲੀ ਪਾਂਦੇ ਜਾਓ ਅਤੇ ਆਪ ਕੱਪੜਾ ਰਲ ਕੇ ਧੋ ਲਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ
ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਪਿੰਡ ਚਟਾਲਾ
ਵਿਚ ਰੋਣਕ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਆਪ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ

ਝੰਗੀ ਤੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਪੀਰ ਬਾਬਾ ਬਖ਼ਤ ਜਮਾਲ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਇਕ ਮਲੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਜਾਣ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮਲੰਗ ਨੇ ਪੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲੋ ਪੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਮਲੰਗ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ਤੇ ਇਹ ਜਾਣੋ ਉਹ ਮਲੰਗ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਮਲੰਗ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੁਝ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਰਹੋ ਯਾਂ ਚਲੋ ਜਾਵੋ, ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਵਰ੍ਹੇਵਾਰ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦਾ ਅਖ਼ੀਰੀ ਦਿਨ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਕਮਰਾ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪ ਬਾਹਰੋਂ ਅੰਦਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ। ਪਵਿਤਰ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਜਲਾਲ ਵਿਖਾਲੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਲੋਕ ਸ਼ਾਹ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਸੀ। ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਾਓ ਸਭ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰ। ਇੰਜ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪੀਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਸਤਾਖ਼ੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਮਰਦੂਦ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਭਾਈ ਲੋਕ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਕਬਰਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆਪ ਠਹਿਰ ਗਏ। ਭਾਈ ਲੋਕ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਸ ਰੁਪਈਏ ਦਾ ਨੋਟ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਰੱਖ ਲੈ ਮੈਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਹੱਥ ਨਾ ਖਿੱਚਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ। ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗਾ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਤੇ ਦੌਲਤ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਖ਼ਰਚ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਕੁਝ ਪਰਵਾ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਉਹ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਖੁੱਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਖੁੱਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇਕ ਢੰਗ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਰੱਖ ਲੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਦੇ ਦੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਇਮਾਮ ਦੀਨ ਮਲੰਗ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਰਾਜ਼ ਹੋਏ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ “ਬਜ਼ੁਰਗੋ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ।” ਮਲੰਗ ਸਾਹਿਬ ਫ਼ੌਰਨ ਪੈਰੀਂ ਡਿਗ ਪਏ ਅਤੇ

¹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਿਸ਼ਤੀਆ ਦੀ ਨਿਸ਼ਬਤ ਇਸ਼ਕੀਆ ਹੈ। ਜੇ ਮੁਰੀਦ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪੀਰ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ।

ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਵਾਰਿਸ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਹੋਰ ਕੋਣ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਹਦਾਇਤ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਓ।

ਦਸੂਹਾ ਦੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ 'ਤੇ ਆਪ ਬਹੁਤ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਫ਼ੁਰਮਾਣ ਲੱਗੇ। ਆਪ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਹੱਕ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਨੇ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੁੰਡੇ 'ਤੇ ਰਾਜ਼ ਖੁੱਲ ਗਏ। ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਫਿਰ ਕਦੀ ਇੰਜ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਉਮਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਹਿਕਾਇਤ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਿਆਨ ਫ਼ੁਰਮਾਈ ਸੀ।

1935ਈ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਡਾਢੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਘਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਖ਼ਤ ਨੂੰ ਤਾਰ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਫ਼ੋਰਨ ਆ ਜਾਵੋ। ਸੋ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਫ਼ੋਰਨ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਬਿਮਾਰ ਵੇਖ ਕੇ ਚੋਖੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ। ਰੱਬ ਦੀ ਬਾਰਗਾਹ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਸੇਹਤ ਵਾਸਤੇ ਦੁਆ ਫ਼ੁਰਮਾਈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸੇਹਤ ਵਾਸਤੇ ਦੁਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਇੰਜ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਦੁਆ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਸੋ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋ ਗਏ।

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਦੁਆ ਕਬੂਲ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦੇ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਸੂਰਗਵਾਸ ਹੋਏ।

ਮਲੰਗ ਅਕਸਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ “ਜੇ ਬਾਬਾ ਸਿਰ ਸਵਾਹ ਪੋਲੀ ਹੈ, ਤੇ ਇੱਥੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਛੇਜ (ਸੇਜ) ਆ।” ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪੁਲ ਸਰਾਤ ਵਾਲੋਂ ਬਾਰੀਕ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰ ਤੋਂ ਤਿੱਖਾ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ਼ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਮਨ ਲਿਆ ਤਾਂ ਬੇੜਾ ਪਾਗ਼ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੇੜਾ ਗ਼ਰਕ।

ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਫ਼ਕੀਰ ਆਇਆ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਮੰਗਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਦੁਕਾਨ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੋਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹੋ ਵੇਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਦੁਆ ਕਰ ਸਕਦਾਂ। ਖੁੱਲੇ ਰਿਜ਼ਕ ਵਾਸਤੇ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਵਾਸਤੇ,

ਸੇਹਤ ਵਾਸਤੇ ਗੱਲ ਕੀ ਜਿਸ ਸ਼ੈ ਵਾਸਤੇ ਦਿਲ ਚਾਹਵੇ ਦੁਆ ਕਰਾ ਲਵੋ
ਪਰ ਉਹਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੁਝ ਕਦਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਪਣਾ ਸਵਾਲ ਜਾਰੀ
ਰੱਖਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਫਿਰ ਪਹਿਲੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ।
ਪਰ ਉਹ ਬਦਨਸੀਬ ਅਪਣੀ ਗਲ 'ਤੇ ਅੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਲੋਕੀ
ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਅਖੀਰ ਆਪ ਨੇ ਉਹਨੂੰ
ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਦੇ ਕੇ ਰੁਖ਼ਸਤ ਕਰ ਦਿਤਾ।

*ਤਹੀ ਦਸਤਾਨੇ ਕਿਸਮਤ ਰਾ ਚਿ ਸੂਦ ਅਜ਼ ਰਹਬਰੇ ਕਾਮਿਲ
ਕਿ ਖਿਜ਼ਰ ਅਜ਼ ਆਬੇ ਹੇਵਾਂ ਤਿਸ਼ਨਾ ਕਾਮ ਆਰਦ ਸਿਕੰਦਰ ਰਾ*

ਕਿਸਮਤ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਤੂੰ ਕੀ ਲਾਭ
ਕਿ ਖਿਜ਼ਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਜਲ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਸਿਕੰਦਰ ਨੂੰ ਪਿਆਸਾ ਮੋੜ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ

ਸਕਰਾਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਖ ਟੀਬੀ ਦਾ ਮਰੀਜ਼ ਆਇਆ। ਸ਼ਫ਼ਾ
ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੁਆ ਕੀਤੀ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਗੁੜ ਖਾ ਰਹੇ
ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਗੁੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨੂੰ
ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਲੈ ਖਾ ਲੈ। ਪਰ ਉਹਦੀ ਭੈੜੀ ਕਿਸਮਤ ਕਿ
ਉਹਨੇ ਗੁੜ ਲੈ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਆ ਪਰ ਖਾਦਾ ਨਾ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ
ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਉਹ
ਖਾ ਲਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

*ਚਾਕ ਕੋ ਤਕਦੀਰ ਕੇ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਰਹੂ
ਸੋਜ਼ਨਿ ਤਦਬੀਰ ਗਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੀਤੀ ਰਹੇ*

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਪਾਕਪਤਨ ਸ਼ਰੀਫ਼
ਦੇ ਉਰਸ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ “ਜਾਂਗਲੀ” ਬੈਠਿਆ
ਸੀ। ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਰਹੇ ਓ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ
ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਉਰਸ ਤੋਂ। ਉਹਨੇ ਝੱਟ ਆਪਣੀ ਚੱਦਰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਵਿਛਾ
ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਉਤੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਵੋ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ
ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਪੈਰ ਚੱਦਰ ਦੀ ਠੁੱਕਰ 'ਤੇ
ਰੱਖਿਆ। ਉਹਨੇ ਚੱਦਰ ਨੂੰ ਚੁਮਿਆ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਲਾਇਆ।

ਕੁਝ ਭਾਈ (ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਰੀਦ) ਕਲੀਅਰ ਸ਼ਰੀਫ ਜਾਵਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਓ, ਉਧਰ ਹੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ। ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਰੁੱਝ ਜਾਣਾ।

ਇਕ ਬੰਦਾ ਅਤੇ ਸਵਾਲੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਤਾਵੀਜ਼ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੇ ਢਾਈ ਰੁਪਈਏ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਰੱਖ ਲਵੋ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਠੇਕਾ ਬੋਝਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਫਕੀਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਇਹ ਵਾਜ ਮਾਰੀ: “ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਖੈਰ” ਆਪ ਨੇ ਕੁਝ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਉਹ ਇਹੋ ਵਾਜ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਦਿੰਦੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਇਕ ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਗੰਢ ਬਣ ਗਈ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਵਾਜ “ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਖੈਰ” ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਬੰਦਾ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਮਗਰੋਂ ਬਿਨਾ ਆਗਿਆ ਦੇ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹਨੂੰ ਹੋਰ ਰੋਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬਸਤੀ ਸ਼ੇਖ ਦਰਵੇਸ਼ ਵਿਚ ਮੀਆਂ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਕੱਵਾਲ ਕੋਲ ਰੋਣਕ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਮਗਰੋਂ ਅਚਣਚੇਤ ਆਪ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਦਲ ਗਈ। ਕੁਰਤਾ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪਵਿਤਰ ਦਸਤਾਰ ਪੁਰਜ਼ੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਲਓ “ਇਸੇ ਉਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਆਂ” ਬੜੀ ਬੇਚੀਨੀ ਵਿਚ ਰੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ 'ਤੇ ਇਹੋ ਸਥਿਤੀ ਛਾ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਰੋਣ ਤੇ ਚਿਲਕਣ ਲੱਗੇ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਬਸਤੀ ਦਾਨਿਸ਼ਮੰਦਾਂ ਤਸ਼ਰੀਫ ਲੈ ਗਏ। ਕਈ ਦਿਹਾੜ ਤੀਕ ਇਹੋ ਅਵਸਥਾ ਰਹੀ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਝੰਡਾ ਤੇਲੀ, ਵਠ ਸਵੇਂਠੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪੁੱਠੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਪ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੋਲ ਬਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੀਰ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ। ਸਗੋਂ

ਇਕੱਲਾ ਬੈਠਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਨਮਾਜ਼ ਵੀ ਕਿਬਲੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਕਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਅਤੇ ਸਿਜਦੇ ਵੀ ਢੇਰ ਕਰਦਾ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਸੀਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਖੈਬੜ ਪੈਂਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਹਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਰਾਤੀਂ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਫ਼ੁਰਮਾ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਉੱਥੇ ਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਟੁਰ ਜਾ। ਇੱਥੇ ਨਾ ਆ। ਤੂੰ ਇਹ ਕੀ ਪੁੱਠੇ ਸਿੱਧੇ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹੈਂ?

ਇਕ ਵਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਨਹੀਂ। ਭੁੱਖੇ ਮਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਰਦੇ ਰਹਿਣ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਦਿਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰ ਚੰਨ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ 13, 14, 15 ਅਤੇ ਦੋ ਸ਼ਬਾ (ਸੋਮਵਾਰ) ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖ ਲਿਆ ਕਰੋ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਭਾਈ ਮੋਅਰਾਜ-ਉਦ-ਦੀਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਰਸ ਸ਼ਰੀਫ਼ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਨਾਲ ਬਥੇਰੀ ਰਕਮ ਵੀ ਲਿਆਂਦੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਏਨੀ ਰਕਮ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ? ਤਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਮੇਰੇ ਪੀਰ ਓ ਮੁਰਸ਼ਦ ਉਰਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਭੇਟ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਭਾਈ ਅਬਦੁਰ-ਰਸ਼ੀਦ ਵੀ ਕੋਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣਾ ਇਹੋ ਚਾਲਾ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਮਾਲ (ਤਿਨ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆ) ਨਾਲ ਰੱਖਦੇ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਸੋਭਾਗ ਨਸੀਬ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਅਬਦੁਰ-ਰਸ਼ੀਦ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਹੈਨ? ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਸਾਰੀ ਪੂੰਜੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਰਕਾਰ ਪਾਕ ਨੇ ਬੜਾ ਪਸੰਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ। ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਓਨਾ ਹੀ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਜਿਨੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਇਕ ਚੋਲੇ ਸਈਅਦ ਅਸਗ਼ਰ ਅਲੀ ਸ਼ਾਹ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਫ਼ਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤੀ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਕਰਵਾਂਦਾ। ਸਈਅਦ ਅਸਗ਼ਰ ਅਲੀ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੋਲ ਇਹਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਰੋਣ ਲੱਗੇ। ਆਪ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜ਼ਲੀਲ ਅਤੇ ਖ਼ਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੁਝ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ 'ਤੇ ਫ਼ਰਾਡ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਬਰਤਰਫ਼ੀ ਤੋਂ ਬਚਿਆ। ਉਸ 'ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਬਣਦੇ ਰਹੇ। ਈ ਐ ਡੀ ਏ ਦੀ ਪੋਸਟ ਤੋਂ ਥਲੜੀ ਪੋਸਟ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਬਰੀ ਰੀਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਿਲਿਆ। ਅਫ਼ਸਰ ਉਹਦੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੁਧ ਰਹੇ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਜ਼ਲੀਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਜਿਵੇਂ ਲੈਲਾ ਦੀ ਗਲੀ ਤੋਂ ਆਏ ਕੁਤੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮਦਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਕ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਆਦਰ ਕਰਨ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗ਼ਾਹ ਤੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨਾਲ ਹਰਿਦਵਾਰ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੁਝਕੀ ਦੇ ਟੋਸ਼ਣ 'ਤੇ ਚੋਖੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਤੋਂ ਲਹਿੰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁਛ ਲਿਆ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ? ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਕੁਝ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮਖ਼ਦੂਮ ਅਲੀ ਅਹਿਮਦ ਸਾਬਰ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਜ ਕੱਲ ਉਥੇ ਉਰਸ ਹੈ। ਲੋਕੀਂ ਉੱਥੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਾਂਦਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਇੱਥੇ ਵੀ ਸਲਾਮ ਕਰਦੇ ਚਲੀਏ। ਸੋ ਆਦਰ ਸਹਿਤ ਉਥੋਂ ਪੈਦਲ ਟੁਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਸਾਮਾਨ ਦੇ ਕੋਲ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ, ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹਨੂੰ ਅਬਦਾਲ ਦੀ ਪਿਦਵੀ ਦਾਣ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਮਖ਼ਦੂਮ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਧਰੇ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਉਹਦੀ ਬੀਵੀ ਨੇ ਬੜੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਨਾ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਨਾ

ਆਇਆ। ਕਿਸੇ ਰਾਜਦਾਨ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਬੇਅਰਥ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਉਹ ਸ਼ਰੀਫ਼ 'ਤੇ ਆਣਾ। ਸੋ ਅਗਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਉਹ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਵੇਦ ਨੂੰ ਮਲੰਗਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਫ਼ਰਿਆਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿਹਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਚਾਵਲਾਂ ਦੀ ਬੁੱਕ ਡਰ ਕੇ ਚਾਰਾਂ ਪਾਸੇ ਖਿਲਾਰ ਦਿਤੀ ਕਿ ਤੇਰੇ ਤੇ ਤੇਰੀ ਸੰਤਾਨ ਲਈ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾ “ਛੱਟਾ” ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਤੇ ਆਪ ਆਪਣੀ ਰਾਹ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਲੀਅਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਗਏ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਚਰਚਾ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਕੋ ਗੱਲ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹਰ ਕੋਈ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਸੈਰ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤੂੰ ਇਸ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਚੰਗਾ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਉਹ ਮੁਰੀਦ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਤੰਦੂਰ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਕੁੜੀ ਰੋਟੀਆਂ ਲਵਾਣ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ “ਕੁੜੀਏ ਹਾਲੇ ਤੇਰੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਕਿ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀਆਂ।” ਉਸ ਮਰਦੇ ਹੱਕ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਇਲੱਲ-ਲਾ ਦਾ ਜਗਾਰਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋਰਾਂ ਤੀਕ ਵੀ ਅੱਪੜ ਗਈ। ਉਹ ਖੂਹ 'ਤੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹੋ ਗੱਲ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਓ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਹੀ ਗੱਲ ਫਿਰ ਆਖੀ। ਹਾਲੇ ਉਹ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਖੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੁਰੀਦ ਇਲੱਲ-ਲਾ ਦੇ ਜਗਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਖੂਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋਰਾਂ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਅਸੀਂ ਨਾ ਆਖਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤੂੰ ਇਸ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਾਹਰ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬੀਰਛਾ ਵਿਚ ਰੋਣਕ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਰਾਤੀਂ ਚੋਕੀਦਾਰ ਨੇ ਵਾਜ ਮਾਰੀ “ਜਾਗ ਵਈ ਓ”। ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪ 'ਤੇ ਅਵਸਥਾ ਤਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰ ਜ਼ਾਰ ਰੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਸਵੇਰ ਹੋ ਗਈ

ਜਾਗਨਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਗ ਲੇ ਅਫਲਾਕ ਕੇ ਸਾਇਆ ਤਲੇ
ਹਸਰ ਤੱਕ ਸੋਤਾ ਰਹੇਗਾ ਖਾਕ ਕੇ ਸਾਇਆ ਤਲੇ

ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਗਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲ-ਉਦ-ਦੀਨ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਆਪ ਪਿੰਡ ਮੀਰਪੁਰ ਵਿਚ ਲਾਲਾ ਇਮਾਮ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਗਰਮੀ ਦਾ ਮੌਸਮ ਸੀ। ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ਰਬਤ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਦੇਰ ਤਾਈਂ ਚੁੱਪ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੌਣ ਓ, ਕਿਧਰੋਂ ਆਏ ਓ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਆਏ ਓ। ਜਦੋਂ ਪੇਸ਼ੀ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹ ਆਓ। ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਨਮਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ੈ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਮਾਜ਼ ਉਸੇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਰੱਬ ਦੀ। ਕੁਝ ਮੁਰੀਦ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪੀਂ ਚਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਇੰਜ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਖੋਤਾ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਡੰਡਾ ਨਾ ਪਏ, ਟੁਰਦਾ ਨਹੀਂ। ਨਾਲੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਸਾਹਿਬ (ਗੜ੍ਹ ਸ਼ੰਕਰੀ) ਮੁਰੀਦ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 12 ਵਰ੍ਹੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਬੁਰਕਾ ਪਾਂਦੇ ਸਨ, ਸੌ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਬੁਰਕਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਜੇ ਕਰ ਮੁਰੀਦ ਪੀਰ ਦੇ ਰੁਕਮ 'ਤੇ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਹਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰਾਮ।

ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੌਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ। ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਫ਼ੁਰਮਾਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਚੋਖੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋਈ। ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ੈ ਦੀ ਭਾਲ ਸੀ, ਉਹ ਲੱਭ ਗਈ। ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਤੀਕ ਬਥੇਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਏਨਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਪਿਦਵੀ ਵਾਲਾ ਫ਼ਕੀਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿਹਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬੰਦੇ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਟੁਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਇਉਂ ਹੈ

¹ ਉੱਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬੜੀ ਘੱਟ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋਈ। ਪਰ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੂਰ ਅੰਦਰ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਚੋਖੀ ਹੋਈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਣਕ ਦਾ ਆਟਾ ਅਤੇ ਚਣੇ ਦਾ ਆਟਾ। ਕਣਕ ਦੇ ਆਟੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਚਣੇ ਦੇ ਆਟੇ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਵੇ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਇਸ ਰਾਹ ਉਤੇ ਟੁਰਨ ਦੀ ਯੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ।

*ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।
ਅਤੇ ਉਸ ਕੰਮ ਦੀ ਰੂਚੀ ਉਹਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।*

ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।
ਅਤੇ ਉਸ ਕੰਮ ਦੀ ਰੂਚੀ ਉਹਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹਜ਼ੂਰ ਗੋਸੇ ਆਜ਼ਮ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕੋਤਕ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਡੁੱਬੀ ਕਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬੇੜੇ ਹੁਣ ਵੀ ਪਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਇਸੇ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਕ ਉਂਗਲ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇੰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਅਪਣੀ ਬਰਕਤਾਂ ਵਾਲੀ ਜ਼ਾਤ ਵੱਲ ਸੀ।

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਅਕਸਰ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਮੁਰਦਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮੁਰਦਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਆਇਆ:

*ਆਜ ਡੀ ਹੋ ਜੋ ਇਬਰਾਹੀਮ ਸਾ ਈਮਾਂ ਹੈਦਾ
ਆਗ ਕਰ ਸਕਤੀ ਹੈ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਗੁਲਿਸਤਾਂ ਹੈਦਾ*

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਰੋਣਕ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਮਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਸਰੀ ਖੀਰ ਦਾ ਦੇਗਚਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁਕ ਕੇ ਸਦਰਪੁਰਾ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਈਆਂ। ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਉੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਰਾਤੀਂ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਕੇ ਆਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ

ਪਵਿਤਰ ਖੜਾਵਾਂ ਨਾਲ ਉਚਨੂੰ ਕੁਟਿਆ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਵਾਪਸ ਟੁਰ ਜਾ।

*ਇਸੇ ਹੋਤੇ ਹੈ ਡਲਾ ਕਿਸ ਕੇ ਨਸੀਬ
ਜੋ ਬਲਾ ਨਾਜਲ ਕਰੇ ਉਸ ਕਾ ਹਬੀਬ*

ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਸਿੱਧੇ ਖਲੋਤੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਖੜਾਵਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਰੱਖੀਆਂ, ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚੁਮਿਆ ਅਤੇ ਸਲਾਮ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਟੁਰ ਗਈਆਂ। ਖੜਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਟਣ ਮਗਰੋਂ ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਮਣਾ ਆਦਰ ਅਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

*ਮਜ਼ਹਬੇ ਇਸ਼ਕ ਅਜ਼ ਹਮਾ ਦੀਨਾਰਾ ਜੁਦਾ ਅਸਤ
ਆਸ਼ਿਕਾਂ ਰਾ ਮਜ਼ਹਬ ਵ ਮਿਲਤ ਖੁਦਾ ਅਸਤ*

ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਧਰਮ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।
ਆਸ਼ਿਕਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਅਤੇ ਕੌਮ ਰੱਬ ਹੈ।

ਪਿੰਡ ਘੋੜੇ ਬਾਹਾ ਦੇ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਹਜ਼ੂਰ ਆਗਿਆ ਬਖਸ਼ਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਲਿਖਾਂ। ਆਪ ਨੇ ਗਿੱਲੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਨਾਲ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ। ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਕੀ ਲਿਖੋਂ ਗਾ। ਇਹੋ ਲਿਖੋਂ ਗਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਘਰ ਜੰਮਿਆ। ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ। ਢੋਲਕੀ ਵਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਗਾਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਆਦਿ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਭੈੜ ਕੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿਣ ਦੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਪੀਰ ਤੋਂ ਮਿਹਰ ਦੀ ਦਾਦ ਮੰਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਮਾਲ ਮੰਗੇਗਾ, “ਸ਼ੈਵਾਂ ਜੋਗਾ ਹੀ ਰਹਵੇਗਾ।”

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬੰਦਾ ਬੜਾ ਘਾਬਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਮੈਂ ਬੜਾ ਭੈੜਾ ਸੁਪਨਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸੁਪਨੇ

ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਵੇਖੋ ਕਿਧਰੇ ਕੰਪ ਵਿਚ ਪਾੜ ਪਿਆ ਹੈ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ, ਫਿਰ ਫਿਕਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਸੁਪਨਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਲਸੂੜੀ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਲਾਇਲਪੁਰ ਦੇ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਪ ਅਕਸਰ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਰਦੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੀਰ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਸਨ। ਦਰਵੇਸ਼ੀ, ਸਰਕਾਰ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਾਨ ਫ਼ੁਰਮਾਈ। ਇਹ ਕੱਵਾਲੀ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਾਦਰੀਆ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੱਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲੋਂ ਮੇਰੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਸਰਕਾਰ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਥਾ ਇੰਜ ਬਿਆਨ ਫ਼ੁਰਮਾਈ:

ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਕੋਲ ਬੀਰਛਾ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਂ। ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਦੀ ਰਾਹ ਆਪਣਾ ਚੁਕਿਆ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਬੀਰਛਾ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸਾਈਂ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਵੱਲ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਪਾਕ ਨੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਚੱਵੀ ਘੰਟੇ ਮਗਰੋਂ “ਲੱਸੀ” ਨਾਲ ਅਫ਼ਤਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਓ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲੀਏ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਕ ਹੋਇਆ। ਜੇ ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਮੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵਾਪਸੀ ਵਾਸਤੇ ਆਗਿਆ ਲੈਣ ਗਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਾਈਂ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਰਹੋ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਵੋ। ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ। ਉਹ ਟੁਰ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਠਹਿਰ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹਰ ਦਿਨ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਅਫ਼ਤਾਰੀ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਪਿਆਲਾ “ਲੱਸੀ” ਦਾ ਪੀਂਦੇ। ਜੇ ਮੈਂ ਵੀ ਰੋਟੀ ਖਾਲੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਮਲੰਗਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ, ਲਸੂੜੀ ਸ਼ਾਹ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਚੁਪ ਰਹੇ। ਸ਼ਾਮੀਂ “ਲੱਸੀ” ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿਆਲਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਾਇਆ। ਇਕ ਪਿਆਲਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਆਪ ਪੀ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਲਾ ਲੰਘਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਛੱਡੀ। ਰਾਤੀਂ ਪੈਰ ਦੱਬਦਾ ਅਤੇ ਦਿਨੋਂ ਪੱਖਾ ਝੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੱਖਾ ਝੱਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਕੁਝ ਦੇਰ

ਮਗਰੋਂ ਫੁਰਮਾ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਬੱਸ ਕਰ ਮੈਂ ਬਸ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਪਰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਪੱਖਾ ਝੱਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਅਕਸਰ ਫੁਰਮਾਏ: “ਸਾਈਂ ਤੇਰੀ ਬਾਂਹ ਲੋਹੇ ਦੀ ਹੈ, ਥੱਕਦੀ ਨਹੀਂ।” ਜੇ ਕਰ ਰਾਤੀਂ ਪਵਿਤਰ ਚਰਨ ਦਬਾਣ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੁਝ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਫੁਰਮਾ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਬੱਸ ਕਰ ਮੈਂ ਬਸ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਪਰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਪਵਿਤਰ ਚਰਨ ਦੱਬਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 13 ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਗਏ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸਰਕਾਰ ਪਿੰਡ ਦਾਰਾਪੁਰ ਵਿਚ ਰੋਣਕ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਆਪ ਕੁਝ ਪਰੋਹਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਟੁਰ ਪਏ। ਕੋਈ ਮਲੰਗ ਕੋਲ ਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਗਰ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਆਪ ਬਾਗ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਹਣੇ ਟੁਰ ਗਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ “ਸਾਈਂ ਤੇਰਾ ਕੀ ਨਾਂ ਹੈ?” ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਨਾਬ ਇਹ¹ ਹੈ। ਫਿਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹੈ? ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੇ ਹਾਲ ਉਤੇ ਕਰਮ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਫੁਰਮਾਓ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸਾਈਂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਓ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਪਿੱਛੇ ਟੁਰਨ ਲੱਗੇ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ: “ਆਓ ਸਾਈਂ ਜੀ ਦੋੜ ਲਾਈਏ। ਵੇਖੀਏ ਕੌਣ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਦੋੜ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਅਗਾਂਹ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਰਾਤੀਂ ਡੇਰਾ ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਚੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਈਂ ਜੀ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸੋਵੋ। ਸਿਰਹਾਣਾ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ। ਇਸੇ ਰਾਤ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਫੁਰਮਾਈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸਵੇਰ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲਾਇਲਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਘਲ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਲਸੂੜੀ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਮਲੰਗ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਘੱਲਿਆ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਇਲਪੁਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਮਨ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਜਾਲੰਧਰ ਅੱਪੜੇ ਤਾਂ ਮਲੰਗ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਡਾਕ ਖਾਨੇ ਜਾ ਕੇ ਤਾਰ ਦੇ ਆਵਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ? ਉਹਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਟੁਰਨ ਦੀ ਇੱਤਲਾਅ ਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵਾਜੇ ਅਤੇ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਲੈ ਕੇ

¹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਕਦੀ ਇਸ ਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਅਪਣਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਅਸਲ ਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਆਪ ਦੇ ਬੀਰਛਾ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲੱਗਾ।

ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਅੱਪੜ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਜ ਗੱਜ ਕੇ ਸਵਾਗਤ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਦੀ ਲਾਇਲਪੁਰ ਆਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਕੀਤੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਲਸੂੜੀ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਰਸ ਇਕੋ ਹੀ ਤਾਰੀਖ 'ਤੇ ਆ ਗਏ। ਭਾਈ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਕੱਵਾਲ ਨੂੰ ਬੜੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਵਾਂ ਉਰਸਾਂ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਰਸ ਤੋਂ ਚਾਰ ਦਿਹਾੜ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੇ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਹੁਣੇ ਲਾਇਲਪੁਰ ਟੁਰ ਜਾਓ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿਓ ਕਿ ਉਰਸ ਹੁਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ। ਸਣੇਹਾ ਅੱਪੜਦਿਆਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਮਲੰਗ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਰਸ ਹੁਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਓ। ਸੋ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਤੰਬੂ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕੱਵਾਲੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਦੋਗਾਂ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਭਾਈ ਨੇ ਬਾਬਾ ਲਸੂੜੀ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਂ ਕੇਵਲ “ਲਸੂੜੀ ਸ਼ਾਹ” ਹੀ ਆਖ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਏਨੀ ਵੀ ਤਮੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਦਰਬਾਰ ਬਾਬਾ ਲਸੂੜੀ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਹੋਈ। ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਮਾਲਦਾਰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਆਦਰ ਨਾਲ ਨਾ ਲਿਆ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬਾਹਰ ਠਿਕਲ ਜਾ। ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਰੱਬ ਦੇ ਸੰਤ ਦਾ ਨਾਂ ਏਨੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਉਹਨੂੰ ਮਾਫ਼ੀ ਲੱਭੀ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਲਸੂੜੀ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਕੁਰਤਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਨੂੰ ਪੌਂਦੇ ਤੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਪਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵੀਹ ਵੀਹ ਚੋਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੰਝੁਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ।

ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੇ ਜਲਾਲ ਵਾਲੇ ਮਸਤ ਫਕੀਰ ਸਨ। ਪਰ ਵੇਖਣੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ।

ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਅਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ (ਅਰੂਪੀ) ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮੁਰੀਦ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਪੀ ਬੰਦਾ ਵਾਂਗ ਜੇ ਮਗਰੋਂ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਚੇਲਾ ਨਾ ਬਣ। ਮੀਆਂ ਅਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆ ਫ਼ਰਮਾਓ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਪੱਲਾ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਨਾ ਛੁੱਟੇ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਬੈਠ ਫ਼ਰਮਾਈ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ।

ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਅਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਅਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ। ਆਪ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੋਤਕ ਹੋਏ। ਮੀਆਂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰੀਰ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸੀ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ ਅਤੇ ਤਪੱਸਿਆ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਕੇਵਲ ਮੁਹੱਬਤ ਕਾਰਨ ਸਾਰੀਆਂ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਤੈਅ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਗਏ।

*ਜਾਇਕਾ ਜ਼ਾਹਦਾਂ ਬਾ ਹਜ਼ਾਰ ਅਰਬਾਏਂ ਰਸਦ
ਮਸਤਿ ਸ਼ਰਾਬਿ ਇਸ਼ਕ ਬੈਕ ਆਹ ਦਮੇ ਰਸਦ*

ਪੂਜਾਰੀ ਜਿੱਥੇ ਚਾਲ੍ਹੀ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਅੱਪੜਦੇ ਨੇਂਹਨ
ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਮਸਤ ਇਕੋ ਆਹ ਨਾਲ ਅੱਪੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਭਾਈ ਨੂੰ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚਿੱਟੇ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਢਵਾਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਠੋਡੀ ਉਤੇ ਕੁਝ ਵਾਲ ਉੱਗੇ। ਉਹਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਤਰਾ ਨਾ ਲਵਾਈ। ਨੇੜਿਓਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦੋ ਵਾਲ ਹੀ ਆਏ ਹਨ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਏਨੇ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ।

ਦੂਜੀ ਵੱਡੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਜਰਮਨੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਫ਼ਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਆਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਫ਼ਤਿਹ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਬੇਚੀਨੀ ਖਿੱਲਰ ਗਈ।

ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜੰਗ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਫ਼ਿਕਰ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਗਏ। ਸਰਕਾਰ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜੰਗ ਤੋਂ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਹਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇੱਥੋਂ ਨਾ ਜਾਵਣਗੇ। ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕੀਂ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਅਰਾਮ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹੋ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ। ਅਖ਼ੀਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ਤਿਹ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਬਦੀਲ ਨਾ ਹੋਇਆ।

ਸੋਤੇ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਡਕਦੇ। ਇਹ ਵੀ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਕਿ “ਜਿਨ ਫਾਹਾ ਵੱਢਿਆ ਉਹਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ”

ਚੁੰ ਸ਼ਵੀ ਏਸਤਾਦਾ ਅਜ਼ ਬਹਰਿ ਨਮਾਜ਼
ਦਿਲ ਬੁਦ ਦਰ ਗਾਓ ਖਰ ਐ ਹੀਲਾ ਸਾਜ਼

ਦਿਲ ਨਾ ਸੁੱਦ ਹਰਗਿਜ਼ ਖਲਾਸ ਅਜ਼ ਹਿਰਸੋ ਵਆਜ਼
ਗਾ ਨਾ ਕਰਦੀ ਅਜ਼ ਹਜ਼ੂਰਿ ਦਿਲ ਨਮਾਜ਼

ਆਂ ਨਿਮਾਜ਼ਿ ਤੂ ਸੁੱਦ ਆਖਿਰ ਤਬਾਹ
ਫ਼ਿਕਰਿ ਬਾਤਿਲਹਾ ਕੁੰਦ ਰੂਅਤੇ ਸਿਆਹ

ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਨਮਾਜ਼ ਲਈ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈਂ ਐ ਬਹਾਨੇ ਬਾਜ਼।
ਤੇਰਾ ਮਨ ਢੰਗੇ ਤੇ ਖੋਤੇ ਵਿਚ ਅਝਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਦਿਲ ਲੋਭ ਤੇ ਲਾਲਚ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
ਤੂੰ ਕਦੀ ਪੂਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਨਮਾਜ਼ ਨਾ ਪੜ੍ਹੀ।
ਤੇਰੀ ਉਹ ਨਮਾਜ਼ ਅਖ਼ੀਰ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਅਤੇ ਭੈੜੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇਰਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਰਮ ਨਦਾਰੀ ਕਿ ਗੁਨਾਹ ਮੋਕਨੀ
ਨਾਮਾ ਖੁਦ ਰਾ ਚਿ ਸਿਆਹ ਮੋਕਨੀ

ਸੱਗ ਨਕੁੰਦ ਬਾਸਗਿ ਬੇਗਾਨਗਾਂ
ਆਨਚਿ ਤੂ ਬਾ ਹਜ਼ਰਤੇ ਹੱਕ ਮੋਕਨੀ

ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਗੁਨਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।
ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਮਲਾਂ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਸਿਆਰੀ ਫਰਦਾ ਹੈ।
ਕੁੱਤਾ, ਦੂਜੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ
ਜੇ ਤੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।

ਇਹੋ ਹੁਕਮ ਦੂਜੇ ਜਪ, ਤਪ ਬਾਰੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਡੋਗਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰੀ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ
ਟਿਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਰਾਮ ਬਖਸ਼ ਖੱਤਰੀ ਨੂੰ
ਏਨਾ ਮਾਲ ਦੇਵੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਾ ਆਵਾਂਗਾ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ।
ਚੰਗਾ ਬਾਬਾ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ, ਨਾ ਆਵੀਂ। ਮੇਰਾ ਅੱਲ੍ਹਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ।

ਭਾਈ ਡੋਗਰ ਦੇ ਅਖੀਰੀ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼
ਆਇਆ ਅਤੇ ਟਾਈਫਾਈਡ ਨਾਲ ਬਿਮਾਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ
ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਲਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਪਿਆ। ਚਾਲ੍ਹੀ
ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ। ਇਲਾਜ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪ ਲੋਕਾਂ
ਨੂੰ ਘਲਦੇ ਕਿ ਵੇਖ ਕੇ ਆਓ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਆਪ ਵੀ ਵੇਖਣ
ਜਾਂਦੇ। ਬਿਮਾਰੀ ਭਾਵੇਂ ਲੰਮੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਦਾ ਸਰੀਰ ਮਾੜਾ
ਨਾ ਪਿਆ। ਰੋਗ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਹਾ ਸੀ, ਉੱਜ ਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਇਕ
ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਵੇਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ
ਬੇਰੀ ਕਣਕ ਦੀ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਡੋਗਰ ਦਾ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦੇਵੋ।
ਸੋ ਇੰਜ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹਦੇ ਵਾਸਤੇ
ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਮੰਜੀ ਵਛਾਓ। ਅਤੇ ਇਕ ਚਿੱਟੀ ਚੋਤਰੀ ਵੀ ਵਿਛਵਾਈ ਅਤੇ
ਫਿਰ ਭਾਈ ਡੋਗਰ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਇਸ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਲੰਮਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰ
ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਹਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੋ
ਗਿਆ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।
ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਅਤੇ ਦਾਦ
ਵੇਖ ਕੇ ਡੋਗਰ, ਇਹ ਹਸਰਤ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ ਕਿ ਕਾਸ਼ ਜੀਵਨ ਵਿਚ
ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਡੋਗਰ 'ਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ਕਤ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ। ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਕਿ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਆਪ ਪਸੰਦ ਨਾ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ। ਅਖ਼ੀਰੀ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਆ: ਇਹ ਡੋਗਰ ਦੇ ਪੈਸੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ਨਵਾਜ਼ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਸੁਣ ਲਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਕੀ ਆਖਿਆ? ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਇਉਂ ਚੁਪ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਬੰਦਾ ਸੂਲੀ ਦੇ ਫੱਟੇ 'ਤੇ ਵੀ ਖਲੋਤਾ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਰੱਬ ਦੀ ਮਹਿਰ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਨਿਰਾਸਾ ਕੁਫ਼ਰ ਹੈ।

ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਮਲੰਗ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰਾ ਭੂਰਾ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੋ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: “ਧੋਬੀ ਟੱਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਧੋਲੀ ਪੋਲੀ ਦੇ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਾ ਲਈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੋਹੜ ਲਾਣੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।”

ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਮਲੰਗ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਫ਼ਰਮਾਉ। ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਬਖ਼ਸ਼ੋ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਮੁੰਡਾ ਹੀ ਸਾਂ। ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਰਸ 'ਤੇ ਜਾਵਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਣਿਆ। ਕੱਵਾਲੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਸੂਟ ਬੁੱਟ ਪਾਈ ਬੀਬੀਆਂ ਵੱਲ ਟਿਕਟਿਕੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖਲੋਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਗ਼ੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਅਚਣਚੇਤ ਉਹਦੀ ਸੁਰਤੀ ਜੁੜ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਧੜਮ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਆ ਡਿੱਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਕਾਰਨ ਪੈਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਰੁੱਖ ਨਾਲ ਪੁੱਠਾ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਇਸੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਹਾਲ ਖੇਡਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਿਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਬੱਲੇ ਲਾਹਿਆ ਗਿਆ। ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਚੱਦਰ ਪਾ ਦਿਓ। ਲੋਕੀਂ ਉਹਨੂੰ ਦੱਬਣ ਲੱਗੇ। ਦਬਦਿਆਂ ਦਬਦਿਆਂ ਉਹ ਰੱਬ ਦਾ ਬੰਦਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਖ਼ਾਲੀ ਚੱਦਰ ਰਹਿ ਗਈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮਸਤ ਕਰਮ ਇਲਾਹੀ ਅਤੇ ਚਿਰਾਗ਼ ਸ਼ਾਹ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜ ਪਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਰਲਾ ਕੇ ਇਕੱਠਾ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਖਾਲਾ ਖਵਾਇਆ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਜਿੱਧਰ ਜਿਹਦਾ ਮੂੰਹ ਸੀ, ਉਹ ਉਧਰ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਲੋਕ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨਫ਼ਲੀ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ “ਲੱਸੀ” ਪੀ ਲਵੋ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੀ ਚੁਕੇ ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ “ਲੱਸੀ” ਕਿਉਂ ਪੀ ਲਈ। ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋਈ। ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਖਾਲੇ ‘ਤੇ ਵੀ ਇੰਜ ਈ ਹੋਇਆ। ਖਾਲਾ ਖਾਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਮੰਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਮੰਨ ਲਈ। ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਉੱਥੇ “ਲੱਸੀ” ਆਈ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਪੀਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇੰਜ ਹੀ ਫਿਰ ਘਟਨਾ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮ ਹੋਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਅਫ਼ਤਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਰਬਤ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਵਾਰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਿਖਿਆ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਪ੍ਰਿਖਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਦੂਜੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਮਗਰ ਟੁਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਪੈਰ ਧਰਦੇ, ਮੈਂ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੈਰ ਧਰਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਨਾਲੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਪੈਰ ਨਾ ਰੱਖਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ “ਬਾਬੂ ਜੀ ਪੈਰ ਨਾਲੀ ਵਿਚ ਵੀ ਰੱਖ ਦੇਣਾ ਸੀ।”

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਨਾਲੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪ੍ਰਿਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਮੈਂ ਵੀ ਉੱਥੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸੌਖਿਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਖ ਕਲੀਮ ਕਰਤਾਰਪੁਰੀ ਦੀ ਨਾਅਤ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ, ਜਿਹਦਾ ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਇਹ ਹੈ:

ਫ਼ਖ਼ਰੇ ਜਹਾਂ ਕਹੂੰ ਕਿ ਹਬੀਬੇ ਖ਼ੁਦਾ ਕਹੂੰ
ਹੇਰਾਂ ਹੂੰ ਤੁਝ ਕੋ ਓ ਸ਼ਹੇ ਲੋਲਾਕ ਕਯਾ ਕਹੂੰ

ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਕੀ ਇਹਨੂੰ ਵੀ ਲੋਕੀਂ ਸਿੱਖ ਹੀ ਆਖਣਗੇ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਭਾਈ ਦੀ ਮੱਝ ਨੇ ਕੱਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੇ ਮੱਝ ਵਾਸਤੇ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੈਲੀ ਵਿਚੋਂ ਬਿਨਾ ਆਗਿਆ ਵੱਢ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਚੋਰੀ ਲੱਖ ਦੀ ਵੀ... ਤੇ ਚੋਰੀ ਕੱਖ ਦੀ ਵੀ।” ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਡਿਗ ਪਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਕੀ ਸਮਝ ਲਿਆ।

ਸੁਬਹਾਨ ਅੱਲ੍ਹਾ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦਾ ਕੀ ਸੋਹਣਾ ਢੰਗ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਰਾਤੀਂ ਲੇਫ਼ ਤਾਲੀ, ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਇਕ ਬੰਦਾ ਆਪ ਦੇ ਪੈਰ ਦੱਬ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਮਲੰਗ ਜਿਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਆਪ ਨਰਾਜ਼ ਸਨ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਆਪ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਓ, ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਆਇਆ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਆਪ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਚਲਾ ਜਾ। ਹੱਥ ਨਾ ਲਾ।

ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲ-ਉੱਦੀਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਆਗਰਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ 'ਤੇ ਜਾਵਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ ਆਖੇ ਕਿ ਇਹ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹ ਲੈ, ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ।

ਆਗਰਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਫ਼ਸਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਬੜਾ ਤਪੱਸਵੀ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ ਆਮਿਲ ਸੀ। ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਬੜੇ ਨਿੱਘੇ ਸੰਬੰਧ ਬਣ ਗਏ। ਉਹਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖਣਾ

ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹੋ। ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਆਖਦਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉੱਤੇ ਕਣ ਨਾ ਧਰਿਆ।

ਆਗਰਾ ਵਿਚ ਇਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੁਆਰੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਮੀਂ ਘਰ ਆਉਣ 'ਤੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕੀਂ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੀਆ, ਵਹਾਬੀ ਅਤੇ ਅਹਲਿ-ਸੁੰਨਤ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਅਕਸਰ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ 'ਤੇ ਬੈਹਸ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸਲਾਮ ਵਾਸਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਅਹਿਮਦੀ ਹੋਵੇ, ਸ਼ੀਆ ਹੋਵੇ ਯਾਂ ਵਹਾਬੀ। ਤੈਨੂੰ ਇਹਦੇ ਤੋਂ ਕੀ ਲੋੜ। ਤੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਉਹੋ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਤੇਰੇ ਮੁਰਸ਼ਦ (ਗੁਰੂ) ਦੇ ਹਨ। ਬੈਹਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਬੈਹਸ ਇਸ ਮਿਟ ਜਾਵਣ ਵਾਲੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਤੱਜਣ ਵਿਚ ਵੇਗਣ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਗਰਾ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਕਿਧਰੇ ਨੇੜੇ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦਾ ਪੰਧ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਵੀ ਇਕੋ ਗੱਲ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਸਲਾਮ ਲਈ ਪਿੰਡ ਅਵਾਨਾਂ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਸੋਹਣੀ ਹੈ। ਝਟ ਹੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪੀੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਅਸੂਮ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਅਪਿਵਤਰ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਵੇਖਿਆ। ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਇਹ ਪਾਪ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ? ਚੋਬੇ ਦਿਹਾੜ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਿਛਾਂਹ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਲ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਰੱਖਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਧਰ ਉਧਰ ਨਾ ਵੇਖੋ। ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀੜਾ ਮਕੋੜਾ ਹੀ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਕਤ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੇਲੇ ਦੇ ਸਭ ਹਾਲ ਦੀ ਖਬਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਦਰਵੇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਥਾਂ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਦੂਰੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈਅ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਪਿੰਡ ਖਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਰੋਣਕ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਵਾਸਤੇ ਮਸੀਤ ਗਏ। ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਵੇਲੇ ਹੋ ਕੇ ਕੋਈ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਉੱਥੇ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਆਏ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਏਨੀ ਦੇਰ ਕਿੱਥੇ ਬੈਠਿਆ ਰਿਹਾ? ਏਨੀ ਵੀ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਾਜ਼ਰ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਸਲਾਮ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬੈਠਿਆ ਰਿਹਾ ਮਸੀਤ ਵਿਚ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਬਾਬੂ ਜੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਪਹਿਲੀ ਦੂਜੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਨਾ ਅੱਪੜ ਜਾਵੇ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।”

ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਗੰਨੇ ਦੀ ਰੋਹ ਦਾ ਦੋਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਨੂੰ ਤਿਨ ਪਿਆਲੇ ਪਿਆਏ। ਚੌਖੀ ਠੰਡ ਸੀ। ਢਿੱਡ ਵਾਹਵਾ ਭਰ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਚੋਬਾ ਪਿਆਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਥਾਂ ਉੱਕਾ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਘੁੱਟ ਵੀ ਪੀਤਾ ਤਾਂ ਉਲਟੀ ਆ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਫੜਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਮਜਬੂਰਨ ਪਿਆਲਾ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪੀਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਹਰ ਘੁੱਟ ਦੇ ਨਾਲ ਦਬਾਅ ਘਟਦਾ ਗਿਆ। ਇੱਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਪਿਆਲਾ ਮੁੱਕਣ 'ਤੇ ਤਬੀਆਤ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਅਰਾਮ ਆ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਇਲਪੁਰ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਇੱਥੇ ਇਕ ਘਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਮਕਾਨ ਦੀ ਭਾਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਬੇਆਨਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਜਿਹੜਾ ਹੋਰ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੌਗੜੀ ਵਾਲਾ ਮਕਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਕਮਰਾ ਪਾਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ

ਫੁਰਮਾਇਆ। ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਫਰਸ਼ ਪੁੱਟ ਕੇ ਸੀਮੰਟ ਅਤੇ ਕੰਕਰੀਟ ਦਾ ਬਣਾਨਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਰਜ ਦਿੱਤਾ। ਗੱਲ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਬਹੁਤੀ ਰੁਚੀ ਰਖਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਸਾਫਰ ਵਾਂਗੂੰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੰਦਾ ਚੋਰ ਤੋਂ ਤਲਵੰਡੀ ਨੂੰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਟੁਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਚਰਨ ਮੁਬਾਰਕ ਧਰਦੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ। ਇਸੇ ਸ਼ੁਗਲ ਵਿਚ ਰਾਹੀਂ ਟੁਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਠਹਿਰ ਗਏ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਹੜੇ ਭਾਈ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾ ਲੈਣਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਟੁਰਦੇ ਸਨ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਮੁਰੀਦ (ਚੇਲਾ) ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਦਾਬ (ਸੰਸਕਾਰ) ਆਪੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਈ ਕਿ ਜਾਪ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ 'ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ' ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਮਗਰੋਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਨੇ ਬਾਹਿਰੋਂ ਬਲੌਕਤ ਸ਼ਿਅਰ ਬੜੀ ਲੈ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ:

ਈਦਗਾਹਿ ਮਾ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਕੋਏ ਤੂ
ਅਨਬਸਾਤਿ ਈਦ ਦੀਦਨ ਰੋਏ ਤੂ

ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਗਲੀ ਸਾਡੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਈਦਗਾਹ ਹੈ।
ਹਜ਼ੂਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਨੂੰ ਈਦ ਦਾ ਚੰਨ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਿਅਰ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੈਂ ਉਹ ਸੁਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਮਨ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਦੱਸੋ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਘਬਰਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਬੋਲਣ ਦੀ

ਜੁਰਅਤ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਚੁਪ ਰਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਭਰੀ ਹੋਈ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ:

“ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਗਲੀ ਸਾਡੀ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਈਦਗਾਹ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਨੂੰ ਈਦ ਦਾ ਚੰਨ ਹੈ।”

ਸਰਕਾਰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਪੀਰ ਭਾਈ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਖੇ ਡਰਾਫਟਸਮੈਨ ਸੀ। ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ। ਉੱਥੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਵਣ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਇਕ ਪੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਘੱਲਿਆ:

“ਬੰਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਨਮਾਜ਼, ਰੋਜ਼ਾ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਹਾਲੇ ਤੀਕ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿਓ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਬੈਠਾ ਹੋ ਜਾਵਾਂ।

ਇਹਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਚਾਹੋ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਜਾਵੋ। ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਖ਼ਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਲਿਖ ਘੱਲੋ ਤਾਂ ਜੋ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੇਚਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਰੱਬ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮੁਆਫ਼ ਫ਼ਰਮਾਓ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਨੂੰ ਦਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਬਣਿਆ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਕਿਉਂ ਮੁਰੀਦ ਹੋਇਆ। ਦੂਜਾ ਪੀਰ ਤਾਂ ਠੱਗ ਨਿਕਲਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ:

ਐ ਬਸਾ ਇਬਲੀਸ ਆਦਮ ਰੂਏ ਹਸਤ
ਪਸ ਬਹਰ ਦਸਤੇ ਨਬਾਇਦ ਦਾਦ ਦਸਤ

ਕਿੰਨੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਨ।
ਸੋ ਹਰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਉਸ ਭਾਈ ਦੀ ਕਾਲੀ ਉਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਬਣ ਗਈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਟੇਕ ਸ਼ਾਹ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਰਾਤੀਂ ਆਪ ਅਰਾਮ ਫ਼ਰਮਾਨ

ਵਾਸਤੇ ਲੇਟ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਪੈਰ ਦਬਾਏ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਪੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪ ਸੌਂ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਜਾਵਣ ਲੱਗਾ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਬਸ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਥੱਕ ਗਿਆ। ਇੰਜੇ ਹੀ ਦੋ ਵਾਰੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਹੋ ਗਈ। ਦਿਨੇ ਵੀ ਨਾ ਸੋਇਆ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਵੀ ਇਹੋ ਗੱਲ ਬਣੀ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਤਈ (23) ਦਿਨਾਂ ਤੀਕ ਇਕਤਾਰ ਨਾ ਸੁੱਤਾ ਅਤੇ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ ਜਾਗਦਾ ਰਿਹਾ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਸਵਾਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਨੀਂਦ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਰਾਤੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਜੁੱਸਾ ਖੁਰਕ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਖੁਰਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਸਿਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ: “ਹੋਸ਼ ਕਰ” ਉਹ ਜਾਗਿਆ ਪਰ ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾ, ਜਾ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਨੀਂਦਰ ਆਉਣ ਲੱਗੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਮੁਕੇਰੀਆਂ ਤੋਂ ਜਗਤਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਟੁਰੇ। ਬਰਖਾ ਰੁਤ ਸੀ ਅਤੇ ਕੜਕਦਾਰ ਧੁੱਪ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਮੁਹੱਰਮ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਚੌਖੀ ਗਰਮੀ, ਘੁੱਮਾ, ਰੋਜ਼ੇ ਨਾਲ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਅਤੇ ਪੈਦਲ ਸਫ਼ਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ। ਚੌਖਾ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਵਗਣ ਨਾਲ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਸੁੱਕ ਗਈਆਂ। ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਅੱਪੜ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਦੋ ਤਿਨ ਡੋਲ ਪਾਲੀ ਨਾਲ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਲੋਕੀਂ ਨ੍ਹਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਖੂਨ ਏਨਾ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨ੍ਹਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਜੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੜਨ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਨ ਇਹੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹੀਏ। ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਲੰਘ ਗਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨ੍ਹਾਣਾ ਬੰਦ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬਾਹਿਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਨ੍ਹਾਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰੋ। ਰੋਜ਼ਾ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰ ਲਿਆ। ਇੰਜ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾ (ਵਰੱਤ) ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ? ਨ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਡੋਲ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜੀਵਨ ਤਰ ਇਸ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਰੋਜ਼ਾ ਫਿਰ ਕਦੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਨਾ ਆਇਆ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਭੈੜੀ ਅੱਖਰ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਲੜੇ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਕੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਣੇਹਾ ਘਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਝਗੜਾ ਕਰੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੱਵਾਲ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ, ਫ਼ਤਿਹ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਗਾਣ ਵਾਸਤੇ ਦਰਬਾਰ ਮਨਸੂਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਫੁੰਮਣ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇੱਥੇ ਚੋਕੀ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉੱਥੇ ਜਾਓ। ਕੱਵਾਲਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਚੋਕੀ ਲਾ ਕੇ ਆਓ। ਹਾਲਾਂ ਜੇ ਬਾਬਾ ਫੁੰਮਣ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੜਾ ਸਾੜਾ ਸੀ। ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਇਹ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਰਾ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਸੀ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪ ਪ੍ਰੋਹਣੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਦੇ ਕਿ ਜਾਣਾ ਹੈ ਯਾਂ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕ ਇਹੋ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਫਿਰ ਫ਼ੁਰਮਾਦੇ ਤੂੰ ਦੱਸ ਤੇਰਾ ਕੀ ਇਰਾਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਆਖਦਾ ਕਿ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਫ਼ੁਰਮਾਦੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਤੂੰ ਚਲਾ ਹੀ ਜਾ।

ਇਕ ਵਾਰ ਆਪ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਕੋਲ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਉਹ ਨਿਹਾਲ ਹੋਇਆ ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਤੰਗ ਪਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ “ਉਠਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਯਾਰੀ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਤੰਗ।” ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤੰਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈਂ।” ਨਾਲੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਯਾਰ ਦੀ ਯਾਰੀ ਦਾ ਤਦ ਸਵਾਦ ਹੈ ਜੇ ਯਾਰ ਦੀ ਗਲੀ ਦੇ ਕੱਖ ਵੀ ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਣ।”

*ਐ ਦਿਲ ਨਿਗਾਹਿ ਸ਼ੌਕ ਕੀ ਪਹਿਨਾਈਆਂ ਨਾ ਪੁਛ
ਲਗਤਾ ਹੈ ਕੁਏ ਯਾਰ ਕਾ ਜ਼ਰਾ ਤੀ ਆਫ਼ਤਾਬ*

ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਿਆਂ ਦੂਜੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜੀ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਅਨਾਜ ਨਹੀਂ ਖਾਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਬਾਬਾ ਮੇਰੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਨਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ।”

ਭਾਈ ਗੁਲਾਮ ਨਬੀ ਬਲੋਚੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਉਹ ਧਗਾਣੇ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਪਠੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਰਬਾਰ ਤਜ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ ਤਾਂ ਮਲੰਗਾਂ ਨੇ ਉਹਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਜੇ ਕਰ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਲੁੱਟ ਪੈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਲੁੱਟਣ ਆ ਜਾਵਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਥੋਂ ਇਕ ਤੀਲਾ ਨਾ ਚੁੱਕੀਂ। ਜੇ ਕਰ ਪੀਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਜੇ ਪੀਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ।”

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਦਾਸ (ਮੁਰੀਦ) ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪੀਰ ਭਾਈ ਦੇ ਚਰਨ ਛੂਹ। ਇਸ 'ਤੇ ਉਸ ਮੁਰੀਦ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪਠੇ ਪੂਛਗੇ। ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਫ਼ੋਰਨ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਉਗੁਣ ਹੈ, ਉਹ ਉਗੁਣ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਉਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਦਾ ਜਾਏਗਾ।”

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ “ਦੂਜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਜੇ ਕਰ ਫਕੀਰਾਂ ਕੋਲ ਉਠਣਾ ਬੈਠਣਾ ਵੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਗੱਲ ਹੈ।”

*ਯਕ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸਰੁਬਤਿ ਬਾ ਔਲੀਆ
ਬੇਹਤਰ ਟਜ ਸਦ ਸਾਲਾ ਤਾਅਤੇ ਬੇ-ਰਿਆ*

ਸ਼ਤਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਘੜੀ ਬੈਠਣਾ
ਸੋ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਹੀ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਅਜਿਹੇ ਲੋਕੀਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਏ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਇੱਕੋ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਉਹ ਉਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਗਿਠੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿਨਤ ਦੀ ਰਾਹ ਹੀ ਫੜਨੀ ਪਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ਕਿ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮਹਿਨਤ ਕਰੇ। ਜੇ ਕੁਝ ਉਹਦੇ 'ਤੇ

ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਨਾ ਕਰੇ॥ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਨਾਹਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਵਿਚ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਉਹਦੀ ਮਹਿਰ ਨਾਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਉਹਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਦਲ ਜਾਵੇ।

ਹਜ਼ਰਤ ਸ਼ੇਖ ਅਬੂ ਸਈਦ ਅਬੁਲਖੈਰ ਨੇ ਕੀ ਸੋਹਣੀ ਗੱਲ ਆਖੀ:
ਬਾਜ਼ ਆ ਬਾਜ਼ ਆ ਹਰ ਆਨਚਿ ਹਸਤੀ ਬਾਜ਼ ਆ
ਗਰ ਕਾਫ਼ਰ ਵ ਗਬਰ ਵ ਬੁੱਤਪ੍ਰਸਤੀ ਬਾਜ਼ ਆ
ਈ ਦਰਗਹਿ ਮਾਦਰਗਹਿ ਨਾਉਮੀਦੀ ਨੀਸਤ
ਸਦ ਬਾਰ ਅਗਰ ਤੋਬਾ ਸ਼ਕਸਤੀ ਬਾਜ਼ ਆ

ਪਰਤ ਆ, ਪਰਤ ਆ, ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ ਪਰਤ ਆ।
ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਕਾਫ਼ਰ ਏਂ ਯਾਂ ਗੱਬਰ ਏਂ ਯਾਂ ਬੁੱਤ ਪੂਜਕ ਏਂ, ਮੁੜ ਆ।
ਇਹ ਸਾਡੀ ਦਰਗਾਹ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਨਹੀਂ।
ਤੂੰ ਜੋ ਵਾਰ ਵੀ ਤੋਬਾ ਤੋੜੀ ਏ ਫਿਰ ਵੀ ਮੁੜ ਆ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰੇ। ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹੇ। ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ, ਕੋਈ ਸਿਜਦਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਸਦਕੇ ਹੀ ਉਹਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਉਹ ਕੀ ਫਕੀਰੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮੂਤਰ ਰਾਹੀਂ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਮੌਕੇ ਤੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਅਲੂਣੀ ਸਿਲ ਹੈ। ਇਹਨੂੰ ਚੱਟ ਚੱਟ ਕੇ ਮੁਕਾਣਾ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਵੇ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਦੀ ਰਾਹ ਬੇਸਵਾਦੀ, ਬੜੀ ਔਖੀ ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਵਾਟ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਕੋਈ ਬਾਲਾਂ ਦਾ ਖਿਡੋਣਾ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਲੋਹਾ ਡੱਠੀ ਵਿਚ ਲਾਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹਥੋੜੇ ਨਾਲ ਨਾ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਹਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

1 ਲੁਕਾਵਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨਾਲ ਬੰਦੇ ਦਾ ਹਉਮਾ ਦਰਿੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਕਿਆ ਖਬਰ ਕਿਤਨੇ ਮਰਾਹਿਲ ਸੇ ਗੁਜਰਨਾ ਹੋਗਾ
ਪੈਕਰਿ ਗੁੱਲ ਕੋ ਹਕੀਕਤ ਮੇਂ ਬਸਰ ਹੋਨੇ ਤਕ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ
ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਏਨਾ ਤਾਂ ਕਰੇ ਕਿ ਘੱਟ ਖਾਵੇ, ਘੱਟ ਸੋਵੇ ਅਤੇ
ਘੱਟ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰੇ। ਬੈਹਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਹ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਮਨ੍ਹਾ ਫੁਰਮਾਏ।
ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਹ ਵੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਆਪਣੇ ਸ਼ੇਖ (ਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਅੰਗ ਸੰਗ ਜਾਣੇ। ਨਾਲੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ
ਹਉਮਾ ਬੰਦੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਾਰੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਤੋਂ ਆਵੇਸਲਾ ਨਹੀਂ
ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਕਦੀ ਹੀਣਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਮਰਦ ਬਾਇਦ ਤਾ ਨਹਦ ਬਰ ਨਫਸ ਪਾ
ਬਗੁਜਰਦ ਅਜ ਸ਼ਹਵਤ ਰਿਰਸ ਓ ਹਵਾ

ਤਾਬੂਦ ਈ ਦੇਵਿ ਨਫਸਤ ਹਮ ਨਸ਼ੀ
ਕੈ ਬੂਦ ਬੀਨਾ ਤਰਾ ਰਸ਼ਮਿ ਯਕੀ

ਐ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਆਮਦੀ ਦਰ ਬੰਦਿ ਨਫਸ
ਨਫਸ ਕਾਫਰ ਰਾ ਬਕਸ਼ ਬਸ਼ਿਕਨ ਕਫਸ

ਖਾਕ ਅਫਸ਼ਾਂ ਬਰ ਸਰਿ ਨਫਸਿ ਲਈਨ
ਰਸ਼ਮਿ ਦਿਲ ਰੋਸ਼ਨ ਕੁਨ ਅਜ ਨੂਰਿ ਯਕੀ

ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮਰਦ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹਉਮੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੱਖੇ।
ਲੋਭ ਅਤੇ ਲਾਲਚ ਦੀ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇ।
ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਤੇਰੇ ਹਉਮੇ ਦਾ ਦਿਓ ਤੇਰਾ ਸੰਗੀ ਹੈ।
ਤੇਰੀ ਦਰਿੜਤਾ ਦੀ ਅੱਖ ਕਿਵੇਂ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
ਤੂੰ ਹਉਮੇ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਕਾਫਰ ਹਉਮੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇ ਤੇ ਪਿਜਰੇ ਨੂੰ ਭੰਨ ਦੇ।
ਲਾਅਨਤੀ ਹਉਮੇ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾ
ਤੇ ਦਿਲ ਦੀ ਅੱਖ ਨੂੰ ਦਰਿੜਤਾ ਦੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰ।

ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅਕਸਰ ਇਹ ਤੁੱਕ ਬੜੀ ਹਸਰਤ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਰੱਖਾ ਨਾ ਕਿਸੀ ਕਾਬਿਲ ਐ ਜ਼ਹਦ ਸ਼ਿਕਨਾ ਤੂ ਨੇ

ਤਪੱਸਵੀ ਦੀ ਮਨੋ ਆਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਲੋਹਾ, ਅੱਗ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਅੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦਾ ਵੀ ਜਦੋਂ ਹੱਕ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਤਾਕਤਾਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਫ਼ਤਾ ਊ ਗੁਫ਼ਤਾ ਅਲ੍ਹਾ ਬੂਦ
ਗਰਚਿ ਅਜ਼ ਹਲਕੂਮਿ ਅਬਦੁਲ੍ਹਾ ਬੂਦ

ਉਹਦਾ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਅਲ੍ਹਾ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਕਿ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਖਿਆ ਗਿਆ।

ਸੁਰਖ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅੱਗ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹੋ ਲੋਹੇ ਦਾ ਲੋਹਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਇਕ ਤਪੱਸਵੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ।

ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਬੜੀ ਭਰਵੀਂ ਅਤੇ ਹਰ ਟੀਕਾ ਟਪਣੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਵੇ ਕਿ ਬੰਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਕਰਾਮਤਾਂ (ਕੋਤਕਾਂ) ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵਣ। ਇਹ ਆਖਣਾ ਕਿ ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਹ ਸ਼ਿਰਕ (ਦੂਈ) ਹੈ।

*ਚਿ ਮੁਮਕਿਨ ਅਸਤ ਜੂਦ ਦਾਗ਼ਿ ਬੰਦਗੀ ਜ਼ਜਬੀ
ਜ਼ਮੀ ਫ਼ਲਕ ਜੂਦ ਵ ਆਦਮੀ ਖੁਦਾ ਨਾ ਜੂਦ*

ਕੀ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਦਾਗ਼ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਜਾਂਦਾ ਰਹਵੇ।
ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਇਕ ਵਾਰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਪਾਰਸ ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਾਰੀਕ ਤੋਂ ਬਾਰੀਕ ਪਰਦਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਲੋਹਾ ਕਦੀ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਕਿਨਾ ਚਿਰ ਇਕੱਠੇ ਪਏ ਰਹਿਣ। ਇਸ

1 ਮੁਰਾਦ ਹਉਮੋ

ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਇਹ ਵੇ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਪਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਰੀਦ ਲੋਹੇ ਦਾ ਲੋਹਾ ਹੀ ਰਹਵੇਗਾ। ਕਦੀ ਕੁੰਦਨ ਨਾ ਬਣੇਗਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ: ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਹੱਥ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਸ਼ੈਅ ਵੀ ਖੋਟੀ ਹੋਵੇ, ਤਦੋਂ ਤੀਕ ਉਹਦਾ ਪਰਾਈਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹਰਾਮ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਆਦਰ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਾਵਾਂ ਵਰਗਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਫ਼ੈਜ਼ (ਫੱਲ) ਉਸੇ ਨੂੰ ਲਭੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਆਦਰ ਕਰੇਗਾ।

*ਅਜ਼ ਖੁਦਾ ਖਵਾਰੀਅਮ ਤੋਫੀਕੀ ਅਦਬ
ਬੇਅਦਬ ਮਹਿਰੂਮ ਮਾਂਦ ਅਜ਼ ਲਤਫਿ ਰੱਬ*

ਖੁਦਾ ਕੋਲੋਂ ਅਦਬ ਦੀ ਤੋਫੀਕੀ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ।
ਬੇਅਦਬ ਰੱਬ ਦੇ ਕਰਮ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ:
“ਤਰੀਕਤ ਹਮਾ ਅਦਬ ਅਸਤ”

ਤਰੀਕਤ (ਫਕੀਰੀ) ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਅਦਬ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਪੀਰਿ ਤਰੀਕਤ (ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ) ਇਕ ਮਿਸਤਰੀ ਵਾਂਗੂ ਹੈ। ਮਿਸਤਰੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਉਚੇਚੀ ਲੱਕੜ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਤਰੀ ਜਿੰਨਾ ਕਾਰੀਗਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਓਨੀ ਹੀ ਸੋਹਲੀ ਵਸਤ ਤਿਆਰ ਕਰੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਵਲੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸ ਜੋਗਾ ਹੈ। ਉਹਦਾ ਕੀ ਕੁਝ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦਾ ਮੁਰਸ਼ਦ (ਗੁਰੂ) ਕਾਰੀਗਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਘੜਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰੰਗ ਰੋਗ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਵੇ ਕਿ ਹੱਥ ਲਾਵਣ ਨਾਲ ਮੁਰਦਾ ਜੀਵਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਚ-ਬਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ:

ਹੀਰ ਸ਼ਖਸੇ ਖੁਦ ਬਖੁਦ ਸ਼ੇਖੇ ਨਾ ਸੁਦ
ਹੀਰ ਆਹਨਿ ਖੁਦ ਬਖੁਦ ਤੇਗੇ ਨਾ ਸੁਦ

ਮੋਲਵੀ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਾ ਸੁਦ ਮੋਲਾਏ ਰੂਮ
ਤਾ ਗੁਲਾਮਿ ਸ਼ੱਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ੇ ਨਾ ਸੁਦ

ਕੋਈ ਬੇਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੁਰਸ਼ਦ (ਗੁਰੂ) ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।
ਕੋਈ ਲੋਹਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤਲਵਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।
ਮੋਲਵੀ ਉੱਕਾ ਮੋਲਾਏ ਰੂਮ ਨਾ ਬਣਿਆ
ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਸ਼ੱਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਦਾਸ ਨਾ ਹੋਇਆ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਮਲੰਗ ਕਿਧਰੇ ਬਾਹਿਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਪਸੰਦ ਨਾ ਸੀ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੀਰ ਆਪਣੇ ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੁਕੜੀ ਆਪਣੇ ਚੂਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਾਂ ਹੇਠ ਲੁਕਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਚੂਚਿਆਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ ਹੁੰਦੀ। ਇਹੋ ਸਥਿਤੀ ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਜਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਪੀਰ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਰੀਦ ਕੁਤਬ ਹੋ ਜਾਵਣ। ਪਰ ਉਹੋ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਹਨੂੰ ਰੱਬ ਚਾਹਵੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਦਰੀ ਤਦ ਹੀ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਦੁੱਧ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਾਗ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਕਰ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਜਾਗ ਲਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਇਹੋ ਉਦਾਹਰਣ ਮੁਰੀਦ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖ ਦੀ ਹੈ।” ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਫ਼ੁਰਮਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਰਜ਼ੂਰ ‘ਬਾਬੂ ਜੀ’ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ : “ਇਹ ਵੇ ਖਰਾ ਦੁੱਧ।”

ਹਾਜੀ ਫ਼ਜ਼ਲ ਮੁਹੰਮਦ ਪੋਗੜੀ ਵਾਲੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਆਪ ਕਬੂਲ ਫ਼ੁਰਮਾ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਕਦੀ ਨਾ ਨਕਾਰਦੇ। ਹਾਜੀ ਫ਼ਜ਼ਲ ਕਈਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦੇ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦ ਕਰਵਾਂਦੇ। ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮੁਹੰਮਦ ਸਦੀਕ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬੈਅਤ ਦਾ ਸੋਭਾਗ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਇਆ,

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਬੈਅਤ ਫ਼ੁਰਮਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਬੈਅਤ ਹੋਣ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਣ ਫ਼ਰਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਟਾਲਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਆਖਣ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਫ਼ੁਰਮਾ ਲਿਆ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਉੱਕਾ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਯਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਰਾ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹਦੀ ਥਾਂ ਮੁਰੀਦ ਅਤੇ ਪੀਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ।

ਮੁਰੀਦ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਮੁਰੀਦ ਕਰਵਾਣ ਵਾਸਤੇ ਲਿਆਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਬੜੀ ਘਬੀਰਤਾ ਨਾਲ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੋਂ ਤੋਂ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮੁਰੀਦ ਕਰਵਾਣ ਲਈ ਨਾ ਲਿਆਣਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਮੁਰੀਦ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਦਿਲ ਚਾਹਵੇ ਟੁਰ ਜਾਵਣ।

ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਮੁਰੀਦ ਸਨ ਉਹ ਉੱਜ ਦੇ ਹੀ ਹੋ ਗਏ। ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨਿੱਤ ਦੁਖੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਮਰਬੂਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਕਿ ਹੁਣ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕੋਣ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲੀ ਮਰਬੂਤ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਬਾਰਗਾਹ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਿਅਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਮਤਲਬ ਪੁੱਛਿਆ

ਹਰ ਕਿ ਨਾ ਦਰ ਨਮਾਜ਼ ਬਬੀਨਦ ਜਮਾਲਿ ਉ
ਫ਼ਤਵਾ ਹਮੀਂ ਦਹਮ ਕਿ ਨਮਾਜ਼ਸ਼ ਕਜ਼ਾ ਕੁੰਦ

ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਨਮਾਜ਼ ਵਿਚ ਉਹਦਾ (ਰੂਪ) ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ।

ਮੈਂ ਇਹੋ ਫ਼ਤਵਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਨਮਾਜ਼ ਕਜ਼ਾ (ਕਵੇਲ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਏ।

ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਹੁਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ। ਭਾਵੇਂ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਬਣੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਾ ਗਿਆਣ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਨਾਲੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਜਦੋਂ

ਖੂਹ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਭੋਲੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਡੋਰੀ ਪਾਲੀ ਕੱਢਣ ਸਮੇਂ ਇੱਧਰ ਉੱਪਰ ਨੱਸਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਭੋਲੀ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਡੋਰੀ ਇੱਧਰ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਰੱਬ ਦੇ ਜਾਪ ਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦਿਲ 'ਤੇ ਉਹਦੇ ਮਹਿਰ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਾਹ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਘੱਲਿਆ। ਉਹ ਨੇੜੇ ਹੀ ਨਿੱਤ ਨੇਮ ਵਿਚ ਰੁੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚਾਹ ਘੱਲੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਲਾ ਨਾ ਫੜਿਆ। ਇਸ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਹਾਜੀ ਜੀ ਪੀ ਲਵੋ। ਇਹ ਵੀ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਮੇਰਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਕ ਉਹ ਸਮਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਾਈਂ ਮੋਲੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁੱਕਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਮੇਰੇ ਰੱਬੋਂ ਹੁੱਕਾ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਈਂ ਜੀ ਨੂੰ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਫ਼ਕੀਰ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੋਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੇਵਾ ਲੈਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਵਾਂਝਿਆ ਹੋਇਆ ਵਾਂ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ: ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਹੁਣ ਉਹ ਸੋਚਾ ਵਿੱਕ ਗਿਆ।

ਆਂ ਕਦਾ ਬਸਕਿਸਤ ਵ ਆਂ ਸਾਕੀ ਨਮਾਨਦ

ਉਹ ਪਿਆਲਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਕੀ ਨਾ ਰਿਹਾ।

ਭਾਈ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਅਜਮੇਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਉਰਸ 'ਤੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਯਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਰਵੇਸ਼ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਫ਼ਕੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸਲਾਮ ਕਰਦੇ ਓ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ੇਖ਼ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਵਰਗਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਉਥੋਂ ਮੁੜ ਕੇ ਭਾਈ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਉਰਸ ਮੁਬਾਰਕ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਉੱਕਤ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ: ਬਾਬਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਵੱਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਰਨ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਖਾਨ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਮਹਿਫਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਇਕ ਵਾਰਤਾ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਫਲਾਨੀ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ੀ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਵੇਲ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਦਰਵੇਸ਼ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੇ ਨਫਲ ਨਮਾਜ਼ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾ ਕਰ ਕਿ ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਾਕ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਸੰਪੂਰਨ ਪੀਰ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਇਨਾਇਤੁੱਲ੍ਹਾ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹਨੂੰ ਛੱਡੋ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੋ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਖਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਦੁਬਾਰਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ

ਕੁਰਬਾਨ ਸ਼ੁਮ ਬਰ ਖਾਕਿ ਕਦਮ

ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਲਹਾਰੀ ਜਾਵਾਂ

ਭਾਈ ਫ਼ੈਰੋਜ਼ ਦੀਨ, ਮੀਆਂ ਹਸਨ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸਲਾਮ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: “ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਪਿਓ ਦਾ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਦੇਵਾਂ।”

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ: “ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਆਪਣੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕੁਤਬਾਂ ਦੇ ਕੁਤਬ (ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਤ) ਸਨ।

ਹਜ਼ਰਤ ਬਾਬਾ ਲਸੂਝੀ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਕਈ ਵਾਰ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ: “ਇਕ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੀਆਂ ਹਾਫਿਜ਼ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ।”

ਭਾਈ ਪੀਰ ਦਾਦ ਖਾਨ ਨੂੰ ਮੁਲਤਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਖੇ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸੋਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਆਪ ਰੋਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: “ਪੀਰ ਦਾਦ, ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮੁਰੀਦ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਸੈਂ ਤਾਂ ਕੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਰੀਦ ਨਾ ਬਣਾ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਭੈੜ ਹਨ।”

1 ਆਪ ਬੇਹਨ ਪੱਟੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਬੜੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਮਸਤ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਘੜੀ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਆਪ ਨੇ ਕੋਈ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦੋਂ ਚੋਰ ਦਾ ਪਤਾ ਵੀ ਚੱਲ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਘੜੀ ਨਾ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਇਹਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ।

ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇਵਾਰ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕੁਹਾੜੀ ਗਵਾਚ ਗਈ। ਕੁਹਾੜੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ। ਬੜਾ ਲੜਿਆ ਪਰ ਕਿਧਰੇ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਅਖ਼ੀਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਜੇ ਕਰ ਤੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ ਸੈਂ ਤਾਂ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਦਾ। ਕੁਹਾੜੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਥੋਂ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਕੁਹਾੜੀ ਪਵਿਤਰ ਖੜਾਵਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਈ। ਆਪ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਹਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਕੁਝ ਚਿਰ ਅਰੂਪ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਰਹਿ ਕੇ ਪਿੰਡ ਭਾਗੜਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਏ। ਸਿਰ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਦੇਰ ਤੀਕ ਢਾਵਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਰੋਂਦੇ ਰਹੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਹਤ ਚੁੱਕਿਆ, ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਫ਼ੁਰਮਾਈ:

ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਕਿਦਰੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੁੰਡਿਆ ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਫਲਾਣੀ ਥਾਂ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਥਾਂ ਤਾਂ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਹ ਵੀ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਵੀ ਚੱਲ ਪਿਆ ਵਾਂ, ਕਦੀ ਨਾ ਕਦੀ ਅੱਪੜ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਆਖਦਿਆਂ ਉਹਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ।

ਹਿੰਮਤਿ ਮਰਦਾਂ.....ਮਦਦਿ ਖੁਦਾ

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਸਕਰਾਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੈਂਸਲ ਪਈ ਸੀ। ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਚੁਕ ਲਈ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਰੁਕ ਗਏ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ। ਕੀ ਇਹ ਪੈਂਸਲ ਤੇਰੀ ਹੈ? ਉਹਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਜਨਾਬ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਫਿਰ ਕਿਉਂ

ਚੁੱਕੀ? ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹਨੇ ਪੈਂਸਲ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਟੁਰ ਪਏ।

ਦਿਲ ਚੁ ਆਲੂਦ ਦਸਤ ਅੱਜ ਹਿਰਸਿ ਓ ਹਵਾ
ਕੇ ਸ਼ੁਦ ਮਕਸ਼ੂਫ ਅਸਰਾਰਿ ਖੁਦਾ

ਮਨ ਜਦੋਂ ਹਿਰਸ ਅਤੇ ਲੋਭ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
ਰੱਬ ਦੇ ਭੇਤ ਕਦੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਗੇ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ੈਅ ਆਪਣੀ ਨਹੀਂ, ਉਹਨੂੰ ਹੱਥ ਤੀਕ ਨਹੀਂ ਲਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਉਮਰ ਦੀਨ ਲਾਂਗਰੀ ਨੂੰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਫ਼ਲਾਣੀ ਮੱਝ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਗ਼ੁਲਾਮ ਅਹਿਮਦ ਸਾਹਿਬ (ਜਿਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਆਪ ਨੇ ਕੁਰਆਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ) ਨੂੰ ਦੇ ਦੇ ਮਲੰਗ ਨੇ ਰੱਸਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਤੂੰ ਏਨਾ ਮਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਮਾਲ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕਰਨੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਇੰਜ ਹੀ ਕਰਦੇ ਪਰ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਨਾਂ ਯਾਂ ਉਹ ਜਾਨੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ?

ਦੀਨ ਮੁਹੰਮਦ ਕੱਵਾਲ ਪੁੱਤਰ ਮਿਸਰੀ ਖ਼ਾਨ, ਵਸਣੀਕ ਬਸਤੀ ਸ਼ੇਖ਼ ਦਰਵੇਸ਼, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਸੀ। ਉਹ ਬੜਾ ਗ਼ਰੀਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਘੱਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਵੀ ਵਿੱਕ ਗਏ। ਅਤੇ ਇਸੇ ਹਿਰਖ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ। ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬਸਤੀ ਸ਼ੇਖ਼ ਦਰਵੇਸ਼ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਟੁਰ ਜਾਂਦਾ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇੰਜ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਹਦੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਅਚਾਣਚੱਕ ਉਹ ਵੀ ਬੂਹੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿੱਪਰੇ ਲੁਕ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਹਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲਿਆ। ਉਹ ਢਾਵਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਪਾਵਣ ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਲੱਗਾ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: “ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਹੱਥ ਕਿਉਂ ਫੜਦਾ?” ਦੂਜੇ ਦਿਹਾੜ ਉਹਨੇ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਸੱਭ ਕੁਝ ਵਿੱਕ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਵੀ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। “ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਕੀ ਬਣਾਇਆ?” ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ “ਤੂੰ” ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪਸੰਦ ਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਰੱਬ ਤੇਰੇ ਹਾਲ 'ਤੇ ਫ਼ਜ਼ਲ ਕਰੇ। ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਮੈਂ ਉਹਦੀ ਵਿਗੜੀ ਸਵਰਨ ਲੱਗੀ। ਕੁਝ ਗਰਾਮੋਫੋਨ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ ਉਹਦੀਆਂ ਕੱਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਈ ਵਿਚ ਬੜੇ ਪਸੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਵਣ ਲੱਗੇ। ਉਹਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਏਨਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਥੋੜੇ ਹੀ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਧਰੇ ਵੱਧ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣ ਗਈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਕਦੀ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਲ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹਦੇ ਬਾਲਣ ਲਈ ਸੁੱਕਾ ਗੋਬਰ ਹੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇ।

ਕਈ ਲੋਕੀਂ ਮੰਨਤ ਮਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਕੰਮ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੰਨਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ: ਖੁਦਾ ਕੋਲੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਹਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਕਿਧਰੇ ਭੋਂਟਾ ਘਲਦੇ ਯਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰਨ ਲਈ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਭਸਮ ਜ਼ਰੂਰ ਰਲਾ ਦਿੰਦੇ।

ਜਿਹੜੇ ਭਾਈ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਦਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸਲਾਮ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਵਣ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਪ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਸਲਾਮ ਵਾਸਤੇ ਜਾਵਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ। ਆਪ ਖੁਦ ਵੀ ਭੋਂਟਾ ਅਤੇ ਸਲਾਮ ਘਲਦੇ।

ਜੇ ਕਰ ਕਿਸੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੇ ਤਾਂ ਭੋਂਟਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ। ਪਵਿਤਰ ਮਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਲਾਂਦੇ ਫਿਰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਖਲੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ।

ਪਿੰਡ ਮੋਲੀ ਵਿਖੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਇਕ ਬਰਕਤ ਅਲੀ ਨਾਂ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਸੀ। ਚੋਖਾ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਘਰ ਵਾਲੇ ਰੋਵਣ ਲੱਗੇ। ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਰੋਂਦੇ ਕਿਉਂ ਓ? ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਮੇਰੇ ਸ਼ੇਖ (ਗੁਰੂ) ਪਾਕ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਲਿਆਣਗੇ, ਮੇਰਾ ਦੱਮ ਨਹੀਂ ਠਿਕਲੇਗਾ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਮੰਜੀ ਤੋਂ ਬਲੋਂ ਲਾਹ ਦਿਓ। ਘਰ ਵਾਲੇ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਏਨੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਅੰਦਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਕੇ ਬਲੋਂ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

*ਬਾ ਚਿ ਨਾਜ਼ ਰਫਤਾ ਬਾਸ਼ੁਦ ਜਿਜਹਾਂ ਨਿਆਜ਼ ਮੰਦੇ
ਕਿ ਬਵਕਤਿ ਜਾਂ ਸਪੁਰਦਨ ਬਾ ਸਰਸ਼ ਰਸੀਦਾ ਬਾਸ਼ੀ*

ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੁਨੀਆ ਤੂੰ ਕਿਸ ਮਾਣ ਨਾਲ ਟੁਰਿਆ ਹੋਏਗਾ
ਕਿ ਜਾਨ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਅੱਪੜੇ ਹੋਵੋਗੇ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਮਹਿੰਗਾ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਾਅਵਤ ਕੀਤੀ। ਗਰਮਈ ਰੁੱਤ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਘੱਰ ਉਜਾੜ ਵਿਖੇ। ਜਿੱਥੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਟਾਲੀ ਦਾ ਰੁੱਖ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਹਰਾ ਭਰਾ ਨਾ ਸੀ। ਖਾਵਣ ਮਗਰੋਂ ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ: ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਹੀ ਅਰਾਮ ਕਰੋ। ਭਾਈ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਬਲਵੀ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਭੈੜੀ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਾਪਸ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਚੱਲੋ। ਆਪ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸ਼ਰਧਾ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ਹਿਰ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮੁਹੰਮਦ ਬਖ਼ਸ਼ ਰਾਵਲ ਦੇ ਕੋਲ ਤੰਗ ਜਿਹੀ ਕੱਲਰ ਖਾਦੀ ਡਿਊੜੀ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਡੇਰਾ ਹੁੰਦਾ। ਠਾਲੀ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਲੰਘਦੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੰਗਰ ਵਾੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋੜਾ ਚਿਰ ਠਹਿਰਨ ਮਗਰੋਂ ਟੁਰ ਪਏ। ਬਚੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਈ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਦਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਲ ਟੁਰ ਪਏ। ਇਕ ਭਾਈ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਨਾਬ ਹਾਲੇ ਹੋਰ ਰਹਿ ਜਾਵੋ। ਉਹਨੇ ਬੜੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਪ੍ਰਵਾਣਗੀ ਨਾ ਹੋਏ। ਅਖੀਰ ਉਹਨੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਰੋਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ: “ਆ ਜਾ। ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜਾਣ ਚੇ” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਝਟ

ਪਰਤ ਆਏ। ਠੇਡਿਓ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਬੇਆਦਰੀ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ: “ਇੰਜ ਨਹੀਂ। ਬੜੇ ਹੀ ਆਦਰ ਭਰੇ ਸਨ।”

ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਭਾਈ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਅਖ਼ੀਰੀ ਵੇਲੇ ਉਹਨੂੰ “ਵਹਿਮ” ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਹਾਂ।

ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਢੇਰ ਕਰਮ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸੋਫ਼ਾਗ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਖ਼ੀਰੀ ਵੇਲੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਮੰਜੀ ਤੋਂ ਲਾਹ ਦਿਓ।

*ਜਾਨ ਕੁੰਦਨ ਵਿਚ ਆਖ਼ਿਰ ਦੱਮ ਦੇ ਦੇਵੇ ਯਾਰ ਦਿਖਾਈ
ਤਾਂ ਉਹ ਨਜ਼ਾ ਨਾ ਜਾਪੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸ਼ੌਕ ਲਕਾਉਂ ਕਾਈ*

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਉੱਚੀਆਂ ਸ਼ਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹਜ਼ੂਰ ਖ਼ੁਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਮੌਤ ਵੇਲੇ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਉਹਨੂੰ ਦਫ਼ਣਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਇਕ ਮਲੰਗ (ਮੌਲਵੀ ਉਮਰ ਦੀਨ) ਨੇ ਨਿਆਜ਼ ਮੰਨੀ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਅੱਜ ਦਰਬਾਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਉਣ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਗ਼ੌਸਿ ਆਜ਼ਮ ਦੀ ਇੰਨੀ ਲੰਗਰ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਉਸੇ ਦਿਹਾੜੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਆਏ। ਉਹਨੂੰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਮੁਸੀਬਤ ਪਈ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਲੰਗਰ ਮੰਨਿਆ। ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੇਰੀ ਮਨੂ ਦਰਿੜਤਾ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਮਲੰਗ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾ (ਵਰੱਤ) ਰੱਖ ਲਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਰੋਜ਼ਾ ਕਦੋਂ ਅਫ਼ਤਾਰ ਕਰਾਂ। ਆਪ ਨੇ ਗ਼ੁੱਸੇ ਨਾਲ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ। ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਉਮਰ ਦੀਨ ਲਾਂਗਰੀ 1926ਈ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਆਏ। ਕੱਦ ਲੰਮਾ ਅਤੇ ਜੁੱਸਾ ਮਾੜਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਯੂ 65 ਵਰ੍ਹੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਹਾੜਾਂ ਮਗਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬਿਛਾਂ ਤੋਂ ਅੰਬ ਲੁਵਾਣ ਲੱਗੇ। ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਛਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਂਦੇ ਅਤੇ ਉਮਰ ਦਰਾਜ਼ ਆਖ

ਕੇ ਸੱਦੇ ਅਤੇ ਮੁਸਕਰਾਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਉਹ ਅੰਬ ਲਾਹੁੰਦੇ ਰਹੇ, ਇਹੋ ਸੁਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ (ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਰਚੀ ਗਈ) ਤਕਰੀਬਨ ਸੌ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕੀਤਾ।

ਅਕਸਰ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਮਰ ਦਰਾਜ਼ ਦੇ ਅਰਥ “ਲੰਮੀ ਉਮਰ” ਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਕਿ ਜਨਾਬ ਬਹੁਤੀ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼, ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ‘ਤੇ ਸਲਾਮ ਵਾਸਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੌਲਵੀ ਨਵਾਬ ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਖੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛੇ ਬਿਨਾਂ ਰੋਜ਼ਾ ਮੁਬਾਰਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਟੁਰ ਗਏ। ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਯਾਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਆਖੀ ਅਤੇ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਲਾਮ ਆਖੇ ਬਿਨਾਂ ਲੰਘ ਜਾਵਣ ਤੋਂ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: “ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੇ ਆਇਆ ਸਾਂ, ਉਹਦਾ ਵਿਚਾਰ ਮਨ ਵਿਚ ਸੀ।” ਇਸ ‘ਤੇ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ।

ਕੁਝ ਇਕ ਭਾਈ ਅਜਮੇਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸਲਾਮ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ ਅਤੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਭਾਈ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਮਲੰਗ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਇਨਾਇਤੁੱਲ੍ਹਾ, ਕੁਤਬ ਮੀਨਾਰ ਉੱਤੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਵਿਖਾਲੀ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਇਨਾਇਤ ਨੂੰ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਖ਼ਾਜਾ ਕੁਤਬ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਦਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਮੰਜੀ ‘ਤੇ ਸੋਣਾ, ਮਕਾਨ ਦੀ ਛੱਤ ‘ਤੇ ਜਾਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਲਾਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਮਹਿਫ਼ਲ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਅਤ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ, ਜਿਹਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤੁੱਕ ਆਉਂਦੀ ਸੀ:

ਮੁਹੰਮਦ ਕੇ ਮੁੱਹ ਮੇਂ ਖੁਦਾ ਕੀ ਜ਼ਬਾਂ ਹੈ

ਮਹਿਫਲ ਮੁੱਕਣ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਆਖਣਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਚਲੋ ਨਾ ਆਖਿਆ ਪਰ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਭਾਈ ਹਜ਼ਰਤ ਖਵਾਜਾ ਹਾਫਿਜ਼ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਰਸ ਦੇ ਇਕ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਏ? ਉਹਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੰਮ ਪੈ ਗਿਆ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ 'ਤੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਕੰਮ ਕਾਰ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਇਹ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ।

ਗੱਲ ਬਾਤ ਦਾ ਇਹ ਢੰਗ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਨੇ ਕਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਲਾਦ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਰਲਤ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਪ ਦਾ ਅਖੀਰੀ ਸਮਾ ਹੈ। ਆਪ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਚੁੱਕਣ। ਸੋ ਇਸੇ ਵਰ੍ਹੇ ਆਪ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰ ਗਏ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਖੀਰੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਪਿਆਨ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਬਾਰੇ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿੰਤਕ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਛੋਟੀ ਈਦ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਕ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਪੋਗੜੀ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਏ। ਇੱਕੋ ਦੱਮ ਸਰਕਾਰ ਪਾਕ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਅਖੀਰੀ ਰੋਜ਼ੇ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ ਈਦ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਠਾਲ ਜਾਵਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇੱਕ ਦੋ ਮੁਰੀਦਾਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਬਾਕੀ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਮੁਹੰਮਦ ਸਈਦ ਨੂੰ ਬੜਾ ਹਿਰਖ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਮਸੀਤ ਦੇ ਬਾਹਿਰ ਦੁਖੀ ਖਲੋਤੇ ਰਹੇ। ਸਰਕਾਰ ਪਾਕ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਤਸ਼ਰੀਫ ਲੈ ਆਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮੁਹੰਮਦ ਸਈਦ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ: ਸਈਦ, ਈਦ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਈਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਯਾਰ ਦਾ ਮਿਲਣਾ। ਯਾਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਈਦ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਈਦ ਦੇ ਸਲਾਮ ਅਤੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪੀੜ ਨੇ ਸਈਦ ਲਈ ਉਹ ਰਾਤ ਅਤੇ ਅਗਲਾ ਦਿਨ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸ਼ਿਅਰ ਗਾਵਣ ਅਤੇ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਵਿਚ ਬਿਤਾਵਣ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ।

ਇਕ ਵਾਰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ੋਖ (ਗੁਰੂ) ਆਪਣੇ ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਸਧਰ ਵਸਾਈ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਬਾਰਕ ਇਰਸ਼ਾਦ ਤੋਂ ਸ਼ੋਖ ਦੀ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਸੱਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਰਤਵਜ਼ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਮਾਪੇ ਸੱਚੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਟੁਰਨ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਮੁਨਸ਼ੀ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ, ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਤੀਕ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਭੰਗ ਪੀਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੁਮ੍ਹੇ ਦਾ ਦਿਹਾੜ ਸੀ। ਆਪ ਜੁਮ੍ਹੇ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰੀ ਫੁਰਮਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕੀਂ ਵੀ ਨਮਾਜ਼ ਵਾਸਤੇ ਵਜੂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਈ ਮੁਨਸ਼ੀ ਫਿਰ ਆ ਗਿਆ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਜਨਾਬ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਹੈ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ: ਕੀ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਲੈਣੇ ਨੇਂ? ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ: ਸਵੇਰੇ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਨੇਂ, ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਆਖ ਕੀ ਆਖਦਾ ਏਂ? ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ: ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਫੁਰਮਾ ਰਹੇ ਓ, ਇੰਜ ਹੀ ਹਿਸਾਬ ਵਾਲੇ ਦਿਹਾੜੇ ਕਰਮ ਫੁਰਮਾ ਦੇਣਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਮੋਹ ਪ੍ਰਤੀ ਉਹਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਥਾਪੜੀ ਦੇ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ: “ਜਾ ਉਹਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ” ਉਹਦੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਲੋਕੀਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਰ ਉਠੇ ਕਿ ਵਾਰ ਜੀ ਵਾਹ, ਝੱਲੋ ਨੇ ਕੀ ਸੋਹਣੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

*ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਕਮੀ ਹੈ ਮੌਲਾ ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਮੈਂ
ਦੁਨੀਆ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਉਕਬਾ ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਮੈਂ*

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਰਾਂ ਸ਼ਾਹ ਭੀਕ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਗੱਦੀਨਸ਼ੀਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਏ। ਅਮੀਰਾਂ ਵਾਲਾ ਵਸਤਰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੁੱਛਾਂ ਲੰਮਿਆਂ ਅਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੁੰਨੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਆਦਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਕ ਟੋਕਰੀ ਮਠਿਆਈ ਅਤੇ ਦੋ ਗੁਪਈਏ ਭੇਂਟਾ ਵਝੋਂ ਅਰਪਣ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ

1 ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮੁਨਸ਼ੀ 1947ਈ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਸਮੇਂ ਸ਼ਰੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖੋਚਲ ਨਾ ਕਰੋ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਪੀੜ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।” ਗੱਲ ਬਾਤ ਦਾ ਇਹ ਢੰਗ ਏਨਾ ਮਨ ਖਿੱਚਵਾਂ, ਖ਼ਲੂਸ ਅਤੇ ਨਿਮ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਢੇਰ ਆਨੰਦ ਲੱਭਿਆ।

ਚਸ਼ਮਿ ਬਦ ਅਜ ਤੂ ਦੂਰ ਕਿ ਦਰ ਤਰਜ਼ਿ ਦਿਲਬਰੀ
ਖ਼ਤ ਬਰ ਜਮਾਲਿ ਯੂਸਫ਼ਿ ਕਨਆਂ ਕਸ਼ੀਦਾ ਈ
ਫ਼ੈੜੀ ਨਜ਼ਰ ਆਪ ਕੋਲੋਂ ਦੂਰ ਰਹੇ ਕਿ ਦਿਲਬਰੀ ਦੇ ਢੰਗ ਵਿਚ
ਆਪ ਨੇ ਕਨਆਂ ਦੇ ਯੂਸਫ਼ ਦੇ ਹੁਸਨ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਿਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਲੋਕ ਸ਼ਾਹ, ਲਾਇਲਪੁਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਪਤਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਮਲੰਗ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਲੰਗ ਬਣ ਸਕਦੇ ਓ। ਇਹ ਜਿੰਨੇ ਮਲੰਗ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਮਲੰਗ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਨੇ।

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮੇਰੇ ਬੋਝੇ ਵਿਚ ਮੰਜਨ ਦੀ ਡੱਬੀ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਜੁੱਸੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਛੱਡ ਦੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹੁਕਮ ਮਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੋਇਆ, ਜ਼ਬਾਨੀ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਡੱਬੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੇੜੇ ਹਰ ਇਕ ਸੱਪਰ ਹੱਕ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਮੌਲਵੀ ਉਮਰ ਦੀਨ ਮਲੰਗ ਨੇ “ਲਾਂਗਰੀ” ਨਾਲ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ੈਵਾਂ ‘ਤੇ ਬੜਾ ਝਗੜਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਕੁੱਟਿਆ ਵੀ। ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੋਗੜੀ ਵਿਚ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। “ਲਾਂਗਰੀ” ਨੇ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਆ ਕੇ ਮੌਲਵੀ ਉਮਰ ਦੀਨ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ। ਅਤੇ ਪੰਜ ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਲੈ ਭਾੜਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘੱਰ ਟੁਰ ਜਾ। ਤੂੰ ਚਾਲੀ ਵਰ੍ਹੇ ਇੱਥੇ ਰਿਹਾ ਪਰ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਤੂੰ ਪੀਰ ਬਣ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਮੁਰੀਦ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸਨ। ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੋਸ਼ ਉੱਡ

ਗਏ। ਭਾਈ ਪੀਰਾਂ ਦਿੱਤਾ ਬਲਵੀ ਨੇੜੇ ਹੀ ਖਲੋਤਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਉਹਦਾ ਘਬਰਾਅ ਵੇਖ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਦੀ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ੇਖ ਪਾਕ ਦੇ ਸਦਕੇ ਇਹਨੂੰ ਮਾਫ਼ੀ ਦੇ ਦਿਓ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਝਟ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਾਹ! ਦਿਆ ਦੀ ਕੀ ਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਉਹ ਜੀਭ 'ਤੇ ਮਾਫ਼ੀ ਦਾ ਅੱਖਰ ਵੀ ਨਾ ਲਿਆਇਆ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਝੱਟ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀ ਖ਼ੂਬ ਆਖਿਆ ਹੈ

ਰਹਮਤਿ ਹੱਕ ਬਹਾਨਾ ਮੀ ਜੋਇਦ, ਬਹਾ ਨਮੀ ਜੋਇਦ
 ਰੱਬ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਬਹਾਨਾ ਲੱਭਦੀ ਹੈ। ਰੱਬ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਸਿਲਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੀ।

ਧੋਗੜੀ ਵਿਖੇ ਇਕ ਬੰਦਾ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੂਜਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤਪਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਦੇਰ ਤਾਈਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਏਨੀ ਕਠਨ ਤਪਸਿਆ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਚੁਪ ਚਾਪ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਖ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ:

ਜ਼ਿਕਰਿ ਹਬੀਬ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਵਸਲਿ ਹਬੀਬ ਸੇ

ਆਪ ਦਾ ਬਿਆਨ ਮਨ ਖਿੱਚਵਾਂ ਅਤੇ ਸੋਣਤਾਂ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ। ਖ਼ੁਦਾ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹਸਨ ਸੰਜਰੀ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:

ਯਕੀਂ ਬਦਾਂ ਕਿ ਤੂ ਬਹੱਕ ਨਸ਼ਿਸਤਾ ਈ ਸੁਭ-ਓ-ਰੋਜ਼
ਚੁ ਹਮਨਸ਼ੀ ਤੂ ਬਾਸ਼ੁਦ ਖਿਆਲਿ ਨਾਮਿ ਖੁਦਾ

ਯਕੀਨ ਰੱਖ ਕਿ ਤੂੰ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ ਰੱਬ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਿਆ ਹੈਂ
 ਜਦੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਵੇ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਅਕਸਰ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ :ਸ਼ੇਖ ਦੀ ਮਹੱਬਤ ਨਬੀ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ ਮਹੱਬਤ ਹੈ। ਅਤੇ ਨਬੀ ਪਾਕ ਦੀ ਮਹੱਬਤ, ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਮਹੱਬਤ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਆਪ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਮਜਾਜ਼ੀ ਇਸ਼ਕ, ਰੱਬੀ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਪੋੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਹੜਾ ਸਰੀਰਕ ਇਸ਼ਕ? ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਮਜਾਜ਼ੀ ਇਸ਼ਕ

ਗੁਮ ਸ਼ੁਦਨ ਦਰ ਇਸ਼ਕਿ ਤੂ ਤੋਹੀਦ ਮਾ
ਦੀਦਨਿ ਰੂਏ ਤੂ ਸ਼ੁਦ ਇਰਫ਼ਾਨਿ ਮਾ

ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਗਵਾਚਣਾ ਸਾਡੀ ਤੋਹੀਦ ਹੈ
 ਤੁਹਾਡੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਸਾਡਾ ਇਰਫ਼ਾਨ ਹੈ

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਬਰਕਤ ਅਲੀ, ਮੰਜ਼ਿਲ ਇਕੋ ਹੈ। ਜੇ ਬੰਦਾ ਅੱਪੜ ਜਾਏ। ਜਿੱਥੇ ਦਿਨ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਰਾਤ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੇ ਰਾਤ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਦਿਨ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਆਪ ਹੈ, ਰੱਬ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਰੱਬ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਨਹੀਂ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਵੇ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਆਪੇ ਨੂੰ ਮਿਟਾਵਣ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ:

ਤੂੰ ਮਬਾਸ਼ ਅਸਲਾ ਕਮਾਲ ਈਨਸਤ ਵ ਬਸ
ਤੂੰ ਦਰੋ ਗੁਮ ਸੂ ਵਿਸਾਲ ਈਨਸਤ ਵ ਬਸ

ਤੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਮਿਟ ਜਾ। ਬਸ ਇਹੋ ਕਮਾਲ ਹੈ।
ਤੂੰ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਗਵਾਚ ਜਾ। ਬਸ ਇਹੋ ਮਿਲਣ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ: ਹਰ ਗੁਨਾਹ 'ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣਾ ਸੰਪੂਰਨ ਈਮਾਨ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਹਉਮੈ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਕਾ ਮਾਫ਼ੀ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਡੇਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬਾਜ਼ੀਗਰਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਪ੍ਰੇਰਣਿਆਂ ਨੂੰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਾਓ ਖੇਡ ਵੇਖ ਆਓ।

ਦਸਵੀਂ ਮਹੱਰਮ ਦੇ ਦਿਹਾੜ ਮਲੰਗਾਂ ਨੇ ਕੁਝ “ਹਲੀਮ” (ਦਾਲ) ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਆ ਗਏ। ਮਲੰਗਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਆਪ ਲੰਗਰ ਖਾਣੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਅਤੇ ਲੁਕਾਈ ਹੋਈ ਹਲੀਮ ਕੱਢ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝਾੜ ਵੀ ਪਾਈ ਕਿ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦਾ ਖਾਣਾ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁੱਕ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਦਾਨ ਫ਼ਰਮਾਓ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ: ਜੇ ਕਰ ਕੁੱਲੀ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਵੜ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕੁੱਲੀ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਬੜਾ ਬੇਵਸ ਹੈ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸਾਰ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਕ ਜਠਾਜੇ ਨੂੰ ਮੋਢਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਕੀ ਪਤਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੇਕ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਦਕੇ ਆਪਣੀ ਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ: ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਘੱਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਆਏ ਹਨ। ਜੇ ਗ਼ਰੀਬ ਦੇ ਘੱਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਨ ਭਾਗ ਜੋ ਉਹਦੇ ਘੱਰ ਦਰਵੇਸ਼ ਨੇ ਚਰਨ ਪਾਏ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਹਿਰ ਦੀਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਿਮਰਨਾ ਫੇਰਦਿਆਂ ਫੇਰਦਿਆਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਘਿਸ ਗਏ ਪਰ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਦੱਸ ਦਿਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ: ਜੇ ਕਰ ਘਾਸੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਆਖਦਾ।

ਆਪ ਦੀਆਂ ਦਰਗਾਹਵਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਦਰਵੇਸ਼ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ।

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਮਸਤਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਹੋ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸੁਕਰ ਦੇ ਭਾਰ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਏਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਮਾਂਗਤ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਅਨੁਸਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਕਰਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਤੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਅਪੜਨ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਰੱਖਣ, ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੁੰਨਣ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਢੰਗ ਦੇ ਵਾਲ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਵਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ।

*ਆਸ਼ਕੀ ਮਹੁਕਮ ਸ਼ੋ ਅਜ ਤਕਲੀਦਿ ਯਾਰ
ਤਾ ਸੁਦ ਯਜ਼ਦਾਂ ਕਮਨਦਿ ਤੂ ਸ਼ਿਕਾਰ*

ਤੂੰ ਆਸ਼ਿਕ ਹੈਂ। ਯਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗ ਜਾ
ਤਾਂ ਜੇ ਯਜ਼ਦਾਂ ਤੇਰੀ ਕਮਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ

ਆਪ ਅਕਸਰ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ:

1. ਜੋ ਦੱਮ ਗ਼ਾਫ਼ਲ, ਸੋਈ ਦੱਮ ਕਾਫ਼ਰ।
2. ਦਿਲ ਕੇ ਅੰਦਰ ਗ਼ੈਰ ਕੋ ਆਨੇ ਨਾ ਚੇ। ਦਿਲ ਸੇ ਬਾਹਿਰ ਯਾਰ ਕੋ ਜਾਨੇ

ਨਾ ਦੇ

3. ਰੱਬ ਕਾਰ ਵੱਲ, ਦਿਲ ਯਾਰ ਵੱਲ।

ਹਜ਼ਰਤ ਬੂ ਅਲੀ ਕਲੰਦਰ ਨੇ ਇਉਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ
ਹੋਸ਼ ਦਰ ਦਮ ਦਾਰ ਐ ਮਰਦਿ ਖੁਦਾ
ਯਕ ਨਫਸ ਯਕਦਮ ਮਬਾਸ਼ ਅਜ਼ ਹੱਕ ਜੁਦਾ

ਐ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਆਪਣੇ ਦੱਮ ਵਿਚ ਹੋਸ਼ ਰੱਖ
ਇਕ ਸਾਰ ਵੀ ਹੱਕ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ

ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੇਮੁਖੀ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਪਾਪ ਹੈ। ਕੁਝਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ
ਕੁਫ਼ਰ ਹੀ ਆਖਿਆ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜਤਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ
ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ:
“ਉਹ ਲੱਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ” ਉਹ ਮੰਗ ਕੱਚੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ
ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ।

ਡੂਬ ਕਰ ਬੇਹਰਿ ਮਹੱਬਤ ਸੇ ਨਿਕਲਨਾ ਕੈਸਾ
ਪਾਰ ਹੋਨੇ ਕੀ ਤਮੇਨਾ ਹੈ ਤੋ ਡੂਬੇ ਰਹਿਨਾ

ਆਸ਼ਿਕ ਕਿ ਸੁਦ ਕਿ ਯਾਰ ਬਰਹਾਲਿਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਕਰਦ
ਐ ਖ਼ਾਜਾ ਦਰਦ ਨੀਸਤ ਵਗਰਨਾ ਤਬੀਬ ਹਸਤ

ਕਿਹੜਾ ਆਸ਼ਿਕ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਯਾਰ ਨੇ ਉਹਦੇ ਹਾਲ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਕੀਤੀ।
ਐ ਖ਼ਾਜਾ ਦਰਦ ਨਹੀਂ ਵਰਨਾ ਵੈਦ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਜਦੋਂ ਆਦਮ ਨੇ ਕਣਕ ਦਾ
ਦਾਣਾ ਖਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਅੱਲ੍ਹਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਐ ਆਦਮ ਤੂੰ ਕਣਕ ਦਾ
ਦਾਣਾ ਕਿਉਂ ਖਾਦਾ? ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਐ ਰੱਬ ਪਾਪ ਹੋਇਆ। ਇਸ 'ਤੇ
ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਾਕ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਐ ਆਦਮ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚਾ ਕ੍ਰਤਾਪੁਰਖ ਨਹੀਂ
ਮੰਨਦਾ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਕ੍ਰਤਾਪੁਰਖ
ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁਰਾਈ ਤੇਰੇ ਨਾਵੇਂ ਲਾਵਾ

ਗੁਨਾਹ ਅਗਰਚਿ ਨਬੂਦ ਦਰ ਇਖਤਿਆਰ ਮਾ 'ਹਾਫਿਜ਼'
ਤੂ ਦਰ ਤਰੀਕ ਅਦਬ ਕੋਸ਼ ਵ ਗੋ ਗੁਨਾਹ ਜ਼ਿਮਨ ਅਸਤ

ਹਾਫਿਜ਼ ਗੁਨਾਹ ਉੱਜ ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।

ਤੂੰ ਅਦਬ ਦੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਅਤੇ ਆਖ ਗੁਨਾਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਅਯਾਜ਼ ਦਾ ਮਹਿਮੂਦ ਗ਼ਜ਼ਨਵੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਪਿਆਲਾ ਤੋੜਨ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਿੱਸਾ ਵੀ ਬਿਆਨ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਆਪਣੇ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਕਬਰ ਤੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਏਨਾ ਢੇਰ ਅਜ਼ਾਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਛਿੜ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਬਾਬੂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਫ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਓ ਤੁਹਾਡਾ ਤਾਂ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।”

ਹਰ ਕਿ ਬਦਸਤਿ ਇਸ਼ਕ ਤੂ ਸ਼ੁਦ ਕੁਸ਼ਤਾ ਬਰ ਦਰਤ

ਉ ਰਾ ਦਰਾਂ ਜਨਾਬ ਸਵਾਲ-ਓ-ਜਵਾਬ ਨੀਸਤ

ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਰੱਬੋਂ ਤੇਰੇ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਕਤਲ ਹੋਇਆ
ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਜਨਾਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ

ਆਪ ਨੇ ਉਹਦੇ ਹਾਲ ਉਤੇ ਦਿਆ ਫ਼ੁਰਮਾਈ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਬ ਕੁਝ ਘੱਟ ਗਿਆ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਪੀਰ ਭਾਈ ਹਜ਼ਰਤ ਸ਼ੇਖ਼ ਬਰਕਤ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੰਮੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਕਠਨ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀਂ ‘ਫ਼ਨਾ-ਫ਼ੀ-ਸ਼ੇਖ਼’ (ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਣ) ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵਿਚ ਫੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਕਸਰ ਚਾਲ੍ਹੀ ਚਾਲ੍ਹੀ ਵਰ੍ਹੇ ਬਾਹਿਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਮਗਰੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਸ਼ੇਖ਼ ਬਰਕਤ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ “ਕਸ਼ਤੀ ਉਲਟ ਗਈ ਸੀ। ਪੈਂਤੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਉਲਟੀ ਹੀ ਤਰੀ।” ਫ਼ਕੀਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਔਖੀ ਹੈ। ਟਾਵਾਂ ਟਾਵਾਂ ਹੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ

ਈ ਸਆਦਤ ਬਜ਼ੋਰਿ ਬਾਜ਼ੂ ਨੀਸਤ

ਤਾ ਨਾ ਬਖ਼ਸ਼ਦ ਖ਼ੁਦਾਏ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ

ਇਹ ਸਵੈਮਾਨ ਬਾਹਵਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ
ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਰੱਬ ਆਪ ਨਾ ਬਖ਼ਸ਼ੇ

ਇਕ ਵਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ ਮਲੇਰੀਆ ਬੁਖਾਰ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤਪਸਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਖ਼ਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ: ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਫ਼ਾਈ, ਕੰਮਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਪਵਿਤਰਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅੱਲ੍ਹਾ ਰਸੂਲ ਨਾਲ ਬੇਮੁਖ ਨਾ ਹੋਣਾ। ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਸਮਝਣਾ। ਅਲੀਮ (ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ), ਸਮੀਅ (ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ), ਬਸੀਰ (ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ) ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ। ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਖੁੱਜਾ ਨਾ ਦੇਣਾ”

ਐ ਦਰੋਗਾ ਉਮਰਿ ਤੂ ਰਫ਼ਤਾ ਬਖ਼ਵਾਬ
ਅਨਦਕੇ ਮਾਂਦ ਅਸਤ ਉਰਾ ਜ਼ੁਦਯਾਬ
ਉਮਰਿ ਤੂ ਬਾਸ਼ੁਦ ਮਸਾਲਿ ਆਬਿ ਜੋ
ਆਬਿ ਰਫ਼ਤਾ ਬਾਜ਼ ਕੇ ਆਇਦ ਬਜੋ

ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਿ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਸੋਵਣ ਵਿਚ ਲੰਘ ਗਈ।
ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨੂੰ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ,
ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਦੀ ਹੈ
ਲੰਘਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਕਦੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਪੋਗੜੀ ਵਿਚ ਤੋਰੇ ਵੰਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਕੰਬਲ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਭਾਈ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਮਲੰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਤੋਰੇ ਵੰਡੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਤਾਂ ਇਕ ਸਵਾਲੀ ਆ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਕੰਬਲ ਲੱਭ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਪਾਕ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਕੰਬਲ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵੰਡੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਭਲੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਸਵਾਲ ਪਾਈ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਭਾਈ ਗ਼ੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਮਲੰਗ ਦਾ ਤੋਰਾ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਸਵਾਲੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਵਾਸਤਾ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਪਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕੀ ਪਤਾ ਜਿਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹੈ ਯਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਪਰਲੋ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਜਵਾਬ ਮੰਗਿਆ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਭਾਈ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੁਨੀਆ ਨੇ ਇੰਜ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਨੂੰ ਚਿਤਾਰਨ ਦੀ ਵੇਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਆਪੇ ਫਾਤਿਆ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਣ ਛੁਡਾਵੇ। ਬਿਛ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਛ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ:

ਸਰਮੱਦ ਗ਼ਮਿ ਇਸ਼ਕ ਬੁਲਹਵਸ ਰਾ ਨਦਹੰਦ
ਸੋਜ਼ਿ ਦਿਲ ਪਰਵਾਨਾ ਮਗਸ ਰਾ ਨਦਹੰਦ
ਉਮਰੇ ਬਾਇਦ ਕਿ ਯਾਰ ਆਇਦ ਬਕਨਾਰ
ਈ ਦੋਲਤ ਸਰਮਦ ਹਮ ਕਸ ਰਾ ਨਦਾਨਦ

'ਸਰਮੱਦ' ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਗ਼ਮ ਵਾਸਣਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।
ਪਰਵਾਨੇ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਪੀੜ ਮੱਖੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।
ਇਕ ਉਮਰ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਯਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਬੈਠੇ
'ਸਰਮੱਦ' ਇਹ ਦੋਲਤ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ:

ਅਲਿਫ਼ ਇਕ ਦੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਇਕ ਹੋ ਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅੱਛਾ ਪਿਆਰ ਥਾਂ ਥਾਂ
ਥਾਂ ਥਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਹੈ ਬਹੁਤ ਮੰਦੀ ਜਦ ਕੱਦ ਕਰੂਗੀ ਖਵਾਰ ਥਾਂ ਥਾਂ

ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ "ਯਕ ਗੀਰ ਵ ਮਹੁਕਮ ਗੀਰ"। ਥਾਂ ਥਾਂ ਫਿਰਨਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਿਸ਼ਤੀਆ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਉੱਕਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਮਹੱਬਤ 'ਤੇ ਹੀ ਖਲੋਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਜ਼ੂਰ "ਬਾਬੂ ਜੀ" ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਏ ਵਿਚ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਮਹੱਬਤ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾ ਕਰੋ

ਸਰਮੱਦ ਤੂ ਹਦੀਸਿ ਕਾਅਬਾ ਵ ਦੈਰ ਨਕੁਨ
ਦਰ ਵਾਦੀਏ ਸ਼ਕ ਚੋ ਗੁਮਰਹਾਂ ਸੈਰ ਨਕੁਨ
ਰੋ ਸ਼ੇਵਾ ਬੰਦਗੀ ਜ਼ਿਸ਼ੈਤਾਂ ਆਮੂਜ਼
ਯਕ ਕਿਬਲਾ ਗਜ਼ੀ ਵ ਸਿਜਦਾ ਬਰ ਗ਼ੈਰ ਨਕੁਨ

ਸਰਮੱਦ ਤੂ ਕਾਅਬੇ ਅਤੇ ਬੁੱਤਖਾਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰ।
ਸ਼ਕ ਦੀ ਵਾਦੀ ਵਿਚ ਭਟਕਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸੈਰ ਨਾ ਕਰ।

1 ਸ਼ਾਇਦ ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੈਅ ਨੂੰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਜਾਤ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਨਾ ਸਮਝੋ।

ਜਾ ਬੇਦਗੀ ਦਾ ਢੰਗ ਸ਼ੈਤਾਨ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖ,
ਇਕ ਕਿਬਲਾ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਨਾ ਕਰ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ:

“ਮਰੀ ਬੋਲੀ ਪੂਰਬੀ ਸਮਝੋ ਨਾ ਕੋ
ਹਮਰੀ ਬੋਲੀ ਸੋ ਸਮਝੋ ਜੋ ਧੁਰ ਪੂਰਬ ਕਾ ਹੋ”

ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਬਲੋਕਤ ਕਥਾ ਬਿਆਨ ਫ਼ੁਰਮਾਈ:

ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਸਕਰਾਲੇ ਵਾਲੇ ਮਸਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਰਵਾਰ ਵੱਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਈਏ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖ਼ਾਹ ਲੱਭਦੀ ਹੈ। ਅਰਦਸ ਫ਼ੁਰਮਾਉ ਕਿ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮਸਤ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਕਿਸ ਮੂਰਖ ਨੇ ਤੇਰੀ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਈਆ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖ਼ਾਹ ਮਿੱਥੀ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪੰਜ ਰੁਪਈਏ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਲੱਭਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਘਾਬਰਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ਿਰ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਸੱਭ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤੂੰ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਤੇਰੀ ਭਲਿਆਈ ਹੈ। ਜੋ ਉਹਦੀ ਤਰੱਕੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਈਏ ਮਹੀਨਾ ਹੋ ਗਈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗਿੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਰਸ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕੀਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੱਵਾਲੀ ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਅੰਦਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਆਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮੁਬਾਰਕ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ ਕੱਵਾਲ ਨੂੰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬੇਕਾਰ ਕਿਉਂ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੜ੍ਹ:

ਆਓ ਸੱਈਓ ਗੱਲ ਦੇਵੋ ਵਧਾਈ..... ਮੈਂ ਦਰ ਪਾਇਆ ਰੱਬਣ ਮਾਰੀ

ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾ ਕੇ ਆਪ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਗਾਇਣ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਮਹਿਫ਼ਲ ਨੇ ਏਨਾ ਸਵਾਦ ਮਾਣਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਬਾਕਾਆਦਾ ਕੱਵਾਲੀ ਵਿਚ ਏਨਾ ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਬੰਦਾ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਰਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ। ਉਹਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬੰਦਾ ਮੁਰੀਦ ਹੋਣ ਦੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਰਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ

ਮੁਰੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਹਜ਼ੂਰ ਦਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਿਉਂ ਇਕ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉੱਥੋਂ ਪੁਛ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਉਂਜ ਉਹ ਮੁਰੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਲਵੀਂ। ਇੰਜ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮਠਿਆਈ ਲੋਕੀਂ ਖਾ ਜਾਵਣ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਕੁਝ ਨਾ ਆਵੇ। ਜੇ ਉਹ ਹੁਕਮ ਦੇਣ, ਉਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰੀਂ। ਸੋ ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਉਹਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹੋ ਗੱਲ ਹੋਈ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦੋ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕੁਝ ਵਧਾ ਲਵੇ ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਖਾਣਾ ਖਵਾਇਆ ਕਰੇ। ਉਹ ਬੁੱਢਾ (65 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ) ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਨੇ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੁਕਮ ਵੀ ਨਾ ਮੰਨਿਆ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੁਲੋਕ ਸਧਾਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਆਤਮਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਈ। ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮੁਰੀਦ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਮੁਰੀਦ ਉੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਮਜਲਿਸ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਸਨ, ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਇੰਜ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਹੋਵੇ। ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਫੁਰਮਾ ਦੇਣ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉੱਕਾ ਮੇਰੇ ਮੁਰੀਦ ਨਹੀਂ ਓ। ਇਹ ਵੀ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਮੁਰੀਦ ਪੀਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਪੀਰ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਜੁੜਤ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ:

1. ਪੀਰ ਭਾਈ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਪੀਰ ਮਿਲਿਆ।
2. ਪੀਰ ਭਾਈ ਦਾ ਜੂਠਾ ਤਬੱਰਕ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
3. ਜਿਹਨੇ ਪੀਰ ਭਾਈ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢੀ, ਉਹਨੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢੀ।
4. ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਅੱਲ ਬਲਲੜੀ..... ਸਿਰ ਦਿਤਿਆਂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਭੀ ਜਾਣ ਸਵੱਲੜੀ।
5. ਜਿਹੜਾ ਬਣ ਬੈਠਾ, ਉਨ ਕੀ ਖੱਟਣਾ ਹੈ।
6. ਜਿੱਥੇ ਸੋਵੇ ਖਾਹਾ ਫਾਹਾ..... ਉੱਥੋਂ ਨੱਸਣਾ ਹੀ ਲਾਹਾ।
7. ਨਾਂ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਨਸ਼ੇ ਭੈੜੇ।
8. ਮਜਮਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਹਣੇ ਦੇ ਹੱਥ ਆਪ ਧੁਆਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

9. ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਹੀ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਣਗੇ। ਖਾਲੀ ਹੱਥਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਣ ਲਈ ਬੈਠਾ ਹੈ।
10. ਵਰਤਾਵਾ ਜੇ ਕਰ ਤਿਨ ਦਿਨਾਂ ਤੀਕ ਵੀ ਖਾਣਾ ਵੰਡਦਾ ਰਹਵੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਹੱਥ ਮੂੰਗ ਵੱਲ ਨਾ ਲੈ ਜਾਵੇ।

ਕਵੀ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਅਕਸਰ ਸ਼ਿਅਰ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ। ਆਪਣੇ ਸੂਫੀ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੀ ਜੁੜਤ ਨਾਲ “ਸਾਬਰੀ” ਦਾ ਉੱਪ ਨਾਮ ਅਪਣਾਇਆ। ਬਚੁਤਾ ਕਰ ਕੇ ਨਾਅਤੀਆਂ ਕਵਿਤਾ (ਜਿਹਦੇ ਵਿਚ ਰਸੂਲ ਮਹੁੰਮਦ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ) ਹੀ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ। ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਾਫ਼ੀਆਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਨਾਅਤ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਲਿਖਿਆ।

ਆਪ ਦੀ ਬਾਲੀ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਦਰਦ ਭਰੀ ਹੈ। ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਤੋਂ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਗ਼ਮ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਹੋਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸੀ।

ਨਾਅਤੀਆਂ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨਾਅਤਾਂ ਤੱਬਰਕ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ) ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇਂ:

ਨਾਅਤ ਸ਼ਰੀਫ਼

ਯਾ ਰਸੂਲਿ ਮਦਨੀ ਜਲਵਾ ਦਿਖਾ ਦੋ ਲਿੱਲ੍ਹਾ
ਸਦਕਾ ਹਸਨੈਨ ਮੇਰੀ ਆਸ ਪੂਰਾ ਦੋ ਲਿੱਲ੍ਹਾ

ਮੈਂ ਤੜਪਤਾ ਹੂੰ ਬਿਲਕਤਾ ਹੂੰ ਤੇਰੀ ਫ਼ਰਕਤ ਮੈਂ
ਸ਼ਰਬਤਿ ਵਸਲ ਮੇਰੇ ਝਬਦੀ ਪਿਲਾ ਦੋ ਲਿੱਲ੍ਹਾ

ਹੂੰ ਪਿਆਸਾ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਦੀਦ ਕਾ ਐ ਸ਼ਾਹਿ ਅਰਬ
ਆਪਣੇ ਚਿਹਰਾ ਸੇ ਜ਼ਰਾ ਬੁਰਕਾ ਉਠਾ ਦੋ ਲਿੱਲ੍ਹਾ

ਆਪ ਹੋ ਲਾਡਲੇ ਮਹਿਬੂਬ ਖੁਦਾ ਕੇ ਸ਼ਾਹਾ
ਮੇਰੇ ਬਿਗੜੇ ਹੈਂ ਸਭੀ ਕਾਜ ਬਣਾ ਦੋ ਲਿੱਲ੍ਹਾ

ਬੈਚਰਿ ਅਸੀਆਂ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਕਸ਼ਤੀ ਡੁਬੀ ਜਾਤੀ ਹੈ
ਆਓ ਝਬ ਨਾਲ ਕਰਮ ਪਾਰ ਲਗਾ ਦੋ ਲਿੱਲ੍ਹਾ

ਹੂੰ ਗੁਨਹਗਾਰ ਮੇਰਾ ਨਾਮਾ ਆਅਮਾਲ ਸਿਆਹ
ਅਪਨੀ ਰਚਿਮਤ ਸੇ ਸ਼ਾਹਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਾ ਦੋ ਲਿੱਲ੍ਹਾ

ਆਪ ਸੁਨੀਏ ਨਾ ਅਗਰ ਕੋਠ ਸੁਨੇ ਹਾਲ ਮੇਰਾ
ਆਪ ਕਾ ਹੋ ਕਰ ਕੇ ਕਰਾਂ ਜਾਊ ਬਤਾ ਦੋ ਲਿੱਲ੍ਹਾ

ਸਦਕਾ ਸੱਦੀਕ, ਉਮਰ, ਉਸਮਾਨ, ਅਲੀ ਕਾ ਸਦਕਾ
ਜੁਰਮਿ ਅਸੀਆਂ ਕਾ ਮੇਰੇ ਹਰਫ਼ ਮਿਟਾ ਦੋ ਲਿੱਲ੍ਹਾ

'ਸਾਬਰੀ' ਆਜਿਜ਼ ਓ ਮਸਕੀਨ ਗਦਾਗਰ ਤੇਰਾ
ਸਦਕਾ ਖਾਤੂਨ ਇਸੇ ਕਦਮੋ ਮੈਂ ਜਾ ਦੇ ਲਿੱਲ੍ਹਾ

(2)

ਅਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਮੁੜ ਕੇ ਸੋਦਾਏ ਮੁਹੰਮਦ
ਦਿਨ ਰਾਤ ਯਹੀ ਵਿਰਦ ਮੇਰਾ ਹਾਏ ਮੁਹੰਮਦ

ਦਿਨ ਰਾਤ ਯਹੀ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਦੁਆਏਂ
ਮਿਲ ਜਾਏ ਮੁਹੰਮਦ, ਕਹੀਂ ਮਿਲ ਜਾਏ ਮੁਹੰਮਦ

ਸੁਰਮਾ ਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੋਕ ਸੇ ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਲਗਾ ਲੂੰ
ਮਿਲ ਜਾਏ ਕਹੀਂ ਖਾਕਿ ਕਫਿ ਪਾਏ ਮੁਹੰਮਦ

ਹਾਏ ਕੁਛ ਪਾਸ ਨਹੀਂ, ਚਾਰਾ ਚਲਤਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ
ਸਰ ਬੋਰ ਕੇ ਲੋਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ਸੋਦਾਏ ਮੁਹੰਮਦ

ਹੈ 'ਸਾਬਰੀ' ਕੀ ਇਲਤਜਾ ਸ਼ਬ ਓ ਰੋਜ਼ ਖੁਦਾ ਸੇ
ਦੱਮ ਤੇਰੇ ਹੀ ਕਦਮੋ ਮੇਂ ਨਿਕਲ ਜਾਏ ਮੁਹੰਮਦ

(3)

ਆਓ ਮੁਹੰਮਦ ਦਰਸ ਦਿਖਾਓ
ਤੇਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

ਜੇਕਰ ਦਰਸ ਨਬੀ ਤੇਰਾ ਪਾਵਾਂ
ਤਾਂ ਮੈਂ ਗੀਤ ਵਸਲ ਦੇ ਗਾਵਾਂ
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਆਸ ਪੂਰਾਓ
ਤੇਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

ਇਹੋ ਆਸ ਚੌਕੀ ਮੇਰੀ
ਪਾਵਾਂ ਦੀਦ ਨਬੀ ਜੀ ਮੈਂ ਤੇਰੀ
ਲਿੱਲਾ ਇਤਨਾ ਨਾ ਤਰਸਾਓ
ਤੋਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

ਮੈਂ ਗੁਲਾਮ ਨਬੀ ਜੀ ਹੂੰ ਤੇਰਾ
ਤੁਧ ਬਿਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੇਰਾ
ਮੈਨੂੰ ਦਰ ਦਰ ਨਾ ਰੁਲਾਓ
ਤੋਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

ਤੈਨੂੰ ਢੂੰਡਾਂ ਮੈਂ ਦੇਸ ਬਦੇਸਾ
ਗੱਲ ਵਿਚ ਕਫ਼ਲੀ ਖੁਲੜੇ ਕੇਸਾ
ਮੇਰਾ ਉਜੜਿਆ ਦੇਸ ਬਸਾਓ
ਤੋਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

ਬੈਹਰਿ ਗੁਨਾਹ ਵਿਚ ਕਸ਼ਤੀ ਹੈ ਆਈ
ਯਾ ਮੁਹੰਮਦ ਤੇਰੀ ਦੁਹਾਈ
ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਪਾਰ ਲਨਘਾਓ
ਤੋਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

ਮਿਲਦੀ ਢੋਈ ਨਾ ਜਿਸ ਦਰ ਜਾਵਾਂ
ਕਿਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਵਾਂ
ਅਪਣੇ ਦਰ ਤੋਂ ਨਾ ਦਰਕਾਓ
ਤੋਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

ਆਪ ਕੇ ਦਰ ਪਰ ਜੋ ਕੋਈ ਆਵੇ
ਖਾਲੀ ਮੂਲ ਨਾ ਹਰਗਿਜ਼ ਜਾਵੇ
ਮੈਨੂੰ ਖ਼ੈਰ ਵਸਲ ਦਾ ਪਾਓ
ਤੋਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

ਮਦੀਠੇ ਵਾਲਿਆ ਛੈਲ ਜਵਾਨਾ
ਰੱਬ ਤੂੰ ਪਛਾਤਾ ਤੈਨੂੰ ਜਿਸ ਜਾਂਨਾ
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਥੀ ਗ਼ੈਰ ਉਠਾਓ
ਤੋਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

ਜੇ ਮੈਂ ਲੱਖ ਗੁਨਾਹੀਂ ਭਰਿਆ
ਪਰ ਮੈਂ ਸਿਰ, ਦਰ ਆਪ ਕੇ ਧਰਿਆ
ਮੈਨੂੰ ਲਿੱਲਾ ਚਾ ਬਖਸ਼ਾਓ!
ਤੋਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

ਤੂੰ ਹੈਂ ਖਾਸ ਹਬੀਬਿ ਇਲਾਹੀ
ਤੋਰੀ ਦੇ ਜੱਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਹੀ
ਲਿੱਲਾ ਮੈਂ ਪਰ ਕਰਮ ਕਮਾਓ!
ਤੋਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

‘ਸਾਬਰੀ’ ਆਪ ਕੇ ਦਰ ਪਰ ਆਇਆ
ਤੇਰਾ ਜੁਗ ਜੁਗ ਰਾਜ ਸਵਾਇਆ
ਆਪਣੇ ਦਾਮਨ ਹੇਠ ਲੁਕਾਓ
ਤੋਰੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਹੈ

(4)

ਮੇਰੀ ਹਰ ਦੱਮ ਇਹੋ ਸਦਾ ਅਰਬੀ
ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਮੈਂ ਆਸੀ ਮਸਕੀਨ ਨਬਾਵਾਂ
ਆਪ ਬਿਨਾ ਮੈਂ ਕਿਸ ਦਰ ਜਾਵਾਂ
ਕਿਸ ਤੂੰ ਮੈਂ ਅਪਣਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਵਾਂ
ਐ ਹਬੀਬਿ ਖੁਦਾ ਅਰਬੀ
ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਵਾਹ ਵਾਹ ਆਪ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਆਲੀ
ਮੋਲਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਕੁਰਬ ਕਮਾਲੀ
ਆਪ ਕੇ ਮੈਂ ਦਰਬਾਰ ਸਵਾਲੀ
ਐ ਮੇਰੇ ਸਖੀ ਦਾਤਾ ਅਰਬੀ
ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਜੋ ਕੋਈ ਆਪ ਕਾ ਨਾਮ ਧਿਆਵੇ
ਮੁਸ਼ਕਲ ਉਸ ਦੀ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇ
ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਪਾਵੇ
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਦਿਲਾ ਅਰਬੀ
ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਆਪ ਬਿਨਾ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਨਾ ਕੋਈ
ਕਿਸ ਦਰ ਜਾ ਕਰਾਂ ਅਰਜ਼ੋਈ
ਬਖਸ਼ੋ ਬੇਅਦਬੀ ਜੋ ਮੈਂ ਬੀ ਹੋਈ
ਐ ਰਹਿਮਤ ਦੇ ਦਰਿਆ ਅਰਬੀ
ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਵਾਹ ਵਾਹ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਿਆਰੀ
ਆਬੀ, ਖਾਕੀ, ਠੂਰੀ, ਠਾਰੀ
ਸਿਉਂਦੀ ਆਪ ਤੂੰ ਖਲਕਤ ਸਾਰੀ
ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਕੇ ਹੋ ਰਹਿਨੁਮਾ ਅਰਬੀ
ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਠੂਰੀ ਮੁਖ ਤੋਂ ਬੁਰਕ੍ਹਾ ਉਠਾ ਕੇ
ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਕੇ
ਮੈਂਨੂੰ ਜਾਮਿ ਵਿਸਾਲ ਪਿਲਾ ਕੇ
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਰੋਗ ਗੁਆ ਅਰਬੀ
ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਅੱਲ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ ਫਰਮਾਇਆ
 ਆਪ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਜਗਤ ਉਪਾਇਆ
 ਸਿਰ ਪਰ ਛੱਤਰ ਲੋਲਾਕ ਝੁਲਾਇਆ
 ਆਸ਼ਿਕ ਆਪ ਦਾ ਰੱਬੁਲ-ਅਲਾ
 ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਜੋਗਣ ਵਾਲਾ ਕਰ ਕੇ ਭੇਸਾ
 ਗੱਲ ਵਿਚ ਕਫਲੀ ਖੁਲਝੇ ਕੇਸਾ
 ਆਪ ਨੂੰ ਢੂੰਡਾਂ ਦੇਸ ਬਦੇਸਾ
 ਮੇਰੇ ਨੈਣੇ ਮੈਂ ਆਣ ਸਮਾ ਅਰਬੀ
 ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਦੱਮ ਦੱਮ ਆਪ ਦਾ ਹਿਜਰ ਸਤਾਵੇ
 ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਭਾਵੇ
 ਇਕ ਪਲ ਮੈਨੂੰ ਚੈਨ ਨਾ ਆਵੇ
 ਝਬ ਮੈਂ ਵਲ ਫੇਰਾ ਪਾ ਅਰਬੀ
 ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਐ ਬਾਦਿ ਸਬਾ ਤੂੰ ਮਦੀਨੇ ਜਾਵੀਂ
 ਝੁਕ ਝੁਕ ਕਦਮੀਂ ਸੀਸ ਨਵਾਵੀਂ
 ਇਹੋ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਸੁਣਾਵੀਂ
 ਲਿਉ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਅਰਬੀ
 ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰੱਬ ਕਾਜ਼ੀ ਹੋਵੇ
 ਬਾਰੋਂ ਪਕੜ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੂਵੇ
 ਵੇਖ ਅਮਲਾਂ ਨੂੰ ਆਸੀ ਰੋਵੇ
 ਇਸ ਵੇਲਝੇ ਰਾਜ ਰਖਾ ਅਰਬੀ
 ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਗੁਫਲਤ ਨਿੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਸੋਇਆ
ਨੇਕ ਅਮਲ ਨਾ ਕੋਈ ਮੈਂ ਬੀ ਹੋਇਆ
ਐਵੇਂ ਵਿਅਰਥਾ ਜਨਮ ਠੂੰ ਖੋਇਆ
ਹੁਣ ਆਪ ਦੇ ਦਰ ਡਿੱਗਾ ਆ ਅਰਬੀ
ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

‘ਸਾਬਰੀ’ ਤੇ ਕਰਮ ਕਮਾਈਓ
ਔਗੁਣ ਦੇਖ ਕੇ ਛੋੜ ਨਾ ਜਾਈਓ
ਲੜ ਲੱਗਿਆਂ ਦੀ ਔੜ ਨਿਭਾਈਓ
ਆਪਣੇ ਦਾਮਨ ਹੇਠ ਛੁਪਾ ਅਰਬੀ
ਅਪਣਾ ਪਾਕ ਜਮਾਲ ਦਿਖਾ ਅਰਬੀ

ਮੁਨਾਜਾਤਿ ਸਾਬਰੀ

ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਸੈਂ ਬਨਾਮਿ ਕਰੀਮ
ਬਿਸਮਿੱਲ੍ਹਾ ਹਿੱਰਹਮਾ ਨਿੱਰਹੀਮ

ਯਾ ਖੁਦਾਵੰਦ ਤੂ ਮੁੜ ਪਰ ਰਹਿਮ ਕਰ
ਮੁਸ਼ਕਿਲੋਂ ਮੇਰੀ ਸਭੀ ਆਸਾਨ ਕਰ

ਐ ਮੇਰੇ ਮਾਅਬੂਦ ਰੱਬੁਲ-ਆਲਮੀਨ
ਇਲਮ-ਓ-ਹਲਮ ਓ ਅਕਲ ਦੇ ਹੋਵਾਂ ਜ਼ਹੀਨ

ਕਰ ਅਤਾ ਹੁੱਬ ਨਬੀ ਤੂ ਐ ਰਹੀਮ
ਚੈ ਸਖਾਵਤ ਕਾਮ ਤੇਰਾ ਐ ਕਰੀਮ

ਠੂਰਿ ਈਮਾਂ ਸੇ ਮੁੜੇ ਪੁਰਠੂਰ ਕਰ
ਚੈ ਦੁਆ ਤੁੜ ਸੇ ਐ ਮਾਲਕਿ ਬਹਿਰ-ਓ-ਬਰ

ਬੁਗ਼ਜ਼-ਓ-ਕੀਨਾ, ਉਜਬ-ਓ-ਹਸਦ ਓ ਕੱਰ-ਓ-ਫ਼ਰ
ਇਨ ਬਲਾਓ ਸੇ ਮੁੜੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ

ਪੈਰਵੀ ਸੁੰਨਤ ਕੀ ਡਰੀ ਕਰਤਾ ਰਹੂੰ
ਯਾਦ ਤੇਰੀ ਮੋਂ ਹੀ ਦਮ ਡਰਤਾ ਰਹੂੰ

ਮਿਹਵ ਕਰ ਐਸਾ ਤੂ ਅਪਨੀ ਜਾਤ ਮੈਂ
ਤਾ ਨਾ ਹੋ ਸ਼ੈਤਾਨ ਮੇਰੀ ਘਾਤ ਮੈਂ

ਖਵਾਬਿ ਗਫਲਤ ਸੇ ਰਹੂੰ ਬੇਦਾਰ ਮੈਂ
ਤੇਰੀ ਉਲਫਤ ਮੈਂ ਰਹੂੰ ਸਰਸਾਰ ਮੈਂ

ਯਾ ਅਲੀਮ-ਓ-ਯਾ ਸਮੀਅ ਓ ਯਾ ਬਸੀਰ
ਕਰ ਦੇ ਮੁੜ ਆਜਿਜ਼ ਕੇ ਤੂ ਰੋਸ਼ਨ ਜ਼ਮੀਰ

ਅਪਨੇ ਫਜ਼ਲ ਓ ਕਰਮ ਸੇ ਤੂ ਯਾ ਲਤੀਫ
ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਲ ਸੇ ਖਿਆਲਾਤਿ ਕਸੀਫ

ਔਰ ਮੁੜ ਕੁ ਬਖਸ਼ੀਓ ਸ਼ਰਮ ਓ ਹਯਾ
ਬਦਆਅਮਾਲੋਂ ਸੇ ਮੁੜੇ ਲੇਨਾ ਬਚਾ

ਆਪਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸੇ ਮੁੜੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ
ਨਾ ਫਿਰੂੰ ਆਵਾਰਗੀ ਮੈਂ ਦਰ-ਬਦਰ

ਮੈਂ ਹੂੰ ਆਸੀ ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ ਬੇਬਹਾ
ਸਦਕਾ ਅਹਿਮਦ ਮੁਜਤਬਾ ਬਖਸ਼ੋ ਖਤਾ

ਕਿਆ ਕਹੂੰ ਕਿਸ ਸੇ ਕਹੂੰ ਤੇਰੇ ਸਿਵਾ
ਕੋਨ ਮੋਲਾ, ਮੁੜ ਕੇ ਕਰ ਦੇ ਗਾ ਰਿਹਾ

ਨਾਮਾ ਆਅਮਾਲ ਮੇਰਾ ਹੈ ਸਿਆਹ
ਅਪਨੀ ਰਹਿਮਤ ਸੇ ਖੁਦਾ ਕਰ ਦੇ ਸਫਾ

ਤੇਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸਿਵਾ ਜਾਊਂ ਕਰਾਂ
ਠੇਕੇ ਹੂੰ ਯਾ ਬਦ ਹੂੰ ਜੈਸਾ ਤੇਰਾ ਹਾਂ

ਤੂੰ ਕਰਮ ਸੇ ਤਾਰੇ ਤੇ ਤਰ ਜਾਊਂ ਮੈਂ
ਦਿਲ ਦੇ ਮਕਸਦ ਸਾਰੇ ਤਬ ਹੀ ਪਾਊਂ ਮੈਂ

ਜਾਮ ਵਹਦਤ ਕਾ ਤੂੰ ਦੇ ਮੁੜ ਕੋ ਪਿਲਾ
ਸ਼ਾਦ ਰੱਖ ਮੁੜ ਕੋ ਤੁਫੈਲਿ ਮੁਸਤਫਾ

ਕਰ ਦੇ ਮੁੜ ਕੋ ਸਾਫ ਮਾਨਿੰਦਿ ਗੁਰ
ਐ ਖੁਦਾ ਹਰ ਵਕਤ ਰੱਖ ਮੁੜ ਪਰ ਨਜ਼ਰ

ਮਾਊ ਤੂੰ ਕਾ ਹਰਫ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਸੇ ਖੋ
ਮਾਰਫਤ ਕਾ ਬੀਜ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਬੋ

ਰਹਮਤੁਲ-ਲਿਲਆਲਮੀਨ ਕੇ ਵਾਸਤੇ
ਉਸ ਸ਼ਫੀਉਲ-ਮਜ਼ਨਬੀਨ ਕੇ ਵਾਸਤੇ

ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਉਸ ਜਨਾਬ ਪਾਕ ਕਾ
ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਉਸ ਸ਼ਹਿ ਲੋਲਾਕ ਕਾ

ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੁਸ਼ਾ ਕਾ ਵਾਸਤਾ
ਵਾਸਤਾ ਸ਼ੇਰਿ ਖੁਦਾ ਕਾ ਵਾਸਤਾ

ਵਾਸਤਾ ਕੁਲ ਅੰਬੀਆ ਕਾ ਵਾਸਤਾ
ਵਾਸਤਾ ਕੁਲ ਓਲੀਆ ਕਾ ਵਾਸਤਾ

ਕੁਲ ਵਾਸਤਾ	ਨਬੀਓਂ, ਕੁਲ	ਮੁਰਸਲੋਂਕਾ ਮੁਕਬਲੋਂਕਾ	ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ
ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ	ਕੁਲ ਕੁਲ	ਅਸਫੀਆ ਅਤਕੀਆ	ਕਾ ਕਾ ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ
ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ	ਗੋਸਿ ਓਤਾਦ	ਓ ਕੁਲ	ਕੁਤਬ ਅਬਦਾਲ ਅਫਰਾਦ ਕਾ ਕਾ
ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ	ਅਬਰਾਰ ਅਖਯਾਰ	ਕਾ ਕਾ	ਹੈ ਹੈ ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ
ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ	ਕੁਲ ਕੁਲ	ਸਾਦਕੋਂ ਆਸ਼ਿਕੋਂ	ਕਾ ਕਾ ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ
ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ	ਕੁਲ ਕੁਲ	ਆਬਿਦੋਂ ਜ਼ਾਰਿਦੋਂ	ਕਾ ਕਾ ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ
ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ	ਕੁਲ ਕੁਲ	ਸਾਬਰੋਂ ਸ਼ਾਕਿਰੋਂ	ਕਾ ਕਾ ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ
ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ	ਕੁਲ ਕੁਲ	ਆਰਿਫੋਂ ਕਾਮਿਲੋਂ	ਕਾ ਕਾ ਵਾਸਤਾ ਵਾਸਤਾ
ਵਾਸਤਾ ਤੇਰੇ	ਹੈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ	ਗੋਸਿ ਕਾ	ਆਜ਼ਮ ਬਨ ਜਾਊਂ ਦਸਤਗੀਰ ਫਕੀਰ

ਮੇਰੇ ਸੁਤੜੇ ਬਖਤ ਮੋਲਾ ਦੇ ਜਗਾ
ਕਰ ਕਰਮ ਝਬ ਮਸਤ ਦੀਵਾਨਾ ਬਣਾ

ਕਰ ਦੇ ਪੂਰਾ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕਾ ਮੁੱਦਾ
ਕਰ ਅਤਾ ਝਬਦੀ ਮੁੜੇ ਅਪਨਾ ਲਕਾਅ

ਅਪਨੀ ਜ਼ਾਤਿ ਕਿਬਰੀਆ ਕਾ ਵਾਸਤਾ
ਕੁਲ ਖੁਦਾਈ ਕਾ ਤੁੜੇ ਹੈ ਵਾਸਤਾ

ਕੁਛ ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ
ਸਬ ਮੁਰਾਦੇ ਮੇਰੀ ਪੂਰੀ ਹੁੰ ਆਮੀਨ

ਸਭਨਾਂ ਭਾਈਓਂ ਕੇ ਖੁਦਾਯਾ ਬਖਸ਼ ਦੇ
ਅਪਨੀ ਉਲਫ਼ਤ ਔਰ ਨਬੀ ਕੀ ਹੁੱਬ ਦੇ

ਸਾਬਰੀ ਕੀ ਇਲਤਜਾ ਕੀਜੋ ਕਬੂਲ
ਵਾਸਤੇ ਪਾਕ ਆਲ ਓ ਅਸਹਾਬਿ ਰਸੂਲ

ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ

ਖਾਕ ਸ਼ੋ ਦਰਪੇਸ਼ ਸੋਖਿ ਬਾ-ਸਫਾ
ਤਾਜਿ ਖਾਕਿ ਤੂ ਬੁਰਈਦ ਕੀਮੀਆ

ਸ਼ੋਖ ਖਾਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾ
ਤਾਂ ਜੇ ਤੇਰੀ ਖਾਕ ਤੋਂ ਕੀਮੀਆ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੇ। ਦੂਜੇ ਪੀਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕਦੀ ਬਾਕਾਆਦਾ ਵਾਅਜ਼ ਤੇ ਨਸੀਹਤ ਨਾ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਨਾ ਰਹੱਸਵਾਦ ਦੇ ਫਲਸਫੇ 'ਤੇ ਨਾ ਰਹੱਸਵਾਦ ਦੀਆਂ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ 'ਤੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤਾਂ ਬਿਆਨ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਹਾਂ ਜੇ ਕਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਕਦੀ ਕੁਝ ਫੁਰਮਾ ਦਿੰਦੇ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਰਦੇ ਕਿ ਆਪ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਆਤਮਕ ਸਿਖਿਆ ਫੁਰਮਾਂਦੇ।

ਸਾਰੇ ਉੱਚੇ ਰੁਤਬੇ ਵਾਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਬੱਲੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਚੁਕੇ ਓ। ਇੱਥੇ ਪੜ੍ਹਨਹਾਰਾਂ ਦੀ ਸੋਖਤ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆਪ ਦੀ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਦੀ ਪੱਧਰ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਈ ਸੂਫੀ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਕਿਧਰੇ ਪਰੇ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਫਕੀਰੀ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਸਿਲਸਿਲੇ (ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ) ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਇਹ ਵੇ ਕਿ

ਤੂ ਮਬਾਸ਼ ਅਸਲਾ ਕਮਾਲ ਈਨਸਤ ਵ ਬੱਸ
ਤੂ ਦਰਦ ਗੁਮ ਸ਼ੋ ਵਿਸਾਲ ਈਨਸਤ ਬੱਸ

ਤੂੰ ਉੱਕਾ ਮਿਟ ਜਾ, ਬਸ ਇਹੋ ਕਮਾਲ ਹੈ।
ਤੂੰ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਗਵਾਹ ਜਾ, ਬਸ ਇਹੋ ਮਿਲਣ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਮੰਜ਼ਿਲ ਇਕੋ ਹੈ ਜੇ ਇਨਸਾਨ ਅੱਪੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜੇ ਦਿਨ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੇ ਰਾਤ ਹੈ ਤਾਂ ਦਿਨ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕਰ ਆਪ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ੀ 'ਮੈਂ' ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਿਟਾਵਣ (ਨਿਮ੍ਰਤਾ) ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਵਡਿਆਈ¹ ਯਾਂ ਇਹ ਮਿਟ ਜਾਵਣ ਵਾਲੀ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਮਿਟ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਠੀਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਖ਼ਾਜਾ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ:

*ਤੰਤ ਗਰ ਚੰਦ ਮੁਏ ਸੁੱਦ ਹਿਜਾਬਿ ਜਾਂ ਬੁਦ ਵੇ ਰਾ
ਮਿਆਨਿ ਆਸ਼ਿਕ ਓ ਮਾਅਸੂਕ ਚੀਜ਼ੇ ਦਰ ਨਮੇ ਗੰਜਦ*

ਤੇਰਾ ਜੁੱਸਾ ਜੇ ਕਰ ਵਾਲ ਵਾਂਗੂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਵੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਆਸ਼ਿਕ ਤੇ ਮਾਅਸੂਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਸ਼ੈਅ ਸਮਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਆਪ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਰੀਦ (ਚੇਲਾ) ਬਣਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਇਕ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਵੀ ਫੁਰਮਾਂਦੇ। ਮਸਲਨ ਧਾਰਮਿਕ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਝੂਠ ਨਾ ਬੋਲਣਾ, ਚੁਗ਼ਲੀ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਣਾ ਆਦਿ।

ਬਾਕਾਆਦਾ ਨਮਾਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ। ਇਹ ਵੀ ਫੁਰਮਾਇਆ: “ਜਿਨ ਫਾਹਾ ਵੱਢਿਆ ਉਹਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਨਮਾਜ਼ ਵਿਚ ਜਿਸ ਸ਼ੈਅ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਨਮਾਜ਼ ਉਹਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਨਾ ਕਿ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ।”

*ਤਨ ਦੁਰੂਨਿ ਨਮਾਜ਼ ਦਿਲ ਬੈਰੁੰ
ਗਸਤਹਾਮੇ ਜ਼ਿਦ ਬਾ ਮਹਿਮਾਨੀ*

¹ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵਡਿਆਈ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਅਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਗਿਆਣ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਮੈਂ ਫ਼ਲਾਣੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਫ਼ਲਾਣਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਜਾਤ ਹੈ। ਫ਼ਲਾਣੀ ਮੇਰੀ ਬੀਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਬਾਲ ਹਨ। ਏਨੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹਾਂ ਆਦਿ ਆਦਿ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਭੁਲ ਜਾਣਾ, ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਰੱਬ ਦੀ ਦਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਈਂ ਚੁਨੀਂ ਹਾਲਤਿ ਪਰੇਸ਼ਾਂ ਰਾ
ਸ਼ਰਮ ਨੀਆਇਦ ਨਮਾਜ਼ ਮੇ ਖਵਾਨੀ

ਜੁੱਸਾ ਨਮਾਜ਼ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਲ ਬਾਹਿਰ
ਮਹਿਮਾਨੀ ਵਿਚ ਸੈਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹਾਲਤ ਨੂੰ
ਨਮਾਜ਼ ਆਖਦਿਆਂ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਮੋਲਾਨਾ ਰੂਮ ਨੇ ਮਸਨਵੀ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਨਮਾਜ਼ ਦੀ ਸਥਿਤੀ
ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਬਖ਼ੁਦਾ ਖ਼ਬਰ ਨਾ ਦਾਰਮ ਚੂੰ ਨਮਾਜ਼ ਮੇ ਗੁਜ਼ਾਰਮ
ਕਿ ਤਮਾਮ ਸੁੱਦ ਰਕੂਅਏ ਕਿ ਇਮਾਮ ਸੁੱਦ ਫ਼ਲਾਨੇ

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਕਸਮ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
ਕਿ ਰਕੂ ਮੁੱਕ ਗਿਆ, ਯਾਂ ਇਮਾਮ ਫ਼ਲਾਣਾ ਸੀ।

ਕਾਸ਼ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਨਸੀਬ ਹੋਵੇ।

ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਮਾਜ਼ ਸਗੋਂ ਹਰ ਇਕ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਜਿਸ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ
ਧਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਬਾਦਤ ਉਸੇ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਨਾ ਕਿ ਰੱਬ ਦੀ। ਇਸੇ ਲਈ
ਇਬਾਦਤ ਵਿਚ ਲੀਣ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੂਜਾ ਵੇਲੇ ਦਾ
ਬਰਬਾਦ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਬੇਕਾਰ ਹੈ। ਪੂਜਾ ਮੋਹ, ਪ੍ਰੀਤ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ
ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਧਿਆਨ ਬਿਨਾ ਦਰਿੜ ਇਰਾਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਦਿਨਾਂ
ਅਤੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹਦੇ ਲਈ ਇਕਤਾਰਾ ਜਤਨ ਦੀ
ਲੋੜ ਹੈ। ਪੂਜਾ ਵੇਲੇ ਮਨ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਭੱਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨੂੰ
ਦਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਵਾਰ ਵਾਰ ਰੋਕੋ ਅਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਰੱਬ ਕੋਲੋਂ
ਮਦਦ ਮੰਗਦੇ ਰਹੋ।

ਸੱਧਰਾਂ ਦੇ ਘੱਟ ਜਾਵਣ, ਘੱਟ ਬੋਲਣ, ਸਾਹ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਯਤਨਸ਼ੀਲ
ਹੋਣ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
ਸੱਚ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਵੀ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਮੁਰੀਦ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਏਨਾ ਤਾਂ ਕਰੇ
ਕਿ ਘੱਟ ਖਾਵੇ, ਘੱਟ ਸੋਵੇ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰੇ।

ਖਾਣ, ਪੀਣ, ਸੋਣ ਅਤੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹਰ ਹਿਲ-ਜੁਲ ਅਤੇ ਕੰਮ ਨਾਲ “ਹਉਮਾ” ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੈਵਾਂ ਲੋੜ ਮੂਜਬ ਹੀ ਹੋਵਣ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਬੈਹਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਵੀ “ਹਉਮੇ” ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਮੁਰੀਦ ਲਈ ਲਾਜ਼ਿਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ੋਖ ਪਾਕ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਜਾਨੋਂ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅਰਥਾਤ ‘ਮੁਰਦਾ ਬਦਸਤਿ ਜ਼ਿਦਾ’ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬਣ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਖੁੱਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਛੱਡੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ:

ਨਾ ਕਰ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਉਨ ਦੀ
ਤੂੰ ਕਰ ਪੀਰ ਮਣਾਉਨ ਦੀ

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਐਵੇਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮੁਰਦਾ ਬਦਸਤਿ ਜ਼ਿਦਾ। ਮੁਰਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਮੁਰਦਾ ਸੱਧਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਬ ਦੀ ਦਾਦ ਏ। ਇਹਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਢੰਗ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੋਖ ਪਾਕ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਤਾਬੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰੋ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਧਨ ਦੌਲਤ ਮੈਨੂੰ ਖੁੱਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਲਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹਦੀ ਕੁਝ ਕਦਰ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਖੁੱਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਢੰਗ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਹੜੇ ਜਾਪ ਅਤੇ ਤੱਪ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ‘ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਕਾ ਰਹਵੇ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਹੁਕਮ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕੋਤਾਹੀ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਸ਼ੋਖ ਪਾਕ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਮੁਕੋਗੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਰਸ਼ਮਿ ਮਾ ਰੋਸ਼ਨ ਕੁਨ ਜ਼ਿਖਾਕਿ ਔਲੀਆ
ਤਾ ਬਾ ਬੀਨੀ ਜ਼ਿਇਬਤਦਾ ਤਾ ਇੰਤਹਾ

ਵਲੀਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਕ ਤੋਂ ਅੱਖ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰ
ਤਾਂ ਜੇ ਤੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੀਕ ਵੇਖ ਸਕੇ।

¹ ਸਿਮਰਨ ਵੇਲੇ ਸਿਰ, ਵਜੂ ਨਾਲ, ਕਿਬਲੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਗੋਡੇ ਮੂਧੇ ਮਾਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹੇ। ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੱਧ ਘੱਟ ਨਾ ਪੜ੍ਹੇ। ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ। ਇਸ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨਾ ਕਰੇ। ਜੇ ਕਰ ਸਿਮਰਨ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪੜ੍ਹ ਲਵੇ। ਇੱਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਨਾਗ਼ਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੇ।

ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਦੇ ਸੁਣਾਏ ਜਾਪ ਵਿਚ ਨਾ ਰੁਝਿਆ ਰਹਵੇ ਆਪ ਨੇ
ਇਸ ਤੋਂ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਮਨ੍ਹਾ ਫੁਰਮਾਇਆ।

ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਗ਼ਲਤ ਵਿਚਾਰ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਜਾਪ ਕਰਨ
ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਜਾਪ ਕਰਨ ਦਾ
ਮਤਲਬ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ ਅਤੇ “ਮਨਜ਼ੂਰੀ” ਕੁਝ ਹੋਰ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਅਰਥ
ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਜਾਪ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹੱਕ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚ
ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਕੇਵਲ ਰੱਬ ਦੇ ਫ਼ਜ਼ਲ ਨਾਲ ਹੀ ਹੱਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਲੱਭਦੀ ਹੈ।
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ:

ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਅੱਲ ਬਲਲੜੀ

ਸਿਰ ਦਿਤਿਆਂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਤੀ ਜਾਨ ਸਵਲੜੀ

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਅੱਪੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਕੋਈ ਜਾਪ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਂ
ਮਗਰ ਇਸ ਜਾਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਛੱਡਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ:

“ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਾਈ, ਕਰਤਵਯ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਵਿਚ
ਪਵਿਤਰਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅੱਲ੍ਹਾ ਰਸੂਲ ਤੋਂ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਰੰਗ ਸੰਗ ਸਮਝੀ। ਅਲੀਮ, ਸਮੀਅ, ਬਸੀਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀ। ਦੁਰਲੱਭ
ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਨਾ ਕਰੀ।”

ਹਰ ਬੰਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਵਿਤਰ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਏ। ਉਚੇਚਾ
ਕਰ ਕੇ ਹੱਕ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ
ਨਹੀਂ। ਖੁਰੇ ਤੱਪ ਅਤੇ ਤਪੱਸਿਆ ਦਾ ਮੂਲ ਇਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਾ ਦਰਿਫ਼
ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹਉਮਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਕੇ ਭੈੜੇ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ।

“ਗਿਆ ਵੇਲਾ ਫਿਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।” ਦੁਰਲੱਭ ਜੀਵਨ ਰੱਬ ਦਾ
ਇਨਾਮ ਏ। ਇਸ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮ ਹੈ ਕਿ ਵੇਲੇ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਨਹੀਂ
ਤਾਂ ਅਖੀਰੀ ਵੇਲੇ ਪਛਤਾਵੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ।

*ਕਰ ਹਰ ਨਫਸ ਸੇ ਜ਼ਾਦਿ ਰਹਿ ਆਖਰਤ ਕੀ ਫਿਕਰ
ਸ਼ਾਇਦ ਯਹੀ ਨਫਸ ਨਫਸਿ ਵਾਪਸੀ ਨਾ ਹੋ*

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕੋਈ
ਆਦਰ ਕਰੇ। ਪਰ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਫ਼ੈਜ਼ ਉਸੇ ਨੂੰ ਲੱਭੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਆਦਰ ਕਰੇਗਾ।

ਮੇਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਚੁੱਪ ਬੈਠੇ। ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਪਿਆਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਬਿਨਾ ਸੱਦੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨਾ ਕਰੇ। ਅਯਾਜ਼ ਦਾ ਮਹਿਮੂਦ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਪਿਆਲਾ ਤੋੜਨ ਦੀ ਕਥਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ। ਰੋਲਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਿਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਬੰਦਾ ਕਸੂਰਵਾਰ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਵੀ ਬਰੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਸਗੋਂ ਅਯਾਜ਼ ਵਾਂਗੂ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੇ। ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਕਿ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰਵੇ ਕਿ 'ਅਲਅਮਰੁ ਫ਼ੋਕੁਲ ਅਦਬ' ਸ਼ੇਖ਼ ਪਾਕ ਦਾ ਹੁਕਮ ਖ਼ੁਦਾ ਅਤੇ ਰਸੂਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਮਝੋ। ਆਪ ਅਕਸਰ ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ:

*ਬਾ ਮੈ ਸੱਜਾਦਾ ਰੰਗੀਂ ਕੁਨ ਗਰਤ ਪੀਰਿ ਮਗ਼ਾਂ ਗੋਈਦ
ਕਿ ਸਾਲਿਕ ਬੇਖ਼ਬਰ ਨਾ ਬੁਦ ਜ਼ਿਰਾਹ-ਓ-ਰਸਮਿ ਮੰਜ਼ਿਲਹਾ*

ਜੇ ਕਰ ਪੀਰ ਮੁਗ਼ਾਂ ਆਖੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਮੁਸੱਲੇ ਨੂੰ ਰੰਗੀਨ ਕਰ ਲਵੇ
ਕਿ ਸਾਲਿਕ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੀ ਰਾਹ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਸ਼ੇਖ਼ (ਗੁਰੂ) ਦੇ ਆਦਰ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਲ ਕਰੇ। ਇਹਦੇ ਬਿਨਾ ਫ਼ੈਜ਼ ਉੱਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਗੂੜ੍ਹੀ ਰੂਚੀ ਰਖਣਾ ਆਪ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਵੇਲਾ ਬਿਤਾਏ ਜਿਵੇਂ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਇਕ ਸਰਾਂ ਵਿੱਚ। ਧਾਰਮਿਕ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਕਰੇ ਅਤੇ ਲੋਭ ਦਾ ਬੰਦੀ ਨਾ ਬਣੇ।

ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਚੋਰੀ ਲੱਖ ਦੀ ਵੀ ਔਰ ਕੱਖ ਦੀ ਵੀ। ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਹੱਥ ਵੀ ਨਾ ਲਾਓ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਉਹ ਮਾਂਗਤ ਹੀ ਕੀ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਸ਼ੈਅ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਵਣ 'ਤੇ ਜਤਨ ਹੀ ਛੱਡ ਦੇਵੇ।

ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਖੀਰੀ ਸਾਹ ਤੀਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਨਾ ਵਿਸਾਰੇ। ਮਹਿਨਤ ਕਰਦਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈਆਂ ਛੱਡਦਾ ਜਾਵੇ। ਉਹਦੀ ਬਾਰਗਾਹ ਵਿਚ ਗਿੜਗਿੜਾਂਦਾ ਰਹੇ। ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਨਿਮਾਣਾ ਫ਼ਕੀਰ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਮੰਗ ਹੱਥੋਂ ਨਾ ਛੱਡੇ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਰਹੇ।

ਤਾ ਨਾ ਗਿਰਯਦ ਅਬਰ ਕੇ ਖੰਦਦ ਚਮਨ

ਤਾ ਨਾ ਗਿਰਯਦ ਤਿਫਲ ਕੇ ਜੋਸ਼ਦ ਲਬਨ

ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਬੱਦਲ ਨਾ ਰੋਵੇ ਬਾਗ਼ ਕਦੋਂ ਮੁਸਕਰਾਂਦਾ ਹੈ

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬਾਲ ਨਾ ਰੋਵੇ, ਦੁੱਧ ਕਦੋਂ ਜੋਸ਼ ਮਾਰਦਾ ਹੈ

ਕਾਮਿ ਤੂ ਮੋਕੁਫ਼ ਬਰ ਜ਼ਾਰੀ-ਏ ਦਿਲ ਅਸਤ

ਬੇ-ਤਜ਼ਰ੍ਹਾ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਅਸਤ

ਦਿਲ ਦੇ ਰੋਵਣ ਨਾਲ ਹੀ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਬਣੇਗਾ
ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ

ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ:

1. ਜੋ ਦੱਮ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਸੋ ਦੱਮ ਕਾਫ਼ਰ।
2. ਦਿਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗ਼ੈਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਨਾ ਦੇਵੋ। ਦਿਲ ਤੋਂ ਬਾਹਿਰ ਯਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨਾ ਦੇਵੋ।
3. ਹੱਥ ਕਾਰ ਵਲ। ਦਿਲ ਯਾਰ ਵਲ।

ਇਹਨਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਖ਼ੀਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ 'ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਿੰਨੇ ਹਰਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਬਕ ਨੂੰ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖ਼ਰੀ ਸਾਹ ਤੀਕ ਦਿਲ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨਾ ਛੱਡੇ। ਰੱਬ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਮਨਮੁਖ ਨਾ ਹੋਵੋ।

ਹਜ਼ੂਰੀ ਗਰ ਹਮੋ ਖਵਾਹੀ ਅਜ਼, ਓ ਗ਼ਾਇਬ ਮਜ਼ੋ 'ਹਾਫ਼ਿਜ਼'

ਹਾਫ਼ਿਜ਼, ਜੇ ਕਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਗ਼ਾਇਬ ਨਾ ਹੋ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਕਦੀ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਣ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਾਈਂ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਅਧੀਨ ਰਹੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਜਿਹੜਾ ਬਣ ਬੈਠਾ ਹੈ ਓਣ ਕੀ ਖੱਟਣਾ ਹੈ।”

ਜਿਹਨੇ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਵੇਖੀ, ਉਹ ਵਾਂਝਿਆ ਰਿਹਾ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਭਾਰੀ ਪਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਚੋ।

ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਹੱਕ ਦੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲਾ ਜੁੱਸੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਰੱਬ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਵੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਨੂੰ ਅੰਗ ਸੰਗ ਸਮਝੋ।

ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਥਾਂ ਅਤੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਦੂਰੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈਅ ਨਹੀਂ। ਹਉਮੋ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵੈਰੀ ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲੜਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਖਰਾਸ਼ ਓ ਮੈਂ ਖਰਾਸ਼ ਓ ਮੈਂ ਖਰਾਸ਼
ਤਾ ਦਮਿ ਆਖਿਰ ਅਜੀ ਫਾਰਗ ਮਬਾਸ਼

ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਰਹਿ, ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਰਹਿ, ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਰਹਿ
ਅਖੀਰੀ ਦੱਮ ਤੀਕ ਇਸ ਤੋਂ ਵੇਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਰਾਹ ਵਿਚ ਤੱਪ ਅੱਤ ਲੋੜੀ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਅੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਹਜ਼ੂਰ ਦਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਦਾਦ ਪਰ ਕੰਮ ਤੱਪ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਰਾਹ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੋਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਬਿਨਾ ਤੱਪ ਨਾ ਕਰੇ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਹਉਮਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਉਮੇ ਦੇ ਸ਼ਰ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ।

ਕੁਝ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਲੰਮੇ ਚਿਰ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾ (ਵਰਤ) ਰੱਖਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ :ਜੇ ਕਰ ਭੁੱਖੇ ਮਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਰਦੇ ਰਹੋ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਭਾਈ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਮਲੰਗ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਅਨਾਜ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਾ ਫੁਰਮਾਇਆ। ਇੰਜ ਈ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਸਤੇ ਬਿਨਾ ਹੁਕਮ ਤੱਪ ਨੁਕਸਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਹਉਮਾ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੱਪ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਿਸ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਹਉਮਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹਦਾ ਛੱਡਣਾ ਚੰਗਾ। ਹਜ਼ਰਤ ਨੌਸ਼ੋ ਗੰਜ ਬਖਸ਼ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਕ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਅਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

“ਐ ਮੁਰੀਦ! ਤੇਰੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਨਮਾਜ਼ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਅਤੇ ਸ਼ੋਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆ ਰਹਿ।”

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਢੇਰ ਰਾਹਵਾਂ ਹਨ। ਸੱਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਰਾਹ ਇਹ ਵੇ ਕਿ ਸ਼ੋਖ ਪਾਕ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅਪਣਾਏ ਅਤੇ ਲੋਭਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ।

ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਲੋਕੀਂ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁਰੀਦੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਹੀ ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਚਾਹੀਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਰੀਦ ਹੋਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਦੇਰ ਤਾਂ ਜਾਪ ਅਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ

ਵਿਚਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਆਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਯਾਂ ਕੁਝ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਲੱਭ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪੂਜਾ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਪੂਜਾ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਸਤੇ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਜੰਗ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਓਨਤਾਈਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵਣ, ਅੰਦਰ ਦੀ ਅੱਖ ਕਿਵੇਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਦੋ ਤਿਨ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਅਖੀਰੀ ਸਵਾਸਾਂ ਤੀਕ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹੈ।

ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ: ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਕੋਈ ਬਾਲਾਂ ਦਾ ਖਿਡੌਣਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਲੋਹਾ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਸੁਰਖ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹਥੋੜੇ ਨਾਲ ਨਾ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਹਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਕੰਮ ਏਨਾ ਔਖਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਜਤਨ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਖੀਰ ਇਹੋ ਆਖਿਆ ਕਿ 'ਮਾ ਅਰਫ਼ਨਾਕ ਹੱਕ ਮਾਰਫ਼ਤਕ'।

ਬਹਰੀਸਤ ਬਹਰਿ ਇਸ਼ਕ ਕਿ ਹੀਚਸ਼ ਕਿਨਾਰਾ ਨੀਸਤ

ਅਨਜਾ ਬਜ਼ਜ਼ ਅੰਕਿ ਜਾਂ ਬਸਪਾਰ ਰੰਦ ਚਾਰਾ ਨੀਸਤ

ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਜਿਹਦਾ ਕੋਈ ਕਿਨਾਰਾ ਨਹੀਂ, ਉੱਥੇ ਸਿਵਾਏ ਇਹਦੇ ਕਿ ਜਾਨ ਦੇ ਦਈਏ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ।

ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਹਰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਸੱਭ ਦਰਵੇਸ਼ ਕਠਿਨ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਫਲਤਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਉਹੀ ਲੋਕੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ ਪਾ ਗਏ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਤੇ ਕੋਈ ਮਕਸਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਗਿਆਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਬੜੀ ਮਹਿਨਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਰੱਬੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਗਿਆਣ ਬਿਨਾ ਮਹਿਨਤ ਦੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਇਸ ਵੱਡੀ ਦਾਦ ਦਾ ਇਕ ਕਿੱਕਾ ਵੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਾਰਕ ਦਾਦਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਚਾਹੀਵਾਣ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਲ ਤੇ ਜਾਨ ਤੋਂ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹੇ। ਨਿਤ ਨੇਮ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ ਅਦਾ ਕਰੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਖੀਰੀ ਵੇਲੇ ਪਛਤਾਏਗਾ ਅਤੇ ਹਸਰਤ ਦਾ ਦਾਗ਼ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੁੰ ਤੂ ਮਕਦੂਰੇ ਨਾ ਦਾਰੀ ਫਤਿਹੁਯਾਬ
ਗਿਰੀਆ ਕੁਨ ਤਾ ਹਸ਼ਰ ਬਰ ਹਾਲਿ ਖਰਾਬ

ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਵਿਜੇ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਮੁਕੱਦਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਤਾਂ
ਹਸ਼ਰ ਤੀਕ ਆਪਣੇ ਖਰਾਬ ਹਾਲ 'ਤੇ ਰੋ ਪਿੱਟ।

ਰਸਮੀ ਯਾਂ ਬੇਜਾਨ ਪੂਜਾ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਐਸੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਸ਼ਰਮ
ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਸ਼ਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮਖੌਲ ਹੈ।
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਰਸ਼ਾਦਿ ਮੁਬਾਰਕ ਹੈ “ਕਮਰ ਕੱਸ ਕੇ ਮਹਿਨਤ ਕਰ” ਮਹਿਨਤ
ਕਦੀ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਹੱਕ ਦਾ ਗਿਆਣ ਨਸੀਬ ਹੋਵੇ ਯਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ,
ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲੱਭੇਗਾ।

ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਲੋੜਾਂ ਨਾਲ ਚਿਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉੱਕਾ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨੂੰ
ਨਹੀਂ ਅੱਪੜ ਸਕਦਾ। ਮੁਜੱਦਦ ਅਲਫ਼ ਸਾਨੀ ਸ਼ੇਖ ਅਹਿਮਦ ਸਰਹਿੰਦੀ ਨੇ
ਇਰਸ਼ਾਦਿ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਉਸ ਬੰਦੇ 'ਤੇ ਉੱਕਾ ਹਰਾਮ
ਹੈ ਜਿਹਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਰਾਈ ਦੇ ਦਾਣੇ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਮੋਹ ਹੈ।

ਹਮ ਖੁਦਾ ਖਵਾਹੀ ਵ ਹਮ ਦੁਨੀਆਏ ਦੁੰ
ਈ ਖਿਆਲ ਅਸਤ ਵ ਮੁਹਾਲ ਅਸਤ ਵ ਜਨੂੰ

ਤੂੰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਕਮੀਨੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਵੀ
ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ, ਅਨਹੋਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨੂੰ ਹੈ।

ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਈ ਭਰਾ ਘੱਟ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਜਾਪ
ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵੀ ਛੱਡ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਆਸ ਲਾਈ ਬੈਠੇ
ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਮਹਿਰਬਾਨ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਹੋ
ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਭਲਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਏਨੀ
ਨਾਫ਼ਰਮਾਨੀ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਆਸ ਲਾਣਾ ਕਿੰਨੀ ਮੂਰਖਤਾ ਤੇ ਅਗਿਆਣਤਾ ਹੈ।
ਬੇਸ਼ੱਕ ਸ਼ੇਖ ਪਾਕ 'ਤੇ ਬੜਾ ਤਗੜਾ ਈਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੇਵਲ
ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਆਸਰਾ ਲਾ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਵੱਡੀ ਗ਼ਲਤੀ
ਹੈ। ਚਾਹੀਵਾਣ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਲੱਭਣ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਅਖੀਰੀ ਸਵਾਸਾਂ
ਤੀਕ ਕੇਵਲ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਚਲਾ ਜਾਵੇ। ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਉੱਜ ਰੱਬ ਦੀ ਦਾਦ ਹੈ
ਪਰ ਜਤਣ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਦਾਦੀਅਮ ਤਰਾ ਬਾ ਗੰਜ ਮਕਸੂਦ ਨਿਸ਼ਾਂ
ਗਰ ਮਾ ਨਰਸੀਦਿਅਮ ਤੂ ਸ਼ਾਇਦ ਬਰਸੀ

ਮਕਸਦ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਆਸ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।
ਜੇ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਅੱਪੜੇ ਤਾਂ ਖ਼ੋਰੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਪੜ ਜਾਵੋ।

ਰੱਬ ਦਾ ਲੱਖ ਲੱਖ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਾਦ ਬਖਸ਼ੀ। ਇਸ ਦਾਦ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਨਸੀਬਾਂ 'ਤੇ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮਾਣ ਕਰੀਏ ਘੱਟ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਰ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਬੜੀ ਰੋਸ਼ਨ ਲੀਕ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੇ ਕੱਦ ਵੀ ਵਧਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ¹ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਰਦੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੂਜੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਅਕਸਰ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਘੱਟ ਦਾਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੁਤਬਾਂ ਦੇ ਕੁਤਬ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਸੀਬ ਹੋਏ।

ਸ਼ਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਨਿਮ੍ਹਤਾ ਭਰੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੱਲਾ ਸਾਡੇ ਹੱਥੋਂ ਕਦੀ ਨਾ ਛੁੱਟੇ ਅਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਸਾਇਆ ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤੀਕ ਕਾਇਮ ਰਹਵੇ।

ਆਮੀਨ ਸੁਮ ਆਮੀਨ ਬਹਰਮਤਿ ਸਈਅਦੁਲ ਮੁਰਸਲੀਨ

¹ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਮੱਛਰ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿੱਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਤਕ

ਔਲੀਆ ਰਾ ਹਸਤ ਕੁਦਰਤ ਅਜ਼ ਇਲਾਹ
ਤੀਰ ਜੁਸਤਾ ਬਾਜ਼ ਗਰਦਾਨੰਦ ਜ਼ਿਰਾਹ

ਵਲੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਲ੍ਹਾ ਤੋਂ ਤਾਕਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।
ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਤੀਰ ਨੂੰ ਰਾਹੋਂ ਪਰਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਧਾਰਨ ਬੰਦੇ ਕੋਤਕਾਂ ਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜਿਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੋਤਕ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉਹੋ ਵੱਡਾ ਸੰਤ ਹੈ। ਕੋਤਕ ਤਾਂ ਹਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਫਕੀਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਦੀ ਪਰਖ ਦੇ ਕੀ ਅਰਥ? ਅਸਲੋਂ ਕੋਤਕ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ। “ਆਪ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਵਲੀ ਕੋਤਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਨਾ ਇਹਨਾਂ 'ਤੇ ਕਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਆਪਣਾ ਕਮਾਲ ਸਮਝਿਆ।”

ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੋਤਕ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਆਪ ਦਾ ਤੀਤਰ ਕੋਤਕ ਹੀ ਕੋਤਕ ਸੀ। ਆਪ ਸੰਪੂਰਨ ਦਰਵੇਸ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਾਈਂ ਰੱਬ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮਗਰ ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਦਿਲੇ ਰਾਤੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਇਕਲਾਪੇ ਦਾ ਕੋਈ ਵੇਲਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਪਹਿਲਾਂ ਖੋਰੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਫਕੀਰ ਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ। ਆਪ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਦੀ ਇੰਜ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਾ, ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੱਲ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਦੀ ਇਹ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ਦਾਦ ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਦੇ ਕੋਤਕ ਲੁਕੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਨਿਮਾਣੇ (ਲੇਖਕ) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੋਤਕ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮੁਰਦਾ

ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਂਜ ਤਾਂ ਕਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਢੰਗ ਨਾ ਅਪਣਾਇਆ, ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਪਰਭਾਵ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਦਲ ਗਈ। ਸੰਸਾਰਕ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀ ਰੂਚੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਹਿਰਸ ਅਤੇ ਲੋਭ ਘੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਸੁਭਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਡੁੱਲ੍ਹਾ, ਰੱਬ ਦਾ ਭੈ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਇਕਲਾਪੇ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਉਮੇ ਦੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਮਿਟ ਗਈਆਂ। ਸੰਸਾਰਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਹੱਬਤ ਵਧਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਘੱਟ ਗਏ। ਇਸ 'ਤੇ ਸਵਾਦ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੱਲੇ ਕੱਟੇ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਚੋਖੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਕੇਵਲ ਆਪ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਬਦਲਦੀ ਗਈ। ਅਕਬਰ ਅੱਲ੍ਹਾ ਆਬਾਦੀ ਨੇ ਕੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ

*ਨਾ ਕਿਤਾਬੋਂ ਸੇ ਨਾ ਮਕਤਬ ਕੇ ਹੋ ਦਰ ਸੇ ਪੈਦਾ
ਦੀਨ ਹੋਤਾ ਹੈ ਬਜ਼ੁਰਗੋਂ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਪੈਦਾ*

ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਖ਼ਾਜਾ ਖਵਾਜਗਾਨ ਖ਼ਾਜਾ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਹਸਨ ਸੰਜਰੀ ਦਾ ਵਰ੍ਹੇਵਾਰ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਧੋਗੜੀ ਵਿਚ ਕਰਵਾਇਆ, ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਦੇਗ ਲੂਣੇ ਚਾਵਲਾਂ ਦੀ ਪਕਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਠੀਕ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵੇਲੇ ਆਂਢ ਗਵਾਂਢ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਢੇਰ ਲੋਕੀਂ ਆ ਗਏ। ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਪ੍ਰੋਣੇ ਘੱਰ ਲੈ ਜਾਵੋ ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਖਵਾਓ। ਘੱਰ ਪ੍ਰੋਹਣਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਦੋ ਸੌ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੰਦੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਏ। ਹਾਲੇ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਡੇਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ 'ਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਬੜੇ ਭੈ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੋਹਣਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਖਲੋਤੇ ਸਨ। ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਕੰਬ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਵੀਹ ਸੌਰ ਲੂਣੇ ਚਾਵਲ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚਾਲ੍ਹੀ ਪੰਜਾਹ ਬੰਦੇ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚਕਾਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵੇਖ ਕੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਹੋਸਲਾ ਕਰ। ਦੇਗ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ, ਪੋਣਾ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੋਣਾ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਣਾ। ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾਣਾ ਕੱਢਦੇ ਜਾਵੋ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰੋਹਣੇ ਖਾਣਾ ਖਾ ਚੁਕੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਹਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ। ਇੱਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ ਖਾਣਾ ਖਾ ਚੁਕੇ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇਗ ਦੇ ਕੋਲ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ। ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੋਣਾ ਚੁਕ ਲਵੋ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਚਾਵਲ ਕੱਢ ਲਵੋ। ਜਦੋਂ ਚਾਵਲ ਕੱਢੇ ਗਏ ਤਾਂ ਇਕ ਪਰਾਤ ਭਰ ਗਈ।

ਤਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਨੂੰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਘਬਰਾ ਰਿਹਾ ਸੈਂ। ਲੈ ਹੁਣ ਇਹ ਚਾਵਲ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦੇ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦਾ ਇਹ ਕੋਤਕ ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਲੱਭਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਈ ਕਵੇਲੇ ਢੇਰ ਪੌਹਣੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਆਪ ਖਾਣੇ 'ਤੇ ਕੱਪੜਾ ਪਵਾ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਕੱਪੜਾ ਚੁੱਕੇ ਬਿਨਾ ਖਾਣਾ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਢਦੇ ਜਾਵੋ। ਜਦੋਂ ਕਈ ਆਪ ਨੇ ਇੰਜ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਖਾਣਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਾਲਿਜ ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਅਸਾਮੀ ਖਾਲੀ ਹੋਈ। ਸਰਦਾਰ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਅਸਾਮੀ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਨੇ ਵੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਮਹਿਕਮਾ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਨ ਪਸੰਦ ਵੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਵੇਲੇ ਕਵੇਲੇ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰ. ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਲੱਗ ਗਈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਬੇਕਾਰ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸ੍ਰ. ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਦੁਆਰਾ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸ੍ਰ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਖਣਾ ਕਿ ਕੁਝ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਅਖੀਰ ਸ੍ਰ. ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹੋ ਗਏ।

ਤਾਈ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹੁਸੈਨ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਮਹਿਕਮਾ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਹੱਰਰ ਬੋਰਰ ਦੀ ਅਸਾਮੀ ਖਾਲੀ ਹੈ। ਜਿਹਦੇ ਲਈ ਮੈਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦੋ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਸ਼ਖ਼ਸ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਅਸਾਮੀ ਪੁਰ ਕਰਨਗੇ, ਬਹੁਤ ਮਹਿਰਬਾਨ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੈਨੂੰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸੱਭ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਹੱਕ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: “ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰੱਬ ਹੈ।” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਯਾਰਾਂ ਨੇ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੱਤੀ। ਅਸਾਮੀ ਉਹਨੂੰ ਲੱਭ ਗਈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਆਗਰਾ ਤੋਂ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਸਲਾਮ ਵਾਸਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਸ਼ਜਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਛਪਵਾਣ ਲਈ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇੜੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਲਾਇਲਪੁਰ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਇਹ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਚੁੱਪ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਕੋਈ ਦੋ ਮਿੰਟ ਮਗਰੋਂ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਆਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਆ ਕੇ ਸ਼ਜਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਛਪਵਾ ਲਈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਆਪ ਕੁਝ ਦਿਹਾੜਾਂ ਮਗਰੋਂ ਆਗਰਾ ਟੁਰ ਗਏ। ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਦੋ ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਲਾਇਲਪੁਰ ਅੱਪੜੇ। ਫਿਰ ਲਾਇਲਪੁਰ ਆ ਕੇ ਹੀ ਸ਼ਜਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਛਪਵਾਇਆ।

ਭਾਈ ਨਬੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਹੈਂਡ ਮਕੈਨਿਕ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਖੋਤੀ ਬਾੜੀ ਕਾਲਿਜ ਲਾਇਲਪੁਰ ਨੂੰ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੀਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਬੜੇ ਘਬਰਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਹਾਲੇ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਨੌਕਰੀ ਬਹਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਪੀਲ ਕਰੋ। ਸੋ ਇੰਜ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਪੀਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਅਤੇ ਉਹ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਕੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਏ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਪਿੰਡ ਭਾਗੜਾਂ ਨੂੰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਤੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਮਨਸੂਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਹਣੇ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਪ੍ਰੋਹਣਾ ਜਿਹੜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਚੀਕਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਫੜ ਲਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਹਨੂੰ ਆਖਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਪੈਰ ਛੱਡ ਦੇ। ਦੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਪਰ ਉਹਨੇ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਈ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪਵਿਤਰ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਬੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਹਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਉਹਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਔਰਤ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਜਿਹੜੀ ਉਹਦੀ ਉੱਕਾ ਪਰਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਇਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੇ। ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਵੀ ਹੱਥ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਇਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਭਾੜੇ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਰੁਪਈਏ ਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਟੁਰ ਜਾ। ਗੱਡੀ ਤਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅੱਪੜਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਮਹਿਬੂਬਾ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਬੇਪਰਵਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਪਿੰਡ ਚੜੋਵਾਲ ਵਿਚ ਰੋਣਕ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਚੋਧਰੀ ਦੌਲਤ ਅਲੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਲੱਗੇ। ਖ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਚੋਧਰੀ ਦੌਲਤ ਅਲੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਡਿਗ ਪਏ ਅਤੇ ਰੋਣ ਲੱਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: ਆਖੋ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਚੋਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਨਾਬ ਮੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਵਕੀਲ ਉੱਤੇ ਫ਼ਰਾਡ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਅੱਲ੍ਹਾ ਫ਼ਜ਼ਲ ਕਰੇ। ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਸੋ ਭਾਈ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲ ਇਲਾਹੀ ਚੀਮਾ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸੋਹਦਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਰੱਲ ਕੇ ਦੋ ਬੰਦੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ: ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਓ, ਤਾਂ ਅੰਜਾਮ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਮਾਫ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਚੰਗਾ ਜਾਓ। ਫ਼ੈਸਲੇ ਮਗਰੋਂ 25 ਰੁਪਈਏ ਦਾ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦੁਲ-ਹਕ ਰੋਦੋਲਵੀ ਦਾ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦਵਾ ਦੇਣਾ। ਦੋਵੇਂ ਮੁੰਡੇ ਬਰੀ ਹੋ ਗਏ।

ਭਾਈ ਤਾਜ ਦੀਨ ਕੋਲਪੋਰੀ 'ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਗਈ। ਫਿਰ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਲੱਗਾ। ਆਪ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਡਿਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਰਿਹਾਈ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ: ਜਾ, ਫਿਰ ਇੰਜ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੀ। ਅਪੀਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਹ ਬਰੀ ਹੋਇਆ।

ਚੋਧਰੀ ਅਬਦੁਲ ਕਰੀਮ ਅਤੇ ਚੋਧਰੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਮੁਹੰਮਦ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਖਲੋਤੇ ਚੋਧਰੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਮੁਹੰਮਦ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਦੁਆ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਦੁਆ ਫ਼ੁਰਮਾਈ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਆਖਿਆ ਕਿ ਚੋਧਰੀ ਅਬਦੁਲ ਕਰੀਮ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਫ਼ਲਾਣੇ ਫ਼ਲਾਣੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹਨ, ਅਤੇ ਫ਼ਲਾਣੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ: ਸਾਰੀ ਖ਼ੁਦਾਈ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਫ਼ਜ਼ਲਿ ਇਲਾਹੀ ਇਕ ਪਾਸੇ। ਸੋ ਚੋਧਰੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਮੁਹੰਮਦ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦਰਬਾਰ ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਸੀ। ਜਿਹਨੂੰ ਹਲਕਾਏ ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਵੱਢ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਝੱਗ ਵਗਣ ਲੱਗੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਾ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਟੁਰ ਜਾ। ਕੁੱਤਾ ਟੁਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਦੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਨਾ ਲੱਭਿਆ।

ਦਰਬਾਰ ਮਨਸੂਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਦੋ ਗਾਵਾਂ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਗਾਂ ਮਰ ਗਈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਦਾ ਵੱਛਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਗਾਂ ਦਾ ਵੱਛਾ ਮਰ ਗਿਆ, ਉਹਨੇ ਵੀ ਦੁੱਧ ਦੇਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਦੂਜੀ ਗਾਂ ਦਾ ਵੱਛਾ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਾਲ ਸਮਝ। ਦੁੱਧ ਦਿਆ ਕਗ ਸੋ ਉਹ ਗਾਂ ਉਸ ਵੱਛੇ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਆਂਦੀ ਅਤੇ ਬਾਕਾਆਦਾ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿਓ। ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਵਾਂ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਕਰਾਂ? ਮੇਰੀ ਕੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਵਾਪਸ ਨਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਡੇਰਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤਾਂ ਘਰੋਂ ਸਣੇਹਾ ਆਇਆ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਵਾਪਸ ਆ ਜਾ। ਉਹਨੇ ਵਾਪਸ ਜਾਵਣ ਲਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੇ ਤੂੰ ਵੀ ਵਿਆਹ ਕਰਾਣਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਦੱਸ।

ਬਟਾਲਾ ਦੇ ਇਕ ਸਾਹੂਕਾਰ ਨੱਥੂ ਰਾਮ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਮਰ ਵੀ ਪੈਂਠ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਸੰਤਾਨ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਾਕ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦੋ

ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਦਾਦ ਬਖਸ਼ੀ। ਦਰਬਾਰ ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਖੂਹ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਢੇ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਖਰਚ ਨਾਲ ਉਹਨੇ ਲਵਾਇਆ ਅਤੇ ਅਪਣੀ ਮੌਤ ਤੀਕ ਵਰ੍ਹੇ ਵਾਰ ਖਤਮ ਸ਼ਰੀਫ 'ਤੇ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਆਟੇ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਘੱਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਰਾਮਤਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈਆਂ।

ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਰਫੀਕ ਅਹਿਮਦ ਨੂੰ ਸੌਕੇ ਦਾ ਰੋਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ ਰੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਦਸਤ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਖਾਲਾ ਖਾਲ ਤਸ਼ਰੀਫ ਲਿਆਏ। ਉਹ ਇਕਤਾਰ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਰੋਂਦਾ ਹੈ? ਉਹਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹਨੂੰ ਸੌਕੇ ਦਾ ਰੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ ਰੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਬਾਬਾ ਉਮਰ ਬਖਸ਼ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕੀ ਤਾਵੀਜ਼ ਦੇ ਦਿਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੇਵਲ ਅੱਠ ਹਨ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਏਨੇ ਹੀ ਦੇ ਦਿਓ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਹਾੜੇ ਹੀ ਉਹਦਾ ਰੋਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਸਤ ਰੁਕ ਗਏ ਅਤੇ ਰੋਗ ਮੁੱਕ ਗਿਆ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਂਗਲ 'ਤੇ “ਮੋਹਰੀ” ਹੋ ਗਈ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਬੁਖਾਰ ਰਹਿੰਦਾ। ਪੀੜ ਏਨੀ ਤਿੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਲਾਜ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਇਕ ਦਿਹਾੜੇ ਜਦੋਂ ਪੀੜ ਹਦੋਂ ਵੱਧ ਗਈ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਨੂੰ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਰੇਤ ਵਿਚ ਦੱਬ ਦਿਓ। ਸੌ ਉਹ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਰੇਤ ਵਿਚ ਦੱਬ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਏਨੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੁਝ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਉੱਥੋਂ ਲੰਘੇ। ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਏ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਭਾਈ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਂਹ ਵਿਚ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਹੈ। ਠੰਡੀ ਰੇਤ ਵਿਚ ਦੱਬਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਰਿਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਇਕ ਬੜੀ ਵਧੀਆ ਦਵਾਈ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਲਾਨੇ ਹਾਂ। ਸੌ ਹੁਜਰਾ ਮੁਬਾਰਕ ਤੋਂ ਇਕ ਡੱਬੀ ਕੱਢ ਕੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਿਸਮਿੱਲ੍ਹਾ ਆਖ ਕੇ ਉਂਗਲ 'ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਅਤੇ ਆਪ ਜਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਜਾਵਣ ਮਗਰੋਂ ਹਜ਼ੂਰ “ਬਾਬੂ ਜੀ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਕਾਗ਼ਜ਼ੀ ਲਾਦਿਆਂ ਹੀ ਆਰੋਗ

ਹੋ ਗਏ। ਪੀੜ ਝੱਟ ਮੁੱਕ ਗਈ। ਬੁਖਾਰ ਲਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫੱਟ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬਵਾਸੀਰ ਦੀ ਦਵਾਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਦੀ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਹਾਸ਼ਮ ਅਲੀ ਮਲੰਗ ਵੀ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਸੀ। ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਹ ਦਵਾਈ ਮੈਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰੋ। ਫਿਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਚੁਪ ਰਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਪਤਾ ਹੈ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਖਿੱਚ ਤਾਣ ਰਹੀ। ਅਖ਼ੀਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਫ਼ੁਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸੇ ਦਿਹਾੜੇ ਰੋਗ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਗਈ।

ਧਰੀਆਂ ਸਰਾਏਂ ਦੇ ਮੌਲਵੀ ਤਾਜੁ-ਦੀਨ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹ ਵਿਚ ਸਖ਼ਤ ਪੀੜ ਹੋਈ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਬੜੀ ਬੇਚੀਨੀ ਵਿਚ ਲੰਘੇ। ਦੂਜੀ ਰਾਤ ਫਿਰ ਉਹੋ ਸਥਿਤੀ ਬਣੀ। ਅਖ਼ੀਰ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਆਰਾਧਨਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਨਿੰਦਰ ਆ ਗਈ, ਖ਼ਾਬ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਚਰਨੀਂ ਆਣ ਲੱਗਾ। ਆਪ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਦਾੜ੍ਹ ਵਿਚ ਸਖ਼ਤ ਦਰਦ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਦਾੜ੍ਹ 'ਤੇ ਫੂਕ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਦਰਦ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਹੋਇਆ, ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਛੱਡ ਦੇ, ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਪਵਿਤਰ ਚਰਨ ਛੱਡੇ ਤਾਂ ਖੜਾਵਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਵਾਕਈ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਏ ਹਨ। ਉਹ ਡਿਊਝੀ ਵੱਲ ਨਸ਼ਿਆ, ਪਰ ਉੱਥੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅਖ਼ੀਰ ਅੱਬਰੂ ਵਗਾਂਦਾ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਦਾੜ੍ਹ ਨੂੰ ਅਰਾਮ ਲੱਭ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮਹਿਰ ਮੌਲਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੀ ਨੂੰਹ ਬਿਮਾਰ ਪੈ ਗਈ। ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ ਗ਼ਸ਼ੀ ਦੇ ਦੌਰੇ ਪੈਂਦੇ। ਬੜਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਪਰ ਕੁਝ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਅਖ਼ੀਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਆਖ ਸੁਣਾਈ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਉਮਰ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੋਲੋਂ ਤਾਅਵੀਜ਼ ਲੈ ਲਵੋ। ਮਹਿਰ ਸਾਹਿਬ ਬੜੇ ਫ਼ਿਕਰਵੰਦ ਸਨ। ਤਾਅਵੀਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਹੋਰ ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰ ਗਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਹਾੜੇ

ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ, ਉਸੇ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਹ ਵੱਲ ਹੋ ਗਈ। ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ।

1900ਈ ਵਿਚ ਮਨਸੂਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਤਾਊਨ ਦੀ ਵਬਾ ਫੁਟ ਪਈ। ਢੇਰ ਮੌਤਾਂ ਹੋਣ ਲਗੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕੀਂ ਡਰ ਗਏ। ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਵਿਤਰ ਚਰਨ ਪਾਓ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਮਨਹੂਸ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਫੁਟਕਾਰਾ ਲਭੇ। ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੈ ਗਏ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮੇ ਅਤੇ ਦੁਆ ਫੁਰਮਾਈ। ਜਿੰਨੇ ਬਿਮਾਰ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਆਪ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਖ਼ਾਨਕਾਹ ਕਾਇਮ ਹੋਈ।

ਮਨਸੂਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਭਰਾ ਇਸਮਾਈਲ ਦੇ ਕੋਲ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਮਨ ਗੁੜ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਢਾਈ ਮਨ ਗੁੜ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇ। ਉਹਨੇ ਝੱਟ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਗੁੜ ਦੇ ਪੰਜ ਟੋਟੇ ਵਾਪਸ “ਕੋਠੀ” ਵਿਚ ਪਰਤਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ “ਕੋਠੀ” ਦੀ ਬਾਰੀ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹਣਾ। ਜਿੰਨੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਥੱਲੜੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਕੱਢਦੇ ਰਹਿਣਾ। ਜੇ ਕਰ ਵੇਚਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੋਲਣਾ ਨਹੀਂ, ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰਨਾ। ਸੋ ਉਹ ਵੇਚਦੇ ਵੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਖਾਂਦੇ ਵੀ ਰਹੇ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਬੀਵੀ ਨੇ ਬਾਰੀ ਖੋਲ ਕੇ ਕਣਕ ਪਾਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਠੀ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਕ ਮਨ ਦਾ ਇਕ ਮਨ ਗੁੜ ਨਿਕਲਿਆ। ਬੰਦਾ ਆ ਕੇ ਨਰਾਜ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਦਨਸੀਬੇ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ। ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਕੋਠੀ ਦੀ ਬਾਰੀ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੀ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਪੰਡੋਰੀ ਦੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਢੇਗ ਦੇ ਵਾਲ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਹਨੇ ਆਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਉਹਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਲਾਂ ਤੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਾਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਖਾਂਗਾ। ਦਿਲ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਕਟਵਾ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਕਟਵਾ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਉਹਦੇ ਵਾਲ ਡਿੱਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਉੱਡ ਗਏ ਅਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੁੱਛ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡਾ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰੋਂ ਟਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ

ਲਗਦਾ ਪਿਆ ਕਿ ਕਿੱਧਰ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਫੁਰਮਾਓ ਕਿ ਵਾਪਸ ਘਰ ਆ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਉੱਥੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਭਾਈ ਅਰਦਾਸ ਫੁਰਮਾਉਣ ਕਿ ਰੱਬ ਉਹਦੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਕਰੇ। ਦੂਜੇ ਦਿਹਾੜ ਉਹ ਸਰਦਾਰ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮਠਿਆਈ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਬਾਪੂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਲਿਆਏ ਓ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਟੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਘੱਰ ਜਾਓ। ਸਲਾਮ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਿੰਡ ਜਗਤਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਭਾਰੀ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਰਿਆ ਬੜੀ ਡੋਏਂ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਬਾਦੀ ਵੀ ਇਹਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆ ਗਈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਵਾਸੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਏ। ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਕਿ ਰੱਬ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਲਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰੇ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇ ਬੜੀ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ। ਅਖ਼ੀਰ ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਚੰਗਾ ਬਾਬਾ ਜਾਓ। ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੋ। ਅੱਲ੍ਹਾ ਫ਼ਜ਼ਲ ਕਰੇ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਦਰਿਆ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਮੀਲ ਪਿਛੇ ਹਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਮਹਾੜ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰਾਂ ਏਕੜ ਡੋਏਂ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਵੇਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਿੱਥੇ ਬਾਅਦੋਂ ਖ਼ਾਨਕਾਹ ਉਸਾਰੀ ਗਈ।

ਅਰਜ਼ਿ ਹਾਲ

ਰਾਫ਼ਿਜ਼ ਬਰਕਤੁੱਲਾ ਵੱਲੋਂ

ਦੁਖ ਕੀ ਨਦੀਆ ਸਰ ਚੜ੍ਹ ਬੋਲੇ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕੇ ਬਰਸਨ ਓਲੇ
ਰੈਣ ਅੰਧੇਰੀ ਮਨਵਾ ਡੋਲੇ ਕਿਸ ਬਿਧ ਉਤਰੂ ਪਾਰ
ਨਵੱਰੀਆ ਆਨ ਪੜੀ ਮੰਜਧਾਰ

ਠਾਓ ਪੁਰਾਨੀ ਦੂਰ ਕਿਨਾਰਾ ਰੂਠ ਗਯਾ ਹੈ ਖੇਵਨਹਾਰਾ
ਅਬ ਤੋ ਤੇਰੇ ਰੀ ਹੈ ਸਹਾਰਾ ਈਸ਼ਵਰ ਕਰ ਦੇ ਪਾਰ
ਨਵੱਰੀਆ ਆਨ ਪੜੀ ਮੰਜਧਾਰ

ਛੋੜ ਗਈ ਸਬ ਸਖੀਆਂ ਸਈਆਂ ਬਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮ ਗੋਸਈਆਂ
ਤੁਮ ਬਿਨ ਕੋਨ ਅਬ ਪਕੜੇ ਬਈਆਂ ਬੈਰੀ ਹੈ ਸੰਸਾਰ
ਨਵੱਰੀਆ ਆਨ ਪੜੀ ਮੰਜਧਾਰ

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਮਨਮੋਹਨ ਮੁਰਾਰੀ ਡੂਬ ਨਾ ਜਾਣੇ ਦਸ ਤਿਹਾਰੀ
ਤੁਮ ਬਿਨ ਪਾਪਨ ਕੇ ਬਨਵਾਰੀ ਕੋਲ ਹੈ ਤਾਰਨਹਾਰ
ਨਵੱਰੀਆ ਆਨ ਪੜੀ ਮੰਜਧਾਰ

ਚਿਸ਼ਤ ਨਗਰ ਕੇ ਹੋ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤੁਮਰੇ ਹਾਥ ਹੈ ਹਮਰੀ ਲਾਜਾ
ਬਲੀਵਾਂ ਵਾਲੇ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜਾ ਤੇਰੇ ਬੜਾਂ ਦਰਬਾਰ
ਨਵੱਰੀਆ ਆਨ ਪੜੀ ਮੰਜਧਾਰ

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਤਹਾਰੇ ਦਵਾਰੇ ਆਉਂ ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਅਪਨਾ ਹਾਲ ਸੁਨਾਉਂ
ਬਿਪਤਾ ਸੁਨਾਉਂ ਦਰ ਪਰ ਚੜ੍ਹਉਂ 'ਰਾਫ਼ਿਜ਼' ਹੰਜੂਆਂ ਹਾਰ
ਨਵੱਰੀਆ ਆਨ ਪੜੀ ਮੰਜਧਾਰ

ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਕਰਮ ਬਖ਼ਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸਾਬਰੀ

ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ

ਆਪ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਲਲਾਰੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵੀ ਸੀ। ਖ਼ਲਾਫ਼ਤ ਦਾ ਚੋਲਾ ਟਾਂਡਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਹਜ਼ਰਤ ਅਮੀਰ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਇਕਤਾਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਟਾਂਡਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਇਕ ਕੁਰਆਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁਕਾਂਦੇ। ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਅਮੀਰ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਨਾ ਆਇਆ ਕਰੋ। ਫਿਰ ਆਪ ਹਰ ਦਿਹਾੜ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ “ਝੜੀ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ” ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਰੁੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਨੂੰ ਏਨਾ ਲੁਕਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਕਿ ਆਪ ਫ਼ਕੀਰ ਹਨ। ਕਈ ਕੀਮੀਆਗਰ ਆਪ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੜੀ ਬੂਟੀਆਂ ਯਾਂ ਐਸੀਆਂ ਸ਼ੈਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕੀਮੀਆਗਰ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਫੁਕਣ ਸਾੜਨ ਦੇ ਸੁਗ਼ਲ ਵਿਚ ਰੁੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਕੀਮੀਆਗਰ ਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਨ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਵੇਚਣ ਲਈ ਕਾਂਗੜਾ ਪਾਲਮਪੁਰ ਜਾਂਦੇ। ਆਪ ਕੁਝ ਦਿਹਾੜਾਂ ਮਗਰੋਂ ਟੁਰ ਪੈਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਪੜ ਜਾਂਦੇ।

¹ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਇਕ ਜੰਗਲ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਗੰਜ ਸ਼ਕਰ ਮਸਊਦ ਨੇ ਚਿੱਲਾ ਕੱਟਿਆ ਸੀ।

ਆਪ ਦੇ ਕੋਲ ਅਕਸਰ ਦਰਵੇਸ਼ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਖੁਲਵਾਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਸਤ ਦਰਵੇਸ਼ ਆਪ ਕੋਲ ਆਏ ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਵੀ ਉੱਥੇ ਖਾਦਾ। ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਰੋਟੀ ਦਾ ਟੋਟਾ ਬਚਾ ਲਿਆ ਅਤੇ “ਲੋਂਗੋ...ਲੋਂਗੋ” ਬੁਲਾਵਣ ਲੱਗੇ। ਨੇੜਿਓਂ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ “ਲੋਂਗੋ” ਨਾਂ ਦੀ ਕੁੱਤੀ ਤਾਂ ਚਿਰੋਕਲੀ ਮਰ ਗਈ ਹੈ। ਮਸਤ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਨਹੀਂ ਉਹ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ। ਏਨੀ ਦੇਰ ਵਿਚ “ਲੋਂਗੋ” ਵੀ ਉੱਥੇ ਆ ਗਈ। ਟੋਟਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਟੁਰ ਗਈ। ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਨਾ ਵੇਖਿਆ।

ਆਪ ਨੇ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦੀ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸ਼ੇਖ ਬਰਕਤ ਅਲੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰੀ ਵੀ ਸਨ। ਸ਼ੇਖ ਸਾਹਿਬ ਮਹਿਕਮਾ ਡਾਕ ਵਿਚ ਤਾਰ ਬਾਬੂ ਸਨ। ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਆ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਇਸੇ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਇਆ। ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਤਕ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। 47 ਮਗਰੋਂ ਸ਼ੇਖ਼ਪੁਰਾ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਧਾਰੇ।

ਆਪ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਪੁਤਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਦੌਲਤ ਅਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚੀਚਕ (ਮਾਤਾ) ਕਾਰਨ ਦੋਵਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮੁੱਕ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਇਕ ਦਿਹਾੜ ਰੋ ਕੇ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫੁਰਮਾਇਆ: ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਕੁਰਆਨ ਕਰੀਮ ਹਿਫ਼ਜ਼ ਕਰਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਪਰ ਇਸ ਜਵਾਬ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਬੇਨਤੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਈ। ਇਸ 'ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਗੱਠੀ ਕੋੜੀ ਸਾੜ ਕੇ ਦਵਾਈ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦਵਾਈ ਦੇ ਇੱਕੋ ਵਾਰੀ ਲਾਵਣ ਨਾਲ ਇਕ ਅੱਖ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਭੈੜੇ ਲੋਖਾਂ ਨਾਲ ਦਵਾਈ ਦੀ ਪੁੜੀ ਕਿਧਰੇ ਗਵਾਚ ਗਈ। ਮਾਈ ਸਾਹਿਬਾ ਨੇ ਬੜੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੋਰ ਦਵਾਈ ਬਣਾ ਦਿਓ ਪਰ ਕਬੂਲ ਨਾ ਹੋਈ। ਫੁਰਮਾਇਆ: ਇੱਕੋ ਅੱਖ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਕਰਮ ਬਖ਼ਸ਼ ਚੁਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣੀ ਬੀਵੀ ਦੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਸੋਟੀ ਕੱਢ ਮਾਰੀ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਨੇੜੇ ਹੀ ਖਲੋਤੇ ਸਨ। ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਜਲਾਲ ਦੇ ਮਾਰੇ ਆਪ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੁਬਾਰਕ ਸੁਰਖ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਆਖਣ ਹੀ ਵਾਲੇ ਸਨ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਤੇਰੀ ਆਦਰਯੋਗ ਮਾਤਾ ਦੇ ਭਰਾ ਹਨ।

ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਸੈਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰੀ ਵਿਦਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਲ ਟੁਰੇ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ, ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਮਨ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਤੀਰ ਵਾਂਗੂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅੱਥਰੂ ਵਗਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤੂੰ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੇ ਵਰ੍ਹੇ ਹਜ਼ੋਰ ਨੇ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਥੱਲਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸਨ। ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਨ ਵਾਰੀ ਪੁਕਾਰਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਆ ਮੌਜੂਦ ਹੋਏ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਬਿਮਾਰ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁੱਝੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਚਲਾਣੇ ਦਾ ਵੇਲਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਗਿੱਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਰੋਂਦੇ ਹੋ, ਕੀ ਕੁਝ ਥੋੜ ਹੈ? ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕੁਤਬ ਤੈਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨਗੇ। ਆਪ ਚੁੱਪ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਬੇਨਤੀ ਨਾ ਕੀਤੀ।

ਤਕਰੀਬਨ ਪਚਾਸੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰੇ 23 ਜ਼ੀਕਾਦ 1317ਹਿਜਰੀ, ਦੋ ਸ਼ਬਾ (ਪੀਰ) ਨੂੰ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ। ਪਵਿੱਤਰ ਮਜ਼ਾਰ ਕਬਰਸਤਾਨ ਕੁੰਦਨ ਸ਼ਾਹ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਹੈ। ਆਪ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਦੀ ਕਦੀ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਮਜ਼ਾਰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਆਖਦੇ। ਆਪ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ: ਹਜ਼ਰਤ ਜੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈ ਦਿਓ। ਹੁਣੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ੀਰ 1935ਈ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਮਜ਼ਾਰ ਪੱਕਾ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਥਾਂ ਸੋਝੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਮਾਰਤ ਨਾ ਬਣ ਸਕੀ। “ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ਕਾਰੀ ਜੱਈਅਦ” ਤੋਂ ਆਪ ਦੀ ਮਿਰਤਯੂ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ।

ਤੇਰੀ ਖ਼ਾਕਿ ਆਸਤਾਂ ਹੈ ਵੋਹ ਖ਼ਾਕਿ ਆਸਤਾਂ

ਜਿਸ ਪਰ ਜਬੀਨਿ ਸ਼ੋਕ ਕੇ ਸਜਦੋਂ ਕੋ ਠਾਜ਼ ਹੈ

ਮੋਲਾਨਾ ਰੂਮ ਰਹਿ। ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਿਅਰ

ਹਰ ਕਿ ਖਵਾਹਦ ਹਮ ਨਸ਼ੀਨੀ ਬਾਖ਼ੁਦਾ
ਓ ਨਸ਼ੀਨਦ ਦਰ ਹਜ਼ੂਰਿ ਔਲੀਆ
ਜੇ ਕੋਈ ਰੱਬ ਦਾ ਸਾਥ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਖਾਕ ਸ਼ੋ ਦਰਪੋਸ਼ਿ ਸ਼ੋਖਿ ਬਾਸਫਾ
ਤਾਜ਼ਿ ਖਾਕਿ ਤੂ ਬਰੂਈਦ ਕੀਮੀਆ
ਸ਼ੇਖ ਪਾਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਿੱਟੀ ਬਣ ਜਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਕੀਮੀਆ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ।

ਗਰ ਤੂ ਸੰਗ ਖਾਰਾ-ਏ ਮਰਮਰ ਸ਼ਵੀ
ਚੁੰ ਬਸਾਰਬ ਦਿਲ ਰਸੀ ਗੋਹਰ ਸ਼ਵੀ
ਉਂਜ ਤੂੰ ਸਖਤ ਪੱਥਰ ਹੈਂ, ਜਦੋਂ ਮਨ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਅਪੜੋਗਾ ਤਾਂ ਮੋਤੀ ਬਣ ਜਾਵੇਂਗਾ।

ਪੀਰਿ ਕਾਮਿਲ ਸੂਰਤਿ ਜ਼ਿਲਿ ਇਲਾਹ
ਯਾਨੀ ਦੀਦਿ ਪੀਰ ਦੀਦਿ ਕਿਬਰੀਆ
ਸੰਪੂਰਨ ਪੀਰ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਸਾਏ ਵਾਂਗੂੰ ਹੈ। ਯਾਨੀ ਪੀਰ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੈ।

ਪੀਰ ਰਾ ਬਗ਼ਜ਼ੀ ਕਿ ਬੇਪੀਰੇ ਸਫ਼ਰ
ਹਸਤ ਬੱਸ ਪੁਰਆਫ਼ਤ ਵ ਖੋਫ਼ ਓ ਖ਼ਤਰ
ਪੀਰ ਨੂੰ ਫੜ ਕਿ ਬਿਨਾ ਪੀਰ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ,
ਖੋਫ਼ਨਾਕ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ

ਹਰ ਕਰ ਓ ਬੇਮੁਰਸ਼ਦੇ ਦਰ ਰਾਹ ਸੁੱਦ
ਓ ਜ਼ਿਗ਼ੋਲਾਂ ਗੁਮਰਾਹ ਓ ਦਰ ਚਾਰਾ ਸੁੱਦ
ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਬਿਨਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਵਾਲੀ ਰਾਹ ਅਪਣਾਂਦਾ ਹੈ,
ਉਹ ਛਲਾਵਿਆਂ ਰੱਬੋਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ

ਗਰ ਨਾ ਬਾਸ਼ੁਦ ਸਾਇ-ਏ ਪੀਰ ਐ ਫ਼ਜ਼ੂਲ
ਪਸ ਤਰਾ ਸਰਗਸ਼ਤਾ ਦਾਰਦ ਬਾਂਗਿ ਗੋਲ
ਐ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਬੇਦੇ ਜੇ ਕਰ ਪੀਰ ਦਾ ਸਾਇਆ ਨਾ ਹੋਵੇ
ਤਾਂ ਛਲਾਵੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰੇਗੀ

ਚੁ ਤੂ ਕਰਦੀ ਸੂਰਤਿ ਮੁਰਸ਼ਦ ਕਬੂਲ
ਹਮ ਖੁਦਾ ਆਮਦ ਬਜ਼ਾਤਿਸ਼ ਹਮ ਰਸੂਲ
ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਸੂਰਤ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਈ
ਤਾਂ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਰੱਬ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਸੂਲ ਵੀ

ਪੀਰ ਬਾਸ਼ੁਦ ਮਾਅਦਨਿ ਇਲਮਿ ਲਦੁਨ
ਪੀਰ ਬਾਸ਼ੁਦ ਕਾਦਰ ਬਰ ਲਫ਼ਜ਼ਿ ਕੁਨ
ਪੀਰ ਇਲਮਿ ਲਦੁਨ ਦੀ ਕਾਨ ਹੈ।
ਪੀਰ ਸ਼ਬਦ 'ਕੁਨ' 'ਤੇ ਕਾਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਫ਼ਤਾ ਉ ਗੁਫ਼ਤਾ-ਏ ਅੱਲ੍ਹਾ ਬੂਦ
ਗਰਚਾ ਅਜ਼ ਹਲਕੂਮਿ ਅਬਦੁੱਲ੍ਹਾ ਬੂਦ
ਉਹਦਾ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਤਾਵੋਂ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ।

ਯਕ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸਚੁਬਤਿ ਬਾਓਲੀਆ
ਬੇਹਤਰ ਇਜ਼ ਸੱਦ ਸਾਲਾ ਤਾਅਤ ਬੇ-ਰਿਆ
ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਘੜੀ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਬੇਹਤਰ ਹੈ

ਚਸ਼ਮ ਰੋਸ਼ਨ ਕੁਨ ਜ਼ਿਖਾਕਿ ਔਲੀਆ
ਤਾ ਬਾ ਬੀਨੀ ਜ਼ਿਇਬਤਦਾ ਤਾ ਇੰਤਹਾ
ਵਲੀਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਅੱਖ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰ
ਤਾਂ ਜੋ ਤੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਤੀਕ ਵੇਖ ਸਕੇ

ਹਰ ਵਲੀ ਰਾ ਨੂਹ ਕਸ਼ਤੀਬਾਂ ਸ਼ਨਾਸ
ਸਚੁਬਤਿ ਈ ਖਲਕ ਰਾ ਤੂਫਾਂ ਸ਼ਨਾਸ
ਹਰ ਵਲੀ ਨੂੰ ਕਸ਼ਤੀ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨੂਹ ਸਮਝੋ
ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਤੂਫਾਨ ਸਮਝੋ

ਚੂੰ ਸ਼ਵੀ ਦੂਰ ਅਜ਼ ਹਜ਼ੂਰਿ ਔਲੀਆ
ਦਰਹਕੀਕਤ ਗੁਸ਼ਤਾ ਈ ਦੂਰ ਅਜ਼ ਖੁਦਾ
ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ
ਤਾਂ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਰੱਬ ਕੋਲੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ

ਔਲੀਆ ਅੱਲ੍ਹਾ। ਅੱਲ੍ਹਾ ਔਲੀਆ
ਹੇਚ ਫ਼ਰਕੇ ਦਰਮਿਆਂ ਨਬੂਦ ਰਵਾ
ਵਲੀ ਅੱਲ੍ਹਾ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲ੍ਹਾ ਵਲੀ ਹੈ।
ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ।

ਅੰਬੀਆ ਓ ਐਲੀਆ ਰਾ ਹੱਕ ਬਦਾਂ
ਸਿਰਿ ਪਿਨਹਾਨੀ ਬਤੂ ਗੁਫਤਮ ਅਪਾਂ
ਨਬੀਆਂ ਅਤੇ ਵਲੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਕ ਸਮਝੋ,
ਲੁਕਿਆ ਭੇਤ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਹਰ ਕਿ ਪੀਰ ਵ ਜ਼ਾਤਿ ਹੱਕ ਰਾ ਯਕ ਨਾ ਦੀਦ
ਨੇ ਮੁਰੀਦ ਵ ਨੇ ਮੁਰੀਦ ਵ ਨੇ ਮੁਰੀਦ
ਜਿਹਨੇ ਪੀਰ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਨੂੰ ਇਕ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ,
ਉਹ ਮੁਰੀਦ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਮੁਰੀਦ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਮੁਰੀਦ ਨਹੀਂ

ਤਾ ਤਵਾਨੀ ਅਜ਼ ਐਲੀਆ ਰੂ ਬਰਮਤਾਬ
ਜਹਦ ਕੁਨ ਵੱਲ੍ਹਾ ਆਲਮ ਬਿੱਸਵਾਬ
ਜਿਥੋਂ ਤੀਕ ਹੋ ਸਕੇ ਐਲੀਆ ਕੋਲੋਂ ਮੂੰਹ ਨਾ ਫੇਗ
ਮਹਿਨਤ ਕਰ, ਅੱਲ੍ਹਾ ਬੇਹਤਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਦਰ ਬਦਰ ਮੀਗਰਦ ਵ ਮੇ ਰੋ ਕੂ ਬਕੂ
ਜੁਸਤਜੂ ਕੁਨ ਜੁਸਤਜੂ ਕੁਨ ਜੁਸਤਜੂ
ਦਰ ਬਦਰ ਫਿਰੋ ਅਤੇ ਕੂਚਾ ਕੂਚਾ ਫਿਰੋ।
ਜੁਸਤਜੂ ਕਰੋ, ਜੁਸਤਜੂ ਕਰੋ, ਜੁਸਤਜੂ

ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਉਰਸ ਮੁਬਾਰਕ

ਅ: ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ ਕਲੋਵਾਂ 192੨-ਬ ਫ਼ੈਸਲਾਬਾਦ (ਲਾਟਿਲਪੁਰ)

1. ਸਰਕਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਕੁਤਬੁਲ-ਅਕਤਾਬ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਵਾਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸਾਬਰੀ। ਅਕਤੂਬਰ 25, 26।
2. ਸੁਲਤਾਨੁਲ-ਆਰਫ਼ੀਨ ਹਜ਼ੂਰ ਆਲੀ ਜਨਾਬ ਖ਼ਾਜਾ ਫ਼ਜ਼ਲੁੱਦ-ਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸਾਬਰੀ। ਅਪ੍ਰੈਲ 8 ਤੋਂ 10।

ਬਲੋਕਤ ਵਰੋਵਾਰ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ਰੀਫ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਦਿਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇਂ।

1. ਈਦ ਮੀਲਾਦੁੱਨ-ਨਬੀ (ਜੇਮ ਅਸ਼ਟਮੀ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ, ਰੱਬੀਉਲ-ਅੱਵਲ 12।
2. ਖ਼ਾਜਾ ਖਵਾਜਗਾਨ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਮੁਈਨੁੱਦ-ਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਅਜਮੇਰੀ, ਰਜਬ 6।
3. ਜਨਾਬ ਗ਼ੋਸੁਲ-ਆਜ਼ਮ ਮਹਿਬੂਬ ਸੁਬਹਾਨੀ ਕੁਤਬ ਰੱਬਾਨੀ ਮੀਰਾ ਮੁਹੰਮਦਉੱਦ-ਦੀਨ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁਲਕਾਦਰ ਜੇਲਾਨੀ, ਰੱਬੀਉੱਸ-ਸਾਨੀ 11।

ਬ: ਦਰਬਾਰ ਸ਼ਰੀਫ ਅਰੁਪ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ

1. ਹਜ਼ੂਰ ਗ਼ਰੀਬ ਨਵਾਜ਼ ਸੁਲਤਾਨੁਲ-ਆਰਫ਼ੀਨ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਾਜਾ ਬਰਕਤ ਅਲੀ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸਾਬਰੀ। ਜ਼ੀਕਾਦ 4 ਤੋਂ 7।
2. ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਲਕ ਦੀਦਾਰ ਅਲੀ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸਾਬਰੀ, ਅਕਤੂਬਰ 1, 2, 3।
3. ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਮਲਕ ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਅਲੀ ਚਿਸ਼ਤੀ ਸਾਬਰੀ, ਸਤੰਬਰ 18, 19, 20।

ਜ: ਲਿਖਤਾਂ

1. ਸਰਕਾਰਿ ਸਾਬਰੀ
2. ਮਸ਼ਅਲਿ ਰਾਹ
3. ਬਹਾਰਿ ਔਲੀਆ
4. ਸਾਬਰੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਨਾਅਤ ਸਈਅਦੁਲ-ਅਬਰਾਰ